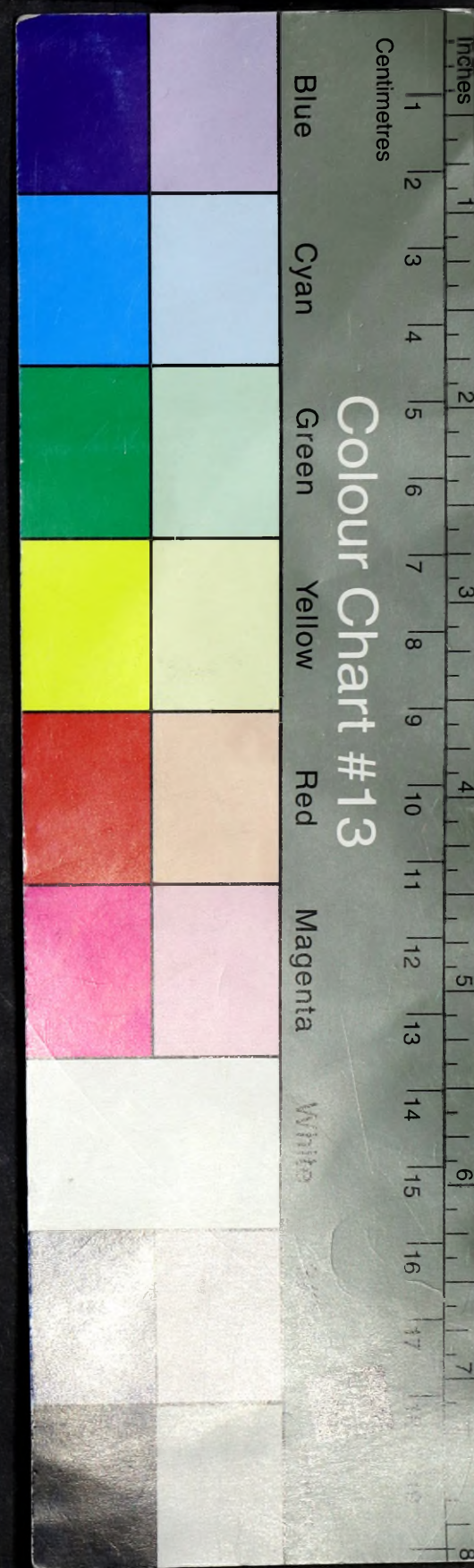

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ LOTNICTWA I OBRONY POWIETRZNEJ

Płk dr hab. Marian CIEŚLARCZYK

**WSPÓŁPRACA CYWILNO-WOJSKOWA
W SIŁACH POWIETRZNYCH
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
4.23.1.0**

~~Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej~~

~~S / 5042~~

~~05-005042-003-0~~

WARSZAWA

65183

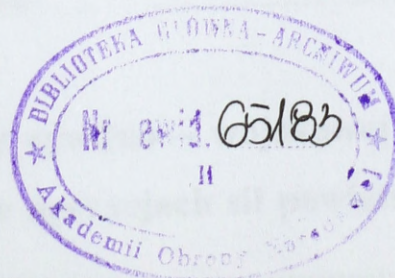
2002

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ LOTNICTWA I OBRONY POWIETRZNEJ

WSPÓLPRACA CYWILNO-WOJSKOWA W SIŁACH POWIETRZNYCH RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

4.23.1.0

WARSZAWA

2002

Opracował zespół w składzie:

plk dr hab. Marian Cieślarczyk (kierujący pracą zespołu):

- Wprowadzenie i podstawowe założenia metodologiczne
- Rozdział 1
- Ogólne refleksje i wnioski z badań

plk dr Marek Obrusiewicz:

- Rozdział 2

pplk dr Maciej Marszałek:

- Rozdział 3

mjr dypl. Mariusz Fornal:

- Rozdział 4

mjr dypl. mgr inż. Marek Chojnacki:

- Rozdział 5

RECENZENT:

Prof. dr hab. Romuald MAŃKOWSKI

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE - PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE.....	3
1. Rozdział 1	
Współpraca cywilno – wojskowa (civil – military cooperation – CIMIC) jako zjawisko psychospołeczne i organizacyjne oraz „mechanizm” w ręku dowódcy.....	12
1.1. Podstawowe założenia Doktryny NATO w zakresie współpracy cywilno – wojskowej.....	12
1.2. Czy możliwe jest wykorzystanie teorii systemów do analiz zjawiska współpracy cywilno – wojskowej?.....	16
1.3. Współpraca cywilno – wojskowa jako zjawisko psychospołeczne i organizacyjne oraz system działania.....	21
1.3.1. Użyteczność psychologiczna teorii systemów otwartych w wyjaśnianiu zjawiska CIMIC.....	21
1.3.2. Prakseologiczne i socjologiczne elementy CIMIC.....	34
1.3.2.1. CIMIC a teoria działania.....	34
1.3.2.2. Działalność organizacyjna, transakcje i doświadczenie we współpracy cywilno – wojskowej.....	46
1.3.2.3. Współpraca cywilno – wojskowa jako system działania.....	49
1.3.2.4. Działanie zespołowe w funkcjonowaniu CIMIC.....	52
1.4. Konkluzje.....	56
2. Rozdział 2	
Właściwości współpracy cywilno – wojskowej i ich znaczenie dla skuteczności działań sił powietrznych.....	58
3. Rozdział 3	
Potrzeby i płaszczyzny współpracy cywilno – wojskowej w układzie wielonarodowym (sojuszniczym) w operacjach sił powietrznych poza terytorium NATO.....	86
3.1. Identyfikacja środowiska cywilno – wojskowej współpracy.....	87

3.2. Poglądy niektórych państw na CIMIC w operacjach o charakterze innym niż wojna.....	89
3.2.1. Kanada	89
3.2.2. Stany Zjednoczone.....	90
3.2.3. Francja.....	92
3.2.4. Wielka Brytania.....	95
3.2.5. Państwa skandynawskie.....	97
3.2.6. Sojusz Północnoatlantycki.....	98
3.2.7. Organizacja Narodów Zjednoczonych.....	99
3.2.8. Organizacje pozarządowe.....	101
3.3. Rola i miejsce CIMIC w strukturach komponentu powietrznego wielonarodowych połączonych sił zadaniowych.....	102
3.4. Funkcje CIMIC komponentu powietrznego wielonarodowych połączonych sił zadaniowych (CJTF).....	104
3.5. Możliwe płaszczyzny zastosowania CIMIC komponentu powietrznego w operacjach innych niż wojna.....	111
3.6. Konkluzje.....	112
4. Rozdział 4	
Współpraca cywilno – wojskowa a możliwości organizacji zabezpieczenia logistycznego SP NATO.....	117
4.1. Nowe potrzeby zabezpieczenia logistycznego SP NATO.....	117
4.2. Potencjalne możliwości zabezpieczenia logistycznego SP NATO.....	121
4.3. Założenia organizacji zabezpieczenia logistycznego SP NATO.....	132
5. Rozdział 5	
Potrzeby i możliwości lotnictwa SP RP w zakresie CIMIC.....	142
6. Ogólne refleksje i wnioski z badań.....	152
BIBLIOGRAFIA	160

WPROWADZENIE - PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE

Sytuacja problemowa

Od kilku lat w świadomości kadry zawodowej naszych sił zbrojnych stara się zagościć pojęcie CIMIC, najczęściej słusznie kojarzone ze współpracą cywilno-wojskową¹. Stwierdzenie "słusznie" nie musi wcale oznaczać, że zarówno skojarzenia, jak i wiedza kadry na ten temat są w pełni adekwatne do znaczenia tego pojęcia w odpowiednich dokumentach NATO i wystarczające do zrozumienia istoty zjawiska CIMIC.

Warto zwrócić uwagę na to, że pojęcie CIMIC i odpowiadające mu zjawisko nieco wolniej docierało do świadomości kadry sił powietrznych, jako że - jak się początkowo wydawało - ze względu na specyfikę i charakter działań tych sił trudno było by znaleźć w nich miejsce dla współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC).

A jednak?

Symposium zorganizowane w Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej AON w listopadzie 2001 mogło rozwiać resztki tych wątpliwości. Nie mniej jednak wykazało ono również, jak wiele mamy jeszcze w tym zakresie do zrobienia. I to nie tylko w wymiarze praktycznym, ale również - a może przede wszystkim - w sferze teorii CIMIC. Bez niej bowiem podejmowane działania praktyczne mogą przypominać "chodzenie na skrót", ze wszystkimi wynikającymi z tego konsekwencjami.

Zacznijmy więc od próby znalezienia odpowiedzi na pytanie: jak jest? (jeśli chodzi o wiedzę kadry na temat CIMIC), a także - dlaczego tak jest? - oraz, jakie działania należy podjąć, aby kadra zawodowa naszych SZ (SP) lepiej rozumiała funkcjonowanie CIMIC jako zjawiska psychospołecznego i organizacyjnego, a zarazem jako systemu działania i specyficznego "mechanizmu" w ręku dowódcy?

Temat pierwszego rozdziału niniejszego opracowania może sugerować, że będziemy starali się w nim dokonać charakterystyki tego złożonego zjawiska, jakim jest współpraca cywilno-wojskowa w doktrynie NATO nazywana CIMIC, jako skrót od CIVIL MILITARY COOPERATION.

¹ CIMIC (Civil Military Cooperation) Doktryna współpracy cywilno-wojskowej [w:] AJP-1(A) i AJP-09.

Niestety, takich ewentualnych oczekiwań nie jesteśmy aktualnie w stanie zaspokoić. Dotychczas zjawiska tego nie zbadano w naszym kraju na tyle, aby można go było opisać i wyjaśnić, a tym bardziej przewidywać kierunek (kierunki) jego rozwoju. Można bowiem mieć wrażenie, że dotychczasowa doktryna NATO w zakresie współpracy cywilno-wojskowej rodziła się na bazie wieloletnich doświadczeń armii Sojuszu w różnych misjach zbrojnych, stanowiąc uogólnienie tych doświadczeń.

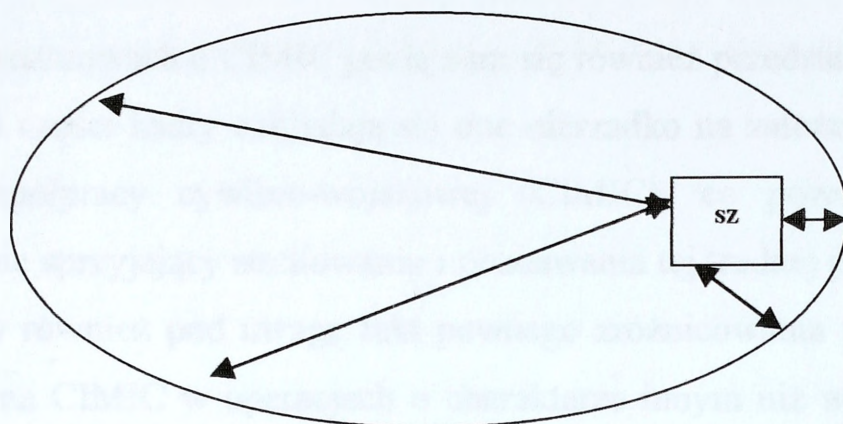
Sposób sformułowania pierwszego rozdziału naszego opracowania zdaje się wskazywać jednak, że istnieje potrzeba i możliwość myślenia o współpracy cywilno-wojskowej jako o zjawisku psychospołecznym i organizacyjnym, a także jako o systemie działania i specyficznym *mechanizmie* w ręku dowódcy. W naszych rozważaniach postaramy się przedstawić argumenty, przemawiające za potrzebą przyjęcia takiej tezy.

Drugi problem, którym postanowiliśmy zająć się na wstępie, wynika z obserwacji, że aktualnie w środowisku kadry SP (ale nie tylko) spotyka się różne sposoby myślenia o współpracy cywilno-wojskowej. Interesowało nas, jaka jest sytuacja w tym zakresie i jakie mogą wynikać z tego konsekwencje?

Spróbujmy więc na początek ogólnie przybliżyć ten drugi problem. Analiza publikacji na ten temat oraz rozmowy z kadrami jednostek liniowych wykazały, że aktualnie spotyka się w naszych SZ, w tym również w SP różne sposoby myślenia o współpracy cywilno-wojskowej. Niektóre z nich przedstawiono w uproszczeniu na rysunkach 1 i 2. Zróżnicowane wyobrażenia kadry na ten temat mogą powodować różnorodne zakłócenia semantyczne i komunikacyjne, oraz utrudniać podejmowanie niezbędnych działań w sferze CIMIC. Mówiąc o działaniach mamy na myśli zarówno obszar badań, ale także przedsięwzięcia dydaktyczne (kształcenie i szkolenie), oraz odpowiednie rozwiązania strukturalno-organizacyjne i sposoby ich funkcjonowania.

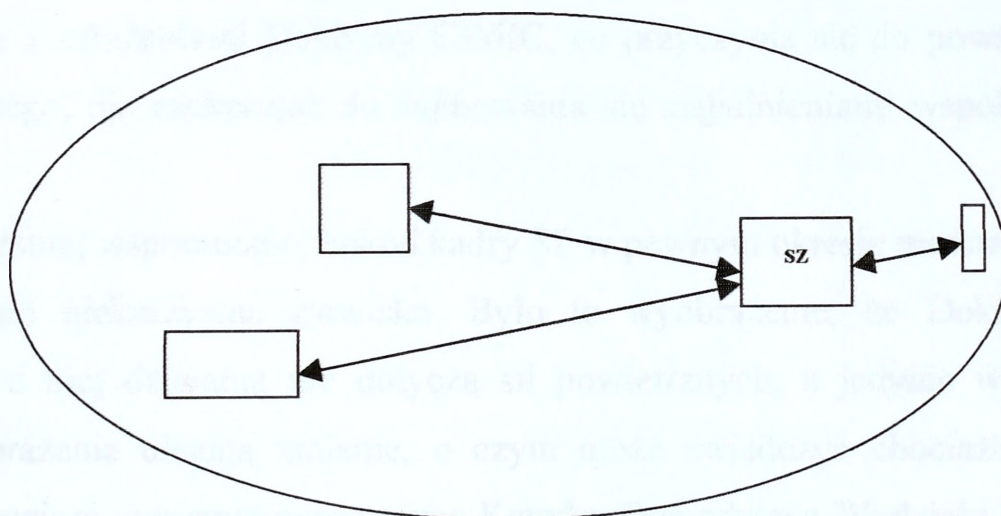
Refleksję na ten temat zacznijmy od pytania: czy sformułowanie *współpraca cywilno-wojskowa* zawsze odczytujemy adekwatnie do jego znaczenia?

Najczęściej *współpraca cywilno-wojskowa* kojarzy nam się z całokształtem relacji między społeczeństwem (ogólnie biorąc) a jego siłami zbrojnymi w danym kraju. W uproszczeniu staraliśmy się to przedstawić na rysunku 1.

Rys. 1. Relacje między społeczeństwem a jego SZ w danym kraju

Inny, spotykany współcześnie sposób myślenia o współpracy cywilno-wojskowej możemy przedstawić przy pomocy modelu, jak na rysunku 2. Współpracę cywilno-wojskową traktuje się wówczas jako całokształt relacji między siłami zbrojnymi a pozostałymi instytucjami i organizacjami w danym państwie (społeczeństwie).

Rys.2. Relacje między SZ a pozostałymi instytucjami i organizacjami w danym państwie

W myśleniu i w dyskusjach na temat współpracy cywilno-wojskowej, w tym także w publikacjach, zdarza się również spotykać sposoby myślenia zawierające oba przedstawione wyżej modele. Zwraca się wówczas uwagę na relacje i mechanizmy społeczne o charakterze formalnym i nieformalnym, zarówno te ukształtowane historycznie, jak i te, które aktualnie „rodzą się” i umacniają w naszym kraju.

Jakże często w rozmowach o CIMIC jawią nam się również przedstawione wyżej modele. W świadomości części kadry nakładają się one nierzadko na założenia Doktryny NATO w zakresie współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC), co powoduje swoisty szum informacyjny, nie sprzyjający studiowaniu i poznawania tej trudnej problematyki.

Jeśli weźmiemy również pod uwagę fakt pewnego zróżnicowania poglądów wiodących państw NATO na CIMIC w operacjach o charakterze innym niż wojna² - to nie trudno uświadomić sobie złożoność sytuacji i samopoczucie tych z kadry, którzy chcieli by zgłębić te trudne zagadnienia.

Również brak wystarczającej wiedzy na temat relacji między CIMIC a HNS nie sprzyja rozwojowi zainteresowania zagadnieniami współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC) oraz poszerzaniu wiedzy na ten temat.

Trzeba również zauważyć, że w świadomości części kadry jednostek liniowych przedstawione wyżej różne sposoby myślenia o współpracy cywilno-wojskowej jakby mieszały się z założeniami Doktryny CIMIC, co przyczynia się do powstawania szumu informacyjnego, nie zachęcając do zajmowania się zagadnieniami współpracy cywilno-wojskowej.

Jak już wcześniej wspomniano, wśród kadry SP w pewnym okresie można było zauważyć jeszcze jedno niekorzystne zjawisko. Było to wyobrażenie, że Doktryna CIMIC i wynikające z niej działania nie dotyczą sił powietrznych, a jedynie wojsk lądowych. Takie wyobrażenia ulegają zmianie, o czym może świadczyć chociażby wspomniane wyżej sympozjum, zorganizowane przez Katedrę Dowodzenia Wydziału Lotnictwa i OP AON w listopadzie 2001 roku. Nasuwa się więc szereg pytań natury teoretycznej, ale także odnoszących się do rozwiązań praktycznych, również tych w obszarze dydaktyki.

² M.Marszałek, *Potrzeby i płaszczyzny współpracy cywilno-wojskowej w układzie wielonarodowym (sojuszniczym) w operacjach sił powietrznych poza terytorium NATO*, [w:] *Współpraca cywilno-wojskowa (CIMIC) w SP RP, AON*, Warszawa 2002.

Ogólny problem badawczy i problemy szczegółowe

Pytanie pierwsze, które możemy potraktować jako *ogólny problem badawczy*, brzmi: *czy współpraca cywilno-wojskowa, określana w Doktrynie NATO skrótem CIMIC, dotyczy także sił powietrznych, a jeśli tak - to jakie są potrzeby i możliwości SP w tym zakresie?*

Aby odpowiedzieć na tak ogólnie sformułowane pytanie problemowe należało znaleźć odpowiedź na pytania o większym stopniu szczegółowości, stanowiące *szczegółowe problemy badawcze*.

Były to pytania:

- 1/ Czym jest CIMIC w myśl Doktryny NATO?
- 2/ Czy CIMIC możemy traktować jako zjawisko a zarazem jako system działania i "mechanizm" w ręku dowódcy?
- 3/ Czy i w jaki sposób możemy poznać istotę i mechanizmy funkcjonowania CIMIC jako zjawiska psychospołecznego i organizacyjnego, a zarazem jako systemu działania? W jaki sposób przygotować się do funkcjonowania w jego ramach?
- 4/ Jakie są właściwości współpracy cywilno-wojskowej i ich znaczenie dla skuteczności działań sił powietrznych?
- 5/ Jakie są potrzeby i płaszczyzny współpracy cywilno-wojskowej w układzie wielonarodowym (sojuszniczym) w operacjach sił powietrznych poza terytorium NATO?
- 6/ Jak wygląda współpraca cywilno-wojskowa w kontekście możliwości organizacji zabezpieczenia logistycznego SP NATO?
- 7/ Jakie są potrzeby i możliwości lotnictwa SP RP w zakresie CIMIC?

Poszczególne rozdziały naszego opracowania stanowią próbę odpowiedzi na powyższe pytania problemowe. Rozdział pierwszy odnosi się do trzech pierwszych pytań problemowych.

Przystępując do badań w celu dokonania próby odpowiedzi na powyższe pytania nie zakładano, że uda się to uczynić w pełni już w pierwszym etapie. Ostrożność ta wynikała

z sytuacji, którą pokrótce wyżej scharakteryzowano, a także z faktu, że problematyka współpracy cywilno-wojskowej CIMIC w naszym kraju i w jego SZ jest badana od niedawna³; w stosunku do SP w zasadzie nie była dotychczas podejmowana w naszym kraju i armii. Stwarzało to określone problemy natury merytorycznej i metodologicznej. Jednocześnie zmuszało nas to do przyjmowania w dużym stopniu założeń intuicyjnych, ale i ograniczeń, zmniejszających możliwość subiektywizmu i dowolnych interpretacji.

Jedno z założeń przyjętych na potrzeby badań, traktowało CIMIC jako zjawisko psychospołeczne i organizacyjne, a zarazem jako system działania, stanowiący swoisty "mechanizm" w ręku dowódcy. Przyjeliśmy również, że dla sprawnego i efektywnego wykorzystania tego "mechanizmu", ale i dla właściwego funkcjonowania w nim kadry zawodowej, nie wystarczy znajomość zapisów Doktryny NATO w zakresie współpracy cywilno-wojskowej. Zmiany doktryny oraz zmienność i niedookreśloność sytuacji działania, a także warunków i sposobów wykorzystania CIMIC, zmusza do poznania istoty tego zjawiska i mechanizmów nim rządzących.

Trzeba przyznać, że nasze pierwsze kroki badawcze przypominały jakby poruszanie się we mgle. W dużym stopniu jeszcze działaliśmy "po omacku". W tej sytuacji rolę swoistego halogenu mogły pełnić: z jednej strony założenia Doktryny CIMIC, z drugiej strony zaś - dostępna wiedza z zakresu psychologii, a szczególnie psychologii społecznej, znane teorie socjologiczne, wiedza z zakresu teorii systemów, teorii organizacji i zarządzania, prakseologii, itp.

Szczególnie przydatna w zrozumieniu zjawiska CIMIC wydawała nam się wiedza, wyjaśniająca działania, współdziałania, oddziaływania i współoddziaływania człowieka, grup społecznych, organizacji i instytucji w trudnych, złożonych i niedookreślonych sytuacjach, w sytuacjach olbrzymich napięć i deficytu możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka, a szczególnie potrzeby szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

Pierwsze dwa rozdziały naszego opracowania mają charakter stricte teoretyczny. Kolejne - w dużym stopniu dotyczą problemów praktycznych. Punktem wyjścia dla naszych rozważań była jednak Doktryna NATO w Zakresie Współpracy Cywilno-Wojskowej.

³ patrz opracowania M.Drosta, H.Szafrana i innych oficerów AON.

Doktryna ta zawiera, jak się wydaje, wiele treści i przesłań zawartych "między wierszami". Wymagało to swoistego *prześwietlenia* jej przez pryzmat określonych teorii, które nie tylko stwarzały szanse ukazania tego zjawiska w całej jego złożoności, ale także pozwalały dostrzec istotę funkcjonowania CIMIC jako systemu działania i "mechanizmu" w ręku dowódcy.

Na potrzeby prowadzonych badań przyjęto określoną procedurę badawczą, w konstruowaniu której kierowano się głównie *podjęciem systemowym*. Zastosowane przez nas podejście badawcze zbliżone było do *podjęcia sytuacyjnego*, będącego w pewnym sensie pochodną podejścia systemowego. Było to również podejście inter- i multidyscyplinarne, co w pewnym uproszczeniu przedstawia rysunek 3.

Rys.3. Model analiz teoretycznych - "prześwietlenie" CIMIC jako zjawiska psychospołecznego i organizacyjnego

Trzeba wyraźnie powiedzieć, że przedstawione na wstępie obiektywne uwarunkowania spowodowały, iż nasze wysiłki badawcze zakończyły się tylko częściowym powodzeniem. Fakt ten nie obniża jednak satysfakcji autorów z podjętego wysiłku i jego efektów – osiągnięto bowiem wszystko, co można było na tym etapie badań osiągnąć.

Prezentowane w niniejszym opracowaniu refleksje i wynikające z nich wnioski są przede wszystkim efektem dociekań teoretycznych, jednak weryfikowanych także poprzez konsultacje - zarówno z teoretykami, ale również z praktykami CIMIC w kraju i poza jego granicami.

Dobrym weryfikatorem dociekań teoretycznych zespołu badawczego było również symposium poświęcone współpracy cywilno-wojskowej CIMIC w SP, zorganizowane przez Katedrę Dowodzenia SP Wydziału Lotnictwa i OP w listopadzie 2001 roku.

PSYCHOLOGICZNEJ ORGANIZACJI I SYSTEM DZIAŁANIA

Stwierdzono przez nas problemy badawcze i zainicjowana została seria badań wymagających w pierwszej kolejności doświadczeń procedur NATO w zakresie współpracy cywilno-wojskowej. Spotykamy więc na początku przybliżenie ogólnie pojętego zjawiska w Doktrynie⁴.

Przebieganie w podrozdziale 1.1. rozważania w zakresie wypadku nie wyczerpują otrzymanego obszaru problematyki CIMIC, a jedynie gwałtownie przybliżają wartości z naszego zdaniem – zjawiska z tego obszaru. Wyeksponowanie tych zagadnień stanowiło naszą próbę do postawienia teorii, które przysięły by wyjaśnienie istoty badanego zjawiska oraz opisywanie na nim "mechanizmów" psychospołecznych i organizacyjnych stanowiących warunek systemu działania, służący realizacji celów, funkcji i zadań CIMIC.

1.1. Powstanie zjawiska Doktryny NATO w zakresie współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC)

Świadomi jesteśmy tego, że próba przybliżenia nieomówionej złożoności zjawiska CIMIC w tak krótkim skrócie narzuca jest na możliwość ich spłylenia bądź pominięcia istotnych zagadnień. Nie mamy jednak ryzyka to podjąć.

W pierwszym etapie badań chcielibyśmy nam bowiem nie tyle o ukazaniu zjawiska CIMIC w całej jego złożoności, lecz raczej o zainicjowaniu badań teoretycznych i stworzenie podstaw dla dyskusji naukowej, służącej lepszemu poznaniu i opisaniu tego zjawiska. Nie oznacza to, że zrezygnowaliśmy z próby wyjaśnienia podstawowych mechanizmów psychospołecznych i organizacyjnych „rządzonych” badanym przez nas zjawiskiem. Przytoczenie podstawowych założeń Doktryny CIMIC zaczerpniętych od stwierdzenia, że opozycje Sojuszu wymagają, aby podczas planowania i prowadzenia działań wojskowych

⁴ w podrozdziale AJP-1(A) i AJP-09

Rozdział 1

WSPÓŁPRACA CYWILNO-WOJSKOWA (CIMIC) JAKO ZJAWISKO PSYCHOSPOŁECZNEJ ORGANIZACYJNE ORAZ SYSTEM DZIAŁANIA

Sformułowane przez nas problemy badawcze i zastosowana metoda badań wymagały, aby w pierwszej kolejności dokładnie przestudiować Doktrynę NATO w zakresie współpracy cywilno-wojskowej. Spróbujmy więc na początku przybliżyć ogólnie podstawowe założenia tej Doktryny⁴.

Prezentowane w podrozdziale 1.1. rozważania w żadnym wypadku nie wyczerpują olbrzymiego obszaru problematyki CIMIC, a jedynie syntetycznie przybliżają ważniejsze - naszym zdaniem - zagadnienia z tego obszaru. Wyeksponowanie tych zagadnień stanowiło dobrą podstawę do poszukiwania teorii, które sprzyjały by wyjaśnieniu istoty badanego zjawiska oraz wpływających na nie "mechanizmów" psychospołecznych i organizacyjnych, stanowiących zarazem system działania, służący realizacji celów, funkcji i zadań CIMIC.

1.1. Podstawowe założenia Doktryny NATO w zakresie współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC)

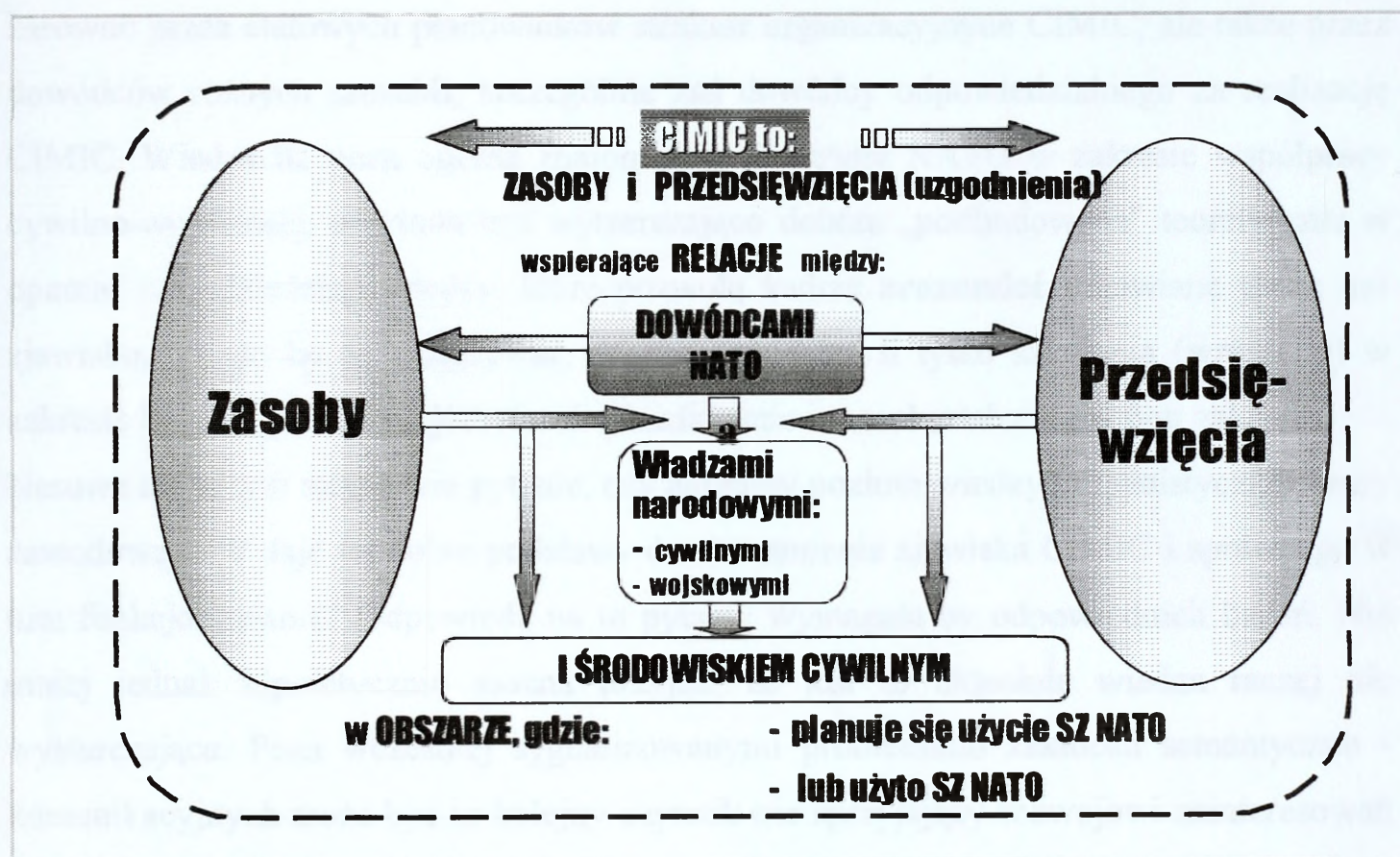
Świadomi jesteśmy tego, że próba przybliżenia niezmiernie złożonych kwestii CIMIC w tak dużym skrócie narażona jest na możliwość ich splotenia bądź pominięcia istotnych zagadnień. Nie mniej jednak ryzyko to podjęliśmy.

W pierwszym etapie badań chodziło nam bowiem nie tyle o ukazanie zjawiska CIMIC w całej jego złożoności, lecz raczej o zainicjowanie badań teoretycznych i stworzenie podstaw dla dyskusji naukowej, służącej lepszemu poznaniu i opisaniu tego zjawiska. Nie oznacza to, że zrezygnowaliśmy z próby wyjaśnienia podstawowych mechanizmów psychospołecznych i organizacyjnych „rządzających” badanym przez nas zjawiskiem.

Przybliżenie podstawowych założeń Doktryny CIMIC zaczniemy od stwierdzenia, że operacje Sojuszu wymagają, aby podczas planowania i prowadzenia działań wojskowych

⁴ na podstawie AJP-1(A) i AJP-09

w większym niż dotąd stopniu uwzględniać czynniki: społeczne, polityczne, kulturalne, ekonomiczne, środowiskowe i humanitarne poprzez odpowiednie rozwiązania systemowe. Przyjmuje się, że CIMIC to: a/ zasoby i b/ przedsięwzięcia - wspierające relacje (związki) między dowódcami NATO a władzami narodowymi (cywilnymi i wojskowymi) oraz środowiskiem cywilnym na obszarze, gdzie użyte są lub planuje się użyć siły zbrojne NATO. Obrazowo możemy to przedstawić w sposób, jak na rysunku 4.

Rys.4. CIMIC jako system działania

Jednym z podstawowych elementów przedstawionego wyżej systemu działania, jakim niewątpliwie jest CIMIC, są relacje i więzi społeczne. Bliższa charakterystyka tego elementu mogła by być przedmiotem oddzielnych badań. To bowiem właśnie relacje i więzi społeczne w dużym stopniu decydują o jakości podejmowanych w ramach CIMIC działań, współdziałań, oddziaływań i współoddziaływań. Tym ostatnim zagadnieniom poświęci więcej miejsca w rozdziale 2 Pan płk dr Marek Obrusiewicz.

W tym miejscu chcieli byśmy tylko wspomnieć, że relacje - jako element systemu działania CIMIC - zanim będą wspierane (patrz rys.4), powinny być najpierw: a/ rozpoznawane i b/ nawiązywane, aby następnie być: c/ utrzymywane (podtrzymywane) i d/ rozwijane. Są to więc jakby cztery etapy rozwoju CIMIC, postrzeganego jako proces, a nie jako akt, czy też suma aktów.

Podjęciu tych praktycznych działań w realizacji czterech etapów rozwoju CIMIC jako zjawiska psychospołecznego i organizacyjnego dobrze może służyć wiedza, posiadana zarówno przez etatowych pracowników struktur organizacyjnych CIMIC, ale także przez dowódców różnych szczebli, szczególnie zaś dowódcy odpowiedzialnego za realizację CIMIC. Wiedza ta, poza ogólną znajomością Doktryny NATO w zakresie współpracy cywilno-wojskowej, powinna być wystarczająco dobrze „podbudowana” teoretycznie w oparciu o te dziedziny wiedzy, które pozwolą kadrze **zrozumieć** omawiane przez nas zjawisko. Mogło by to wskazywać, że nie wystarczą li tylko szkolenia (warsztaty) w zakresie CIMIC, potrzebne jest również kształcenie i samokształcenie w tym zakresie.

Nasuwa się w tym momencie pytanie, czy aktualny poziom wiedzy humanistycznej kadry zawodowej WP daje jej dobre podstawy do zrozumienia zjawiska CIMIC i sprawnego w nim funkcjonowania? Odpowiedź na to pytanie wymagała by odpowiednich badań. Nie mniej jednak hipotetycznie można przyjąć, że jest to aktualnie wiedza raczej nie wystarczająca. Poza wcześniej sygnalizowanymi problemami zakłóceń semantyczno - komunikacyjnych może być to kolejny czynnik nie sprzyjający rozwojowi zainteresowań kadry CIMIC - iem.

Wracając do Doktryny NATO w zakresie CIMIC trzeba przypomnieć, że zgodnie z jej założeniami w działaniach bojowych współpraca cywilno-wojskowa podporządkowana jest misji realizowanej przez SZ (SP). Właściwe relacje między siłami zbrojnymi a środowiskiem cywilnym powinny sprzyjać realizacji misji SZ (SP), a jednocześnie uniemożliwiać osiągnięcie takich korzyści przeciwnikowi.

Warto podkreślić, że w przypadku: katastrof, klęsk żywiołowych i niesienia pomocy humanitarnej współpraca cywilno-wojskowa (CIMIC) może stać się centralną częścią misji SZ (SP). W dużym uproszczeniu możemy więc przyjąć, że CIMIC jest traktowany

jako swoisty interfejs między: wielonarodowymi połączonymi siłami sojuszniczymi a władzami cywilnymi i - ogólnie biorąc - środowiskiem cywilnym (rys.4).

Jeśli już "z grubsza" wiemy czym jest CIMIC, to spróbujmy teraz przypomnieć sobie, do czego ON służy. W doktrynie NATO wymieniane są dwa podstawowe cele CIMIC:

a/ cel długofalowy, który określa się jako stworzenie i utrzymanie warunków, które będą pomagały w osiągnięciu trwałych rozwiązań w sytuacjach kryzysowych, w zapobieganiu i rozwiązywaniu konfliktów;

b/ celem krótkofalowym jest ustanowienie i utrzymanie szerokiej współpracy środowisk społecznych, organizacji i instytucji w rejonie odpowiedzialności dowódcy, w celu stworzenia takich warunków cywilno-wojskowych, które przyniosą największe korzyści: moralne, materialne, taktyczne i operacyjne. Dającym się wywnioskować celem takiego działania może być - między innymi - pozbawienia takiej możliwości potencjalnego przeciwnika.

CIMIC tworzy więc płaszczyznę porozumienia i współdziałania dowódców z ludnością i władzami lokalnymi na poziomach operacyjnym i taktycznym, zarówno w ramach Artykułu V, jak i w innych operacjach będących odpowiedzią na zaistniały kryzys.

Rola CIMIC uwidacznia się najwyraźniej w zapobieganiu i rozwiązywaniu konfliktów.

Warto nadmienić, że w Doktrynie NATO w zakresie współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC) wymienia się:

A/ trzy podstawowe etapy (fazy) funkcjonowania CIMIC, tzn. przedoperacyjną, operacyjną i przejściową; oraz

B/ dziesięć zasad funkcjonowania CIMIC. Są to: 1/ prymat misji, 2/ maksymalizacja efektu, 3/ minimum nakładów - maximum efektów, 4/ koncentracja sił i środków a widoczność efektów 5/ znajomość potrzeb środowiska cywilnego i swoich możliwości (siła ludzka, wyposażenie, usługi militarne, informacje), 6/ wspólne cele, 7/ utrzymanie konsensusu, 8/ humanitarność, 9/ przejrzystość, 10/ komunikacja i wzajemne zrozumienie.

Przestrzeganie tych podstawowych zasad sprzyja harmonizacji celów i metod dowódcy wojskowego z celami oraz metodami działania ludności cywilnej i administracji na terenie działania i odpowiedzialności dowódcy komponentu NATO. Szersze rozwinięcie

tych zasad mogło by stanowić przedmiot oddzielnych badań. Nie mniej jednak w naszych dalszych rozważaniach spróbujemy spojrzeć na zasadnicze założenia doktryny NATO w zakresie CIMIC, w tym również na wspomniane wyżej zasady, przez pryzmat dostępnych nam teorii psychologicznych, socjologicznych i prakseologicznych, ale także - a może przede wszystkim - teorii systemów .

1.2. Czy możliwe jest wykorzystanie teorii systemów do analiz zjawiska współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC)?

Aby odpowiedzieć na tak sformułowane pytanie podejmiemy próbę spojrzenia na Doktrynę NATO w zakresie współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC) przez pryzmat niektórych założeń teorii systemów. Mogą one spełniać rolę swoistej soczewki rozczepiającej "światło" wiedzy z zakresu psychologii, a szczególnie psychologii społecznej, socjologii, teorii organizacji i zarządzania i łączącej je teorii działania, dla "podświetlenia" i lepszego zrozumienia CIMIC jako zjawiska, a zarazem systemu działania i swoistego mechanizmu w rękach dowódcy (żołnierza zawodowego), odpowiedzialnego za realizację zadań CIMIC lub uczestniczącego w tym procesie.

Jest to jednak zaledwie próba, stanowiąca swoiste pierwsze przybliżenie i wstępne rozpoznanie pola problemowego, a nie dogłębna i wyczerpująca odpowiedź na wyraźnie sformułowane problemy badawcze.

Nasze rozważania zacznijmy od refleksji prof. P. Sienkiewicza, że współcześnie wzrasta złożoność problemów decyzyjnych oraz niepewność i ryzyko, gdyż długofalowe skutki decyzji pociągają za sobą coraz większe zagrożenia dla rozwoju społeczno-gospodarczego, stanu środowiska naturalnego i bezpieczeństwa narodowego. Niepokój o prawidłowy rozwój, tj. minimalizujący niebezpieczeństwo kryzysów i załamania gospodarczych, politycznych i ekologicznych w skali państw lub regionów, a także obawa o przyszły los świata, przynosi ważne inicjatywy międzynarodowe. Mamy na myśli podjęcie międzynarodowych badań systemowych nad najistotniejszymi problemami rozwojowymi współczesnego świata⁵.

⁵ P.Sienkiewicz, Nowoczesne badania systemowe. Zeszyty Naukowe AON, Warszawa 1990, s. 132-133.

Również badania dotyczące bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego w różnych jego wymiarach⁶, w tym również w wymiarze militarnym, coraz częściej charakteryzuje podejście systemowe. Wydaje się ono również niezbędne dla lepszego zrozumienia zjawiska CIMIC.

Jako wyróżniki podejścia systemowego przyjmuje się następujące cechy:

- traktowanie badanego obiektu jako systemu, a systemu - jako obiektu złożonego z wzajemnie powiązanych elementów (podsystemów);
- traktowanie danego systemu jako obiektu należącego do większego systemu (nadsystemu);
- świadome posługiwanie się modelem systemu, czyli opisem odwzorowującym zbiór elementów i relacji między nimi.

Zdaniem P. Sienkiewicza⁷ analiza systemowa jest dziedziną praktycznych zastosowań ogólnych metodologicznych zasad badań systemowych, zgodnie z którymi:

- bada się zorganizowane, złożone całości, dobrze wyodrębnione z otoczenia, określane jako systemy;
- każdy system może być podzielony (zdekomponowany) na części (podsystemy) i ich wzajemne relacje (związki, sprzężenia) na wiele różnych sposobów (ze względu na spełniane funkcje, realizowane procesy itp.);
- każdy podział systemu na części daje jego szczególny obraz, przy czym podział ten zależy od tego, które cechy systemu lub jego elementów są zasadniczym przedmiotem analizy;
- właściwości składników, czy raczej czynników systemu nie mogą być badane niezależnie od systemu, w którym występują, przy czym nie istnieją właściwości niezależne od środowiska (otoczenia).

Praktyczne zastosowanie analizy systemowej wymaga, aby wydzielać poziomy hierarchicznej struktury systemów, badać różnice jakościowe między elementami oraz relacje między nimi, posługiwać się wieloma modelami adekwatnymi do wielkości i złożoności analizowanego obiektu rzeczywistego.

⁶ M. Cieślarczyk, Psychospołeczne i organizacyjne elementy bezpieczeństwa i obronności. Rozprawa habilitacyjna, Warszawa AON 1997.

⁷ P. Sienkiewicz, op.cit.

Interesujące, ale i praktycznie użyteczne dla naszych badań wydaje się następująca propozycja P. Sienkiewicza⁸. Analizę systemową można traktować jako pewien zbiór reguł, metod i technik analitycznych, umożliwiających:

- identyfikację systemowych sytuacji decyzyjnych, dotyczących złożonych problemów społeczno-politycznych, ekonomicznych, ekologicznych i obronnych (wojskowych);
- określenie dopuszczalnych wariantów rozwiązania sytuacji decyzyjnych;
dokonanie racjonalnej oceny efektywności poszczególnych wariantów, wraz z określeniem szans i zagrożeń, ryzyka związanego z wyborem itp.;
- zalecanie takiego wariantu, który w prognozowanych warunkach zapewni największą efektywność systemu (największe korzyści lub najniższe koszty i straty).

Podstawą praktycznego nurtu systemowego (analizy systemowej i inżynierii systemów) jest teoria systemów. Jest to pewien zbiór koncepcji teoretycznych, umożliwiających tworzenie efektywnych modeli systemów. Tworzenie modeli systemów jest istotą postępu w teorii systemów, chociaż nie można popadać w samozadowolenie z powodu optymizmu modelowego. Jednym z istotnych metodologicznych problemów badań, a w szczególności systemowych badań procesów rozwoju społecznego, jest kwestia myślenia nieliniowego w opozycji do myślenia liniowego. To drugie podejście identyfikowane jest z kartezjańskim lub newtonowskim paradygmatem, któremu przeciwstawiany jest paradygmat systemowy⁹.

Paradygmat liniowy opiera się na następujących założeniach¹⁰:

- wzajemne oddziaływanie rzeczy i zjawisk powoduje zawsze proporcjonalne zmiany rozpatrywanych wielkości;
- zasada superpozycji ma charakter uniwersalny;
- wszystkie zmiany w otaczającym świecie zachodzą w sposób ciągły;
- niemożliwe jest przechodzenie zmian ilościowych w jakościowe;
- wszystkie systemy (układy) są stabilne w całym zakresie zmiany parametrów i zmiennych;

8 P.Sienkiewicz, op.cit.

9 P.Sienkiewicz 1990, s.132-136, [344].

10 R.Łączkowski, Zasada wygładzania i myślenie nieliniowe. Zagadnienia naukoznawstwa nr 1, 1986.

- wszystkie zjawiska zachodzą bez histerezy, czyli ich przebieg nie zależy od kierunku (ściślej zwrotu) przemiany.

Zgodzić się trzeba z P. Sienkiewiczem który uważa, że jeśli dokona się falsyfikacji powyższych założeń i odrzuci je, to powstały w ten sposób tok postępowania badawczego można nazwać myśleniem nieliniowym. Zdaniem Mc Luhana, liniowy rodzaj myślenia kształtowany był przez wieki strukturą tekstów drukowanych, czyli tym, co zawdzięczamy Gutenbergowi. Stąd tytuł rozdziału znanej książki Mc Luhana „Galaktyka Gutenberga”¹¹.

Jeśli przyjąć, że ten rodzaj myślenia może utrudniać rozumienie wielu zjawisk współczesności, również tych, które dotyczą bezpieczeństwa i obronności, to oczywiste wydaje się wiązanie nadziei z myśleniem „płaszczyznowym” i „sferycznym”. Ogólnie możemy je określić jako myślenie nieliniowe.

Sposób myślenia zwany nieliniowym okazuje się szczególnie przydatny przy analizie systemów, a szczególnie systemów działania i struktur organizacyjnych. Jego użyteczność przy próbach zrozumienia tego złożonego zjawiska, jakim jest CIMIC, zdaje się nie budzić wątpliwości.

W tym momencie warto - jak się wydaje - przypomnieć również teorię Allporta. W swojej teorii struktury zdarzeń F. H. Allport¹² pojmuje strukturę jako cykl zdarzeń, które powracając w sposób okrężny, zamykają ten cykl. Owe zdarzenia są obserwowalnymi punktami węzłowymi, które wyznaczają strukturę. Zamiast traktować zachowania linearnie jako pobudzenie do działania podmiotu B przez działanie podmiotu A - jak to sugerowałby model newtonowski, należy zdaniem Allporta przyjąć, że mamy do czynienia z ciągłą serią zdarzeń tworzących cykl i że wtedy dopiero możemy mówić o strukturze społecznej. Co więcej - wobec tego, że cykle te mogą być styczne, krzyżować się ze sobą lub różnić się rozmiarem - do zrozumienia zachowań społecznych niezbędne jest uprzednie zidentyfikowanie tych złożonych wzorów. Ten - między innymi - sposób

¹¹ M. Mc Luhan, Wybór pism. Warszawa 1975.

¹² F. H. Allport, Pattern and growth in Personality. New York, 1961.

podejścia, wzbogacony o zasady myślenia nieliniowego, może być wykorzystany przy opisywaniu i wyjaśnianiu zjawiska CIMIC.

Profesor P. Sienkiewicz, we wspomnianym już artykule, do zasad myślenia nieliniowego zalicza następujące z nich:

- 1/ Nie ma w rzeczywistości systemów ściśle liniowych, lecz istnieją tylko systemy słabo i silnie nieliniowe;
- 2/ Zasada superpozycji może być stosowana skutecznie tylko podczas rozpatrywania systemów słabo nieliniowych;
- 3/ W otaczającej nas rzeczywistości zachodzi wiele zjawisk nieciągłych, których właściwości mogą być opisane tylko modelami nieliniowymi, np. w kategoriach teorii katastrof;
- 4/ W określonych warunkach niewielkie zmiany ilościowe mogą wywołać ogromne zmiany jakościowe;
- 5/ Systemy silnie nieliniowe mają zawsze określone obszary małej i dużej niestabilności;
- 6/ Powszechne występowanie histerezy powoduje, że przemiany zachodzące w świecie nie są ściśle odwracalne.

Powyższe refleksje P. Sienkiewicza i innych teoretyków zajmujących się tą problematyką mogą służyć jako swoiste narzędzia, umożliwiające poruszanie się w gąszczu problemów i zjawisk współczesności, także tych, które dotyczą współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC).

Również dorobek socjologii, psychologii, teorii organizacji i zarządzania oraz wielu innych dziedzin wiedzy coraz częściej wykorzystywany jest przy analizach wielopłaszczyznowych i złożonych problemów współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC). Wracając jednak do teorii systemów trzeba stwierdzić, że ujęcie systemowe stwarza podstawy do lepszej, w porównaniu z innymi ujęciami, redukcji złożoności rozpatrywanych sytuacji problemowych. Zakłada się przy tym, że właściwości systemów jako pewnych całości nie można zredukować do właściwości ich części (elementów).

Zdaniem wielu teoretyków¹³, do podstawowych cech ujęcia systemowego jako swoistego stylu myślenia można zaliczyć:

¹³ Sienkiewicz 1990, Koźmiński, Piotrowski 1996, Nosal 1993.

- a/ holizm, czyli rozpatrywanie zjawisk (obiektów) jako całości;
- b/ kompleksowość, czyli ujawnianie różnorodnych sprzężeń i relacji wewnętrznych rozpatrywanych zjawisk;
- c/ esencjalizm, czyli koncentrowanie uwagi na istotnych tylko cechach zjawisk, tzw. cechach esencjalnych;
- d/ strukturalizm, czyli określanie właściwości rozpatrywanego zjawiska na podstawie właściwości jego struktury jako integrującej i niezmienniczej;
- e/ funkcjonalizm, czyli określanie właściwości rozpatrywanych obiektów na podstawie ich funkcji (procesów);
- f/ kontekstowość, czyli rozpatrywanie systemów ze względu na ich miejsce w „reszcie świata”, niejako na tle bliższego i dalszego otoczenia;
- g/ teleologizm, czyli rozpatrywanie zjawisk (systemów) jako zorientowanych celowo, sterowalnych¹⁴.

Powyższe rozważania, w kontekście prezentowanych w podrozdziale 1.1. podstawowych założeń Doktryny NATO w zakresie współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC) mogą upoważniać nas do stwierdzenia, że na postawione w tytule podrozdziału 1.2. pytanie: "Czy możliwe jest wykorzystanie teorii systemów do analiz zjawiska współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC)?" należy udzielić odpowiedzi twierdzącej. Wykażą to również dalsze rozważania. Spróbujmy więc teraz odnaleźć kolejne obszary wiedzy i funkcjonujące w nich teorie dla opisanego i wyjaśnienia zjawiska CIMIC.

1.3. Współpraca cywilno-wojskowa (CIMIC) jako zjawisko psychospołeczne i organizacyjne oraz system działania

1.3.1. Użyteczność psychologicznej teorii systemów otwartych w wyjaśnianiu zjawiska CIMIC

Na potrzeby analiz zjawiska współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC) użyteczna może okazać się istniejąca w psychologii, a bardziej konkretnie - w psychologii społecznej -

¹⁴ P.Sienkiewicz 1990, s. 132-133.

teoria systemów otwartych¹⁵. Pozwala ona bowiem na integrację tzw. makropodejścia, stosowanego przez socjologów, i mikropodejścia, właściwego psychologom, w badaniach zjawisk społecznych. Np. analizując zjawisko niepokoju i kryzysów społecznych socjologowie zwracają uwagę na niestabilność systemu społecznego, psychologowie społeczni mówią zaś o deprivacjach i frustracjach, motywujących ludzi do podejmowania działań przeciwko realnym lub wyobrażanym sobie źródłom trudności, itp. Problemy te jawią się wyraźnie w funkcjonowaniu CIMIC.

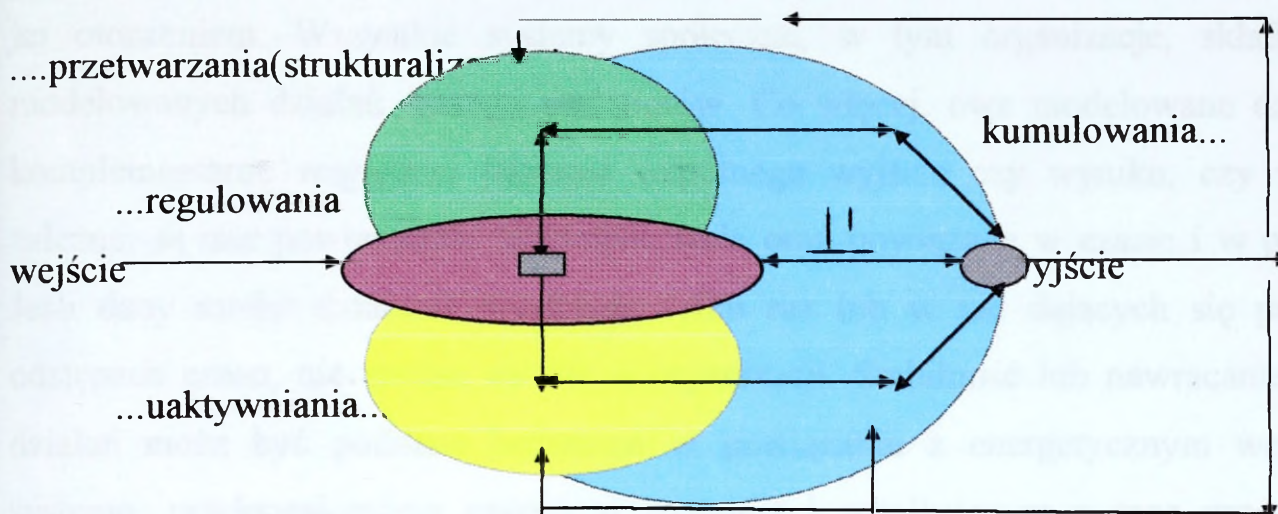
Teoria systemów otwartych, przyjmując założenie o entropii, kładzie nacisk na ścisłe związki między strukturą i wspierającym je środowiskiem, które to powiązanie należy pojmować w tym sensie, że bez nieustannych wejść struktura szybko rozpadłaby się. Dlatego też jedna z krytycznych zasad rozpoznawania systemów społecznych odwołuje się do powiązań danego systemu z podtrzymującymi go źródłami energii. Głównym zaś źródłem sił umożliwiających utrzymywanie się wszystkich struktur społecznych jest ludzki wysiłek i motywacja. Chociaż więc podejście teoretyczne dotyczy powiązań, to - wobec faktu, że owe powiązania obejmują istoty ludzkie, jesteśmy tu na płaszczyźnie społeczno-psychologicznej - ilekroć zajmujemy się funkcją scalającą struktury, opisujemy ją w kategoriach zachowań ludzkich. Jest to szczególnie istotne przy analizach tożsamości i przystosowania się grup społecznych i instytucji, ale także w działaniach CIMIC.

W teorii systemów otwartych nie można pomijać nośników systemu, ponieważ to właśnie one dostarczają nieprzerwanych wejść. Inny, zasadniczy rodzaj związków, charakterystycznych dla omawianego systemu, to przetwarzanie wejść produkujących w celu otrzymania jakiegoś wyjścia - wyniku, który zostanie wykorzystany przez jakąś zewnętrzną grupę czy system. Dzięki temu dana grupa (naród, państwo, SZ) może być użyteczną, potrzebną a nawet - na jakimś etapie - niezbędną dla innych grup. Spełnia ona bowiem wobec środowiska określone funkcje, podobnie jak środowisko wobec danego podmiotu. Szczególnie wyraźnie widać to w odniesieniu do CIMIC, traktowanego jako system działania.

Funkcje systemów można rozpoznać, jeśli się pozna cykl wejścia, przejścia i wyjścia. Można to - w pewnym uproszczeniu - przedstawić w sposób, jak na rysunku 5.

15 D.Katz, R.L.Kahn 1979, Społeczna psychologia organizacji. PWN, Warszawa 1979, s.22-37.

PROCESY...

...ENERGII SPOŁECZNEJ.

Rys. 5. (na podst. M. Cieślarczyk, 1997, s.313).

Przyjęcie podstawowego założenia o entropii¹⁶ uwypukla nieuchronność uzależnienia każdej organizacji od środowiska. W przypadku struktur organizacyjnych SZ funkcjonujących w ramach CIMIC mamy do czynienia ze swoistą zmianą relacji, a właściwie z ich asymetrią, przynajmniej przejściową. Stosowane w koncepcji systemów otwartych pojęcia wejść energetycznych i scalania wskazują na motywy i zachowania jednostek, które są nośnikami wejść energetycznych w organizacjach ludzkich; również pojęcie wyjść i dostrzeganie konieczności wchłonięcia ich przez większe otoczenie łączy poziomy widzenia makro i mikro. Te, m.in., względy przemawiają za wykorzystaniem teorii systemów otwartych do analiz zjawiska CIMIC. W stosunku do sił zbrojnych użytecznym wydaje się przyjęcie określenia systemu względnie otwartego, zarówno w odniesieniu do bliższego, jak i dalszego otoczenia.

Przyjmowany przez psychologów społecznych model teoretyczny, umożliwiający rozumienie organizacji, pojmuje ją jako system energetycznych wejść i wyjść, przy czym powrót energii z wyjść jest czynnikiem reaktywującym system. Organizacje (społeczne) są w sposób oczywisty systemami otwartymi, w których wejścia energii i przekształcenie

16 E.Kowalczyk, O istocie informacji.,Warszawa 1981,s.95-111.

wyjścia w następne wejście energetyczne opiera się na transakcjach między organizacją a jej otoczeniem. Wszystkie systemy społeczne, w tym organizacje, składają się z modelowanych działań szeregu podmiotów. Co więcej, owe modelowane działania są komplementarne względem jakiegoś wspólnego wyjścia czy wyniku, czy wzajemnie zależne; są one powtarzalne, względnie stałe oraz powiązane w czasie i w przestrzeni. Jeśli dany model działania występuje tylko raz lub w nie dających się przewidzieć odstępach czasu, nie można mówić o organizacji. Stabilność lub nawracanie pewnych działań może być poddane badaniom w powiązaniu z energetycznym wejściem do systemu, przekształceniem energii w systemie i wynikającym z tego produktem lub wyjściem energetycznym. Przy sprzężeniu zwrotnym energia wyjściowa może być wykorzystana do zwiększania potencjału w jakimś zakresie. Np. w przypadku sił zbrojnych może to być energia skumulowana w postaci potencjału bojowego (obronnego). Potencjał ten odgrywa niebagatelną rolę w systemie działania, jakim jest CIMIC.

Do utrzymywania tych modelowych działań niezbędne okazuje się ciągłe odnawianie owego dopływu energii. W systemach społecznych zagwarantowane to jest przez zwrot energii z produktu, czyli wyjścia. Tak więc wynik cyklu działań dostarcza nowej energii potrzebnej do rozpoczęcia ponownego cyklu. Organizacje zatem różnią się pod względem tego zasadniczego wymiaru, jakim jest źródło (źródła) energii, przy czym przeważająca ich część wykorzystuje zarówno źródła zewnętrzne jak i wewnętrzne.

Widzimy więc, jak wyraźnie w tym miejscu splatają i uzupełniają się niektóre założenia teorii systemów i teorii psychologicznych, a zarazem teorii socjologicznych, jako że są to rozważania z obszaru psychologii społecznej. W odniesieniu do zjawiska CIMIC obrazowo przedstawiliśmy to na rysunku 3.

Wracając do głównego nurtu rozważań warto przypomnieć, że przy rozpoznawaniu systemów społecznych i ich funkcji przyjmuje się dwa podstawowe kryteria:

- 1/ wykrycie wzoru wymiany energii lub działalności ludzi według tego, jak przejawia się on w jakimś wyniku;
- 2/ upewnienie się co do sposobu, w jaki wyjście przekształcane jest na energię, która reaktywuje ów wzór.

W związku z tym możemy mówić o celach czy funkcjach organizacji nie tylko jako o celach zakładanych przez przywódców lub członków grupy, ale jako o wynikach, które stanowią źródło energetyczne, podtrzymujące ten sam rodzaj wyjścia¹⁷.

Omawiana przez nas teoria systemów otwartych zajmuje się zasadniczo problemami powiązań, struktury i wzajemnych zależności, a nie stałymi atrybutami przedmiotów. W ujęciu ogólnym przypomina teorię pola - z tą różnicą, że zajmuje się dynamiką wzorów nie tylko przestrzennych, ale i czasowych. Uważa się, że prawa fizyki newtonowskiej są poprawnym uogólnieniem, ale ograniczają się do systemów zamkniętych. Nie można ich w ten sam sposób zastosować do systemów otwartych, które utrzymują się dzięki stałym wymianom z otoczeniem, tj. ciągłemu przyływowi i odpływowi energii przez przenikalne granice. Może być to energia w różnej formie - materialnej, mentalnej, informacyjnej, itd. Widać to szczególnie wyraźnie w działaniach CIMIC.

Zgodnie z drugim prawem termodynamiki system dąży do równowagi: skłania się ku upadkowi - co znaczy, że jego zróżnicowane struktury zmierzają do rozpadu - kiedy składające się na niego elementy zostaną rozmieszczone w przypadkowym nieładzie. Mówiąc w kategoriach technicznych, entropia występuje wtedy, kiedy system fizyczny osiąga stan najbardziej prawdopodobnego rozkładu jego elementów. Struktury w systemach społecznych zmierzają jednak raczej do większego skomplikowania niż do mniejszego zróżnicowania.

System otwarty nie upada, ponieważ może pobierać energię z otaczającego go świata. Tak więc proces entropii neutralizowany jest przez pobieraną energię. Rolę taką może spełniać również informacja. Zwraca to naszą uwagę na szczególną rolę informacji i komunikowania w różnych rodzajach działań, w tym również w działaniach CIMIC. W armiach i uczelniach najwyżej rozwiniętych zagadnieniami tymi zajmują się specjalne struktury organizacyjne (patrz: np. Akademia Dowodzenia w Hamburgu).

Wśród psychologów przeważa pogląd, że wszystkie systemy otwarte charakteryzują się następującymi cechami¹⁸:

17 D.Katz,R.L.Kahn, op.cit.

1/ Pobieranie energii.

Funkcjonująca osobowość jest silnie uzależniona od stałego dopływu stymulacji ze środowiska zewnętrznego. Podobnie organizacje (społeczne) muszą odnawiać zasoby energii przez pobieranie jej od innych instytucji, ludzi lub środowiska materialnego. Żadna struktura społeczna nie jest samowystarczalna czy niezależna.

2/ Przejścia.

Systemy otwarte przetwarzają dostępną im energię. W systemie wykonywana jest jakaś praca.

3/ Wyjścia.

Systemy otwarte eksportują jakiś produkt do otoczenia. Coraz większej wagi nabiera pytanie, na ile jest to produkt potrzebny bądź szkodliwy dla pozostałych systemów.

4/ Systemy jako cykle zdarzeń.

Struktury należy upatrywać w układzie wzajemnie powiązanych zdarzeń, które powtarzając się zamykają i ponawiają cykl działań. Strukturę społeczną tworzą raczej zdarzenia niż rzeczy, a zatem pojęcie struktury jest w większej mierze dynamiczne niż statyczne. Nie można jednak nie dostrzegać faktu, że struktury tworzą również ludzie, wraz z elementami ich kultury mentalnej i materialnej. W działaniach CIMIC elementy kultury mentalnej należą do najtrudniej wyczuwalnych, co nie oznacza najmniej ważnych.

Działania są ustrukturalizowane w ten sposób, że w swym spełnieniu czy zamknięciu składają się na całość. Prosta - liniowa wymiana bodźca i reakcji między dwojgiem ludzi nie tworzy jeszcze struktury społecznej. Po to, by reakcje podmiotu A utworzyły strukturę, muszą one wywołać reakcje podmiotu B w taki sposób, aby z kolei pobudziły podmiot A do dalszych reakcji. Można więc mówić o swoistej zasadzie wahadła. Przyjęcie tej zasady kieruje naszą uwagę na amplitudę wahań. Wielkość tej amplitudy może charakteryzować daną strukturę, a także wiązać się - z jednej strony ze złożonością danej struktury i tempem jej rozwoju, z drugiej strony zaś - z podatnością danego systemu na zakłócenia. Jest bardzo prawdopodobne, że zbyt duża „amplituda wahań” struktur (myślowych i organizacyjnych) zwiększa inercję systemu

(podmiotu), obniża jego aktywność i reaktywność. Tym samym może wpływać negatywnie na poziom bezpieczeństwa i obronności. Nie można wykluczyć także negatywnego wpływu zbyt dużej reaktywności danej struktury czy podmiotu na poziom ich bezpieczeństwa. Widać to wyraźnie w działaniach CIMIC. Ważną rolę odgrywają wówczas zachowania stron. Zachowania tworzą strukturę, kiedy istnieje pewne zamknięcie łańcucha dzięki powrotowi do punktu wyjścia, i kiedy istnieje prawdopodobieństwo, że łańcuch wydarzeń może się powtórzyć. Cecha ta wydaje się istotna przy analizie systemu bezpieczeństwa i obronności, a szczególnie przy próbach zrozumienia zjawiska CIMIC i mechanizmów nim rządzących.

Samozamykający się pojedynczy cykl zdarzeń, to prosta forma struktury. Możliwe jest również łączenie się takich pojedynczych cykli prowadzące do powstania większej struktury czy systemu zdarzeń. System zdarzeń może się składać z mniejszych cykli tworzących koła czy, inaczej mówiąc pętle, z których każda styka się z kilkoma innymi, należącymi do odmiennych podsystemów. Podstawową metodą identyfikacji struktur społecznych jest prześledzenie energetycznego łańcucha zdarzeń, od wejść energii poczynając, poprzez przekształcenie tejże, aż do punktu zamknięcia cyklu. Schemat ten może być również przydatny przy analizie bezpieczeństwa i zagrożeń człowieka, grup społecznych i społeczności, a więc również możemy go wykorzystać do opisu i wyjaśniania zjawiska CIMIC.

5/ Negatywna entropia.

Warunkiem przetrwania systemów społecznych jest działanie w kierunku zatrzymania procesu entropii: muszą one przekształcić go w entropię negatywną - negentropię. Występowanie procesu entropii jest uniwersalnym prawem natury, zgodnie z którym wszystkie formy organizacji zmierzają do dezorganizacji bądź ku śmierci. Systemy otwarte jednakże mogą czerpać ze środowiska więcej energii niż jej zużywają. Są w stanie magazynować energię i osiągnąć stan entropii negatywnej. W systemie otwartym istnieje więc ogólna tendencja do maksymalizowania stosunku energii pobieranej do wydawanej, aby przeżyć i nawet w okresach kryzysowych „żyć w pożyczonym czasie”. Chociaż systemy społeczne nie opierają się na tych samych stałych fizycznych co organizmy biologiczne, i dlatego są w stanie niemal w

nieskończoność powstrzymywać proces entropii, to jednak okazuje się, że każdego roku wiele organizacji przestaje istnieć. Najczęściej najsłabszych.

6/ Wejścia informacyjne, ujemne sprzężenie zwrotne i proces kodowania.

Poza wejściami stricte energetycznymi systemy otwarte posiadają również wejścia informacyjne. Być może kiedyś będzie się je traktować również jako specyficzne wejścia energetyczne. Nie tylko dlatego, że informacja może wyzwolić energię wewnątrz systemu lub ją zablokować, ale również dlatego, że informację - w dużym uproszczeniu - będziemy kiedyś traktować jako formę zmagazynowanej energii lub jej substytut.

Wejścia informacyjne nie tylko pozwalają optymalnie wykorzystywać wejścia energetyczne, ale także dostarczają systemowi sygnałów o bliższym i dalszym otoczeniu (środowisku zewnętrznym), oraz o własnym funkcjonowaniu w odniesieniu do środowiska. Informacje te spełniają istotną rolę w odniesieniu do celów i innych elementów systemu, oraz w relacjach system - otoczenie.

Najprostszym rodzajem wejścia informacyjnego, spotykanym we wszystkich systemach, jest negatywne sprzężenie zwrotne. Chociaż sformułowanie „negatywne” może sugerować ujemną konotację, jednak faktycznie spełnia ono kilka niezwykle ważnych funkcji (samosterowność, samoregulacja, zachowanie podmiotowości, tożsamości). Ogólnie można przyjąć, że umożliwiają one systemowi „autokorektę przyjętego kursu”. Trudno przecenić rolę tego mechanizmu w systemie działania CIMIC.

Kiedy negatywne sprzężenie zwrotne systemu zostaje przerwane, jego stan ustalony zanika, a jednocześnie znikają jego granice i system ginie. Nie można więc wykluczyć, że jest to jeden z istotnych elementów swoistego „mechanizmu odpornościowego” systemu. Jeśli by przyjąć to założenie, to niemal automatycznie nasuwa się per analogia refleksja, że obok systemów o „normalnej” odporności mogą istnieć takie, które mają zbyt małą lub zbyt dużą odporność, w tym również odporność na zmiany. Zbyt mała odporność systemu i związana z nią „twardość” struktur (zarówno organizacyjnych jak i mentalnych - vide stereotypy) może stanowić zagrożenie nie tylko dla systemu, ale również dla jego otoczenia. Natomiast zbyt duża podatność

systemu na zmiany stanowi potencjalne zagrożenie dla jego trwałości i podmiotowości. Powyższe refleksje możemy odnieść zarówno do podmiotów działania CIMIC, ale także do ich otoczenia. Wskazuje to na ważną, korekcyjną rolę negatywnego sprzężenia zwrotnego. Jeśli brak jest mechanizmu korekcyjnego, który naprowadziłby ponownie system na właściwy kurs, zacznie on wydatkować zbyt wiele energii na wejściu i przestanie istnieć jako system. Na niebezpieczeństwo to mogą być narażone również podmioty działania CIMIC. Należy nadmienić, że systemy reagują na te sygnały informacyjne, na które są nastrojone. Terminem ogólnym, stosowanym na określenie selektywnych mechanizmów systemu, dzięki którym wchodzące informacje są odrzucane bądź przyjmowane i przekładane na język zrozumiały dla struktury, jest kodowanie. Istota funkcji wykonywanych przez system determinuje jego mechanizmy kodowania, które z kolei utrwalają ów rodzaj funkcjonowania¹⁹.

7/ Stan ustalony i homeostaza dynamiczna.

Pobieranie energii z otoczenia, hamujące proces entropii, pozwala na utrzymanie pewnej stałości wymiany energii. Dotyczy to nie tylko wymiany z otoczeniem, ale również wewnątrz systemu. Dlatego też systemy otwarte, trwające, charakteryzuje stan ustalony. Nie oznacza on bezruchu lub prawdziwej równowagi. Trwa w nich bowiem ciągły przepływ energii ze środowiska zewnętrznego i ciągły eksport produktów w różnej postaci. Z tym jednak, że charakter systemu, stosunek wymiany energii i związki między poszczególnymi elementami pozostają zbliżone. Należy nadmienić, że system przetwarzając energię sam się również rozwija. Jest to jeden z podstawowych warunków bezpieczeństwa. Każdy czynnik zewnętrzny lub wewnętrzny nakierowany na zniszczenie systemu napotyka przeciwstawne siły, które przywracają system do stanu w miarę możliwości identycznego z poprzednim. Jednak zbyt długie oddziaływanie sygnału korekcyjnego, szczególnie przy nieadekwatnych reakcjach na te sygnały mogą powodować rozregulowanie stanu względnej równowagi i rezonans systemu. Również silny i nieadekwatny do rzeczywistości sygnał może powodować takie reakcje. Wydaje się, że dobrym przykładem tego może być zjawisko paniki. Jakże często ze zjawiskiem tym możemy mieć do czynienia w działaniach CIMIC.

19 M.Marody, technologie intelektu, Warszawa 1987; D.Katz,R.L.Kahn, op.cit.

Ogólnie jednak należy stwierdzić, że równowaga, jaką osiągają systemy złożone, jest często stanem guasinienniczym. Akcji nie zawsze odpowiada identyczna reakcja. Jest to raczej oscylowanie wokół pewnego stanu, a nie identyczne odwzorowanie.

Aby utrzymać charakter systemu, struktura dąży do pobierania z zewnątrz większej ilości energii niż jest to potrzebne do uzyskania odpowiednich wyjść. W związku z tym organizacja gromadzi zapasy, społeczeństwo powiększa bazę technologiczną i kulturalną. Zdaniem Millera²⁰ współczynnik wzrostu systemu w pewnych granicach jest wykładniczy, jeśli system egzystuje w środowisku, które może dostarczać nieograniczonej ilości energii dla jego wejść. Przystosowując się do środowiska systemy próbują zmagać się z siłami zewnętrznymi, wchłaniając je bądź uzyskując nad nimi kontrolę. Systemy społeczne mogą dążyć do wcielenia w obręb swoich granic zasobów zewnętrznych istotnych do przetrwania. I znowu skutkiem tego jest „ekspansja” pierwotnego systemu.

Tak więc stan ustalony, który w odmianie prostej oznacza trwającą w czasie homeostazę, w odmianie bardziej złożonej staje się zachowywaniem charakteru (tożsamości?) systemu dzięki wzrostowi i „ekspansji”. Najbardziej powszechnym rodzajem owego wzrostu jest mnożenie cykli czy podsystemów tego samego typu, a więc zmiana raczej ilościowa niż jakościowa. Wynikiem wzniesień i spadków zachodzących w trakcie procesu przystosowawczego nie zawsze jest powrót do dawnego poziomu. W pewnego rodzaju okolicznościach, podczas jednego z cykli przystosowawczych, może nastąpić zestalenie lub zamrożenie osiągniętego stanu, który staje się poziomem podstawowym. Czy zjawisko to nie jest w jakimś stopniu widoczne współcześnie w Afganistanie?

8/ Zróżnicowanie.

Systemy otwarte zmierzają ku zróżnicowaniu i skomplikowaniu. Jest to prawdopodobnie jeden z ich mechanizmów rozwoju. Organizacje społeczne dążą do pomnożenia i skomplikowania ról przy jednoczesnej większej specjalizacji ich funkcji. L. van Bertalanffy²¹ uważa, że systemami rządzi początkowo dynamiczna interakcja ich

²⁰ J. Miller, *Feeling an emotions*, 1955.

²¹ L. van Bertalanffy, *The teory of open systems in physics and biology*. Science, nr 11, 1950. s.6.

składników (raczej czynników), później ustalają się trwałe układy i warunki ograniczające co sprawia, że system i jego części (elementy) stają się bardziej efektywne, ale również stopniowo zmniejsza się ich ekwipotencjalność, a nawet powoduje ich zniknięcie.

9/ Ekwifinalność

System może osiągnąć ten sam stan finalny przy różnych warunkach wstępnych i za pomocą różnych sposobów. W miarę tego, jak system otwarty zmierza do wypracowania mechanizmów regulacyjnych, zapewniających kontrolę nad jego własnymi operacjami, ekwifinalność może się zmniejszać. Wiąże się to między innymi z procesem formalizacji i instytucjonalizacji systemu.

W podejściu nawiązującym do teorii systemów otwartych punktem wyjścia jest zidentyfikowanie i umiejscowienie powtarzających się cykli wejścia, transformacji, wyjścia i ponownego wejścia, które składają się na model organizacji.

Prawo negatywnej entropii (negentropii) mówi, że systemy otwarte mogą przetrwać i zachować swój charakterystyczny porządek wewnątrz tak długo, jak długo pobierają z otoczenia więcej energii niż potrzeba na proces przetworzenia i przekazania. Zasada sprzężenia zwrotnego odnosi się do wejść informacyjnych, które są specjalnym rodzajem poboru energii, rodzajem dochodzących do systemu sygnałów o warunkach środowiska - bliższego i dalszego otoczenia, rozpatrywanych w kategoriach szans i zagrożeń oraz o funkcjonowaniu systemu w powiązaniu ze środowiskiem. Chodzi więc o informacje dotyczące: środowiska zewnętrznego, relacji system-środowisko, a także o te, które dotyczą stanu wewnętrznego systemu, analizowanego w kategoriach siły i słabości. Konstatacja te mogą okazać się praktycznie użyteczne przy analizach zjawiska CIMIC.

Sprzężenie zwrotne, dostarczające takiej informacji umożliwia poprawę wadliwego funkcjonowania systemu lub zmiany przystosowujące system do zmian otoczenia.

W rozważaniach na temat systemów nierzadko traktuje się organizacje społeczne (instytucje) jako systemy zamknięte, bez odniesienia danego systemu do jego

otoczenia, tego najbliższego jak i dalszego. Wskazywał na to Merton²² stwierdzając, że pojęcie dysfunkcji, które w strukturze implikuje pojmowanie jej jako naprężenia, stresu i napięcia, umożliwia nam analityczne podejście do badań nad dynamiką i zmianami. Pojęcie to zostało powszechnie przyjęte przez teoretyków systemów. Chociaż zwraca ono uwagę na źródła nierównowagi w obrębie organizacji, nie zawiera w sobie odzwierciedlenia wzajemnego przenikania organizacji i środowiska, które to przenikanie jest przyczyną owej nierównowagi.

Błąd, jaki najczęściej popełnia się przy analizie systemów polega na tym, że nie uwzględnia się faktu, iż organizacja jest ciągle uzależniona od wejść z otoczenia, i że dopływ materii, energii i informacji oraz potencjału ludzkiego nie jest stały. Fakt, że organizacje mają wbudowane urządzenia ochronne, podtrzymujące stabilność oraz, że są one odporne na zmiany zgodne z niektórymi pragnieniami reformatorów, nie powinien przysłaniać rzeczywistości dynamicznych powiązań każdej struktury społecznej ze środowiskiem naturalnym i społecznym. Właśnie wysiłki organizacji, zmierzające do utrzymania stałości środowiska zewnętrznego, wytwarzają zmiany w strukturze organizacyjnej. Reakcja na zmianę rodzaju wejść, zmierzająca do przytłumienia możliwych tego rewolucyjnych skutków, również powoduje zmiany. Zdarza się jednak, że działania, zmierzające do większej koordynacji i integracji podejmowane bywają w celu zapewnienia stabilności, i to w sytuacjach, w których ważniejszym wymogiem może być elastyczność. Co więcej, koordynacja i kontrola stają się czasami celami samymi w sobie niż środkami do celu. Są one widziane nie w pełnej perspektywie, jako przystosowujące system do otoczenia, ale jako cele pożądane w obrębie systemu zamkniętego. W rzeczywistości jednak każda próba koordynacji, jeśli nie jest podyktowana wymogiem funkcjonalności, może przysporzyć mnóstwa kłopotów organizacyjnych.

Jednym z błędów przyjęcia tej koncepcji jest nie zauważanie ekwifinalności systemu otwartego, a dokładniej tego, że dany wynik można osiągnąć na więcej niż w jeden sposób. Jest to praktyczna wskazówka dla personelu CIMIC. Ogranicza to

22 R.K.Merton, *Struktura biurokratyczna a osobowość*. [w:] A.Sarapata, J.Kulpińska (red.), *System społeczny przedsiębiorstwa*. Warszawa 1966.

podmiotowość w wymiarze strukturalnym i indywidualnym, zmniejsza i hamuje dynamikę rozwoju osób i struktur, blokuje kierowanie przez cele. Dlatego też tak ważna jest charakteryzująca wszystkie systemy otwarte zasada ogólna, zgodnie z którą dla osiągnięcia przez nie celu można zastosować więcej niż jedną metodę²³.

Teoria systemów otwartych przyjmuje, że wpływy środowiska to nie źródło wariacji błędów, ale czynnik integralnie związany z funkcjonowaniem systemu społecznego, oraz to, że nie jesteśmy w stanie zrozumieć systemu bez ciągłego badania sił, które nań oddziałują. Co więcej, uznanie organizacji za system zamknięty nie pozwala na wykształcenie funkcji: poszukiwania informacji czy uzyskiwania sprzężenia zwrotnego - umożliwiającej uzyskiwanie adekwatnej informacji o zmianach sił w otoczeniu²⁴. Wskazuje to konieczność prowadzenia systematycznych badań pozwalających na ocenę różnych sił występujących w otoczeniu zewnętrznym ale i wewnątrz systemu, pod kątem ich wpływu na poziom bezpieczeństwa i pojawiania się ewentualnych wyzwań, szans i zagrożeń.

Dotychczasowe rozważania upoważniają nas do dwu podstawowych wniosków:

- po pierwsze - wiedza psychologiczna zdaje się być użyteczna dla "podświetlenia" i zrozumienia niektórych mechanizmów występujących w tym złożonym zjawisku psychospołecznym i organizacyjnym, jakim jest współpraca cywilno-wojskowa CIMIC. Szczególnie użyteczna może okazać się teoria systemów otwartych²⁵.
- po drugie - powyższe rozważania zdają się potwierdzać zasadność przyjęcia prezentowanego na rysunku 3 ogólnego modelu wykorzystania podejścia inter- i multidyscyplinarnego do analiz i wyjaśniania zjawiska CIMIC.

Spróbujmy więc skierować nasze dalsze kroki w stronę socjologii oraz teorii organizacji i zarządzania. Bardziej konkretnie biorąc - w stronę *teorii działania*. Stanowi ona bowiem swoisty interfejs łączący psychologię, socjologię, prakseologię i teorię systemów. Może więc okazać się użyteczna, dla opisanego i wyjaśnienia tego złożonego fenomenu, jakim jest CIMIC, a zarazem przybliżenie jego mechanizmów składających się na *system*

23 D.Katz,R.L.Kahn 1979, s. 48-49; L.Kulikowski 1978; E.Kowalczyk 1981.

24 M.Stepulak, op.cit. 1995, s. 27-53; L.Pastusiak Komputery i polityka, Warszawa. 1976, s.18-39.

25 D.Katz,R.L.Kahn, op.cit. 1979, s.22-37.

działania. System działania na potrzeby dowódcy, realizującego określone zadania - głównie w ramach działań innych niż wojna.

1.3.2. Prakseologiczne i socjologiczne elementy CIMIC

Traktując CIMIC jako system działania, warto – być może – przybliżyć na potrzeby naszych dalszych rozważań trzy zagadnienia teoretyczne. Są nimi: a/ istota i rodzaje działań podejmowanych przez człowieka, grupy społeczne, instytucje i organizacje; b/ działalność organizacyjna, transakcje i doświadczenie c/ co to jest system działania i jak go rozumieć w odniesieniu do SZ (SP), szczególnie zaś na potrzeby CIMIC.

Zacznijmy od przybliżenia niektórych współczesnych teorii działania²⁶.

1.3.2.1. CIMIC a teoria działania

Dla naszych dalszych rozważań najbardziej przydatne wydaje się rozróżnienie różnych rodzajów działań i czynników je warunkujących przyjęte przez J. Habermasa²⁷. Dlatego też analizę pojęcia i zjawiska działania zaczniemy od przypomnienia poglądów tego autora na powyższy temat. W wielu swoich publikacjach wyróżnia on cztery rodzaje działań. Są to:

- a/ Działania teleologiczne, które od czasów Arystotelesa stoją w centrum uwagi filozoficznej teorii działania. Zgodnie z tym pojęciem działający realizuje pewien cel, wybierając odpowiednie w danej sytuacji środki i stosując je w odpowiedni sposób. Może on też w takim działaniu, obliczając szanse sukcesu, uwzględniać decyzje i działania innych podmiotów (partnerów, konkurentów i ewentualnego przeciwnika). Ten typ działań Habermas nazywa strategicznymi.
- b/ Działania regulowane normami (pisanymi i niepisanymi), rozwijane w socjologicznej teorii ról. W tym wypadku działającego rozumie się jako istotę społeczną, członka

26 Z.Krasnodębski, Działanie i jego racjonalność w perspektywie prakseologicznej i socjologicznej. *Prakseologia* nr 1-2 (110-111), 1991.

27 J.Habermas, *Theorie des kommunikativen Handelns*, 1981.

grupy społecznej. Działający kieruje się normą znajdującą zastosowanie w danej sytuacji. Normy wyrażają kolektywny konsens.

c/ Działanie dramaturgiczne. Zgodnie z tym pojęciem działający stanowią dla siebie nawzajem publiczność: działający prezentuje siebie przed innymi. To pojęcie rozwijał w swoich pracach Erving Goffman.

d/ Działania komunikacyjne, będące interakcją co najmniej dwóch podmiotów, w trakcie której przez wzajemne, językowe interpretacje dążą one do koordynacji swoich działań. Tym pojęciem działania posługuje się, m.in., interakcjonizm symboliczny i socjologia fenomenologiczna.

Taki sposób myślenia o działaniach zdaje się upowszechniać nie tylko w środowisku socjologicznym²⁸. Nie można wykluczyć jego użyteczności w siłach zbrojnych. Dlatego też poświęcimy mu więcej miejsca w naszych badaniach. Zaczniemy od przybliżenia zjawiska CIMIC postrzeganego przez pryzmat działań podejmowanych i realizowanych w tym systemie działania (rys. 4).

W działalności różnych podmiotów, w tym również w siłach zbrojnych, a szczególnie w sytuacji tzw. pola walki, spotykamy się ze wszystkimi wymienionymi rodzajami działań. Różny był i jest jednak zakres ich występowania. Jeśli kiedyś - jak się wydaje - w działalności sił zbrojnych zdecydowanie dominującą rolę odgrywały działania regulowane normami i działania dramaturgiczne, to na współczesnym i przyszłym "polu walki" coraz większego znaczenia nabierają działania, które możemy nazwać teleologicznymi i komunikacyjnymi. Wskazuje na to chociażby upowszechnianie się dowodzenia przez cele²⁹. Wiąże się to ze zmianami technicznymi i mentalnościowymi w siłach zbrojnych, z dynamiką zmian sytuacji i stopniem jej nieokreśloności, sposobami prowadzenia walki, itp.³⁰. Nowym wyzwaniem dla SZ są działania CIMIC.

Dlatego też rozwija się inny sposób koordynowania - integracja systemowa, która nie dokonuje się na płaszczyźnie działających podmiotów, lecz niejako poza nimi. W toku racjonalizowania się i powiększania złożoności świata społecznego pojawiają się

28 Z.Krasnodębski, op.cit. s.30.

29 E.Zabłocki, Dowodzenie przez cele siłami powietrznymi R.P, Warszawa 1996; S.Antczak, Podstawy dowodzenia SP, Warszawa, AON 1997.

określone systemy funkcyjne, których oddziaływanie przejawia się przez stwarzanie sytuacji i warunków działania.

Trzeba jednak uwzględnić, że sprawne i efektywne funkcjonowanie systemu wymaga również aktywności ludzi. Mówiąc o aktywności w kontekście zjawiska CIMIC mamy na uwadze aktywność wszystkich stron i podmiotów objętych tym zjawiskiem, tzn. zarówno podmiotów działania CIMIC, ale także jego otoczenia, na które skierowane są te działania.

Wspomnianą wyżej aktywność, w pewnym wymiarze czasowym, może wymuszać system, pod warunkiem, że ma on odpowiednie mechanizmy stymulujące tę aktywność. Jednak w pewnych sytuacjach, dla pokonania inercji, w tym również świadomościowej, potrzebne jest dodatkowe kwantum energii i informacji - tzw. rozrusznik. Funkcję tę może w jakimś zakresie spełniać odpowiedni system informacji i komunikowania, ale także system kształcenia.

Warto jednak pamiętać, że na tkankę życia społecznego składają się zachowania, które niewiele mają wspólnego z działaniami traktowanymi jako świadome dążenie do jasno wytyczonych celów. Socjologiczne pojęcie działania kierującego się normami również nie oddaje rzeczywistych cech działań ludzkich. Z dwojakiemu względu.

Po pierwsze, ujęcie takie nie docenia kreatywności i spontaniczności człowieka, a także jego rozumności. Zakłada istnienie stałego, zadanego z góry porządku normatywnego. Działający ludzie nie tylko jednak stosują się do norm, lecz stosując zmieniają je, kreują nowe i poddają świadomej krytyce obowiązujące reguły. Wprawdzie zakres występowania tego zjawiska w odniesieniu do sił zbrojnych nie może być porównywalny ze środowiskiem cywilnym, jednak w analizach nie możemy go całkowicie pomijać. Dotyczy to szczególnie działań innych niż wojna.

Po drugie, przecenia się działania kierowane normami, nie uwzględniając faktu, iż część jego zachowań w ogóle nie jest kierowana normami, lecz wynika z uczuć emocji, popędów, pragnień itd. Zachowań tych, mimo ich irracjonalności, nie sposób całkowicie wykluczyć z zasięgu zainteresowań socjologa, gdyż mają one ogromne znaczenie

30Cz.Dęga, Uzbrojenie i pole walki wojsk lądowych do 2020 r., Warszawa 1995; H.N. Schwarzkopf, współpraca Peter Petre: Nie trzeba bohatera, Warszawa 1993; A.H. Toffler, Wojna i antywojna. Warszawa 1997; Wojna w Zatoce Perskiej (pr. zb.), AON, Warszawa, 1991.

społeczne. Porządek społeczny, racjonalność działań ludzi są kruche, dlatego sens jest nieustannie negocjowany. Trudno przecenić w tym zakresie rolę systemu informacji i komunikowania oraz kultury informacyjno-komunikacyjnej. Powinno ją się uwzględniać w planowanych i realizowanych działaniach CIMIC.

Z drugiej jednak strony nie wszystko jest płynne. Zjawiska są wprawdzie partykularne, ale procedury, metody ich wytwarzania mają charakter ogólny oraz dające się określić i zbadać uniwersalne struktury formalne. W skrajnych przypadkach uważano nawet, że interakcje polegają bardziej na rutynowym stosowaniu pewnych utartych schematów, niż na twórczej komunikacji. Szczególnie wyraźnie widać to w warunkach służby wojskowej. Kiedy pojawiają się pytania i pewne wątpliwości w tym zakresie, to nie dotyczą one potrzeby stosowania w wojsku określonych schematów, norm i procedur, a raczej ich aktualności, czyli adekwatności w stosunku do stopnia rozwoju społeczno-organizacyjnego i świadomościowego, poziomu kultury organizacyjnej, kultury informacyjno-komunikacyjnej, itp., ale także rodzaju zadań wykonywanych przez struktury organizacyjne SZ. Nie ulega wątpliwości, że zadania w ramach CIMIC należą do szczególnych.

Co, poza powyższą refleksją, wynika z tych rozważań na potrzeby systemu działania CIMIC? Nie ulega wątpliwości, że działanie ludzkie, również w warunkach służby wojskowej, jest być może bardziej skomplikowane niż to się na pierwszy rzut oka wydaje. Bowiem zgodzić się trzeba z Krasnodębskim, że identyfikacja poszczególnego działania oznacza skomplikowany proces interpretacyjny, zakładający odpowiedni kontekst społeczny. Uwaga ta nie musi interesować niższych ogniw dowodzenia. Jednak ułatwia ona lepsze zrozumienie tego skomplikowanego zjawiska, jakim jest dowodzenie i kierowanie, w tak szczególnych warunkach, jak działania CIMIC.

Zrozumiałe i niezrozumiałe elementy działania są przemieszane, występują też konflikty motywów, a nawet motywy nie uświadomione przez samego działającego. Ostatecznie cele i wartości bardzo często są niezrozumiałe i trzeba je przyjmować jako dane.

W analitycznej teorii działania kryterium takim jest intencjonalność. Intencja nie jest jednak rozumiana jako w pełni świadomy zamysł, ale jako zorientowanie samego działania na pewien cel. Nie jest aktem świadomości, lecz tkwi w samym działaniu.

Natomiast w teorii fenomenologicznej pojęcie intencjonalności nie pozwala na wyraźne oddzielenie działania i zachowania. Przejścia są płynne. Choć więc większość zachowań ludzkich nie jest dowolnymi i zaplanowanymi działaniami, to jednak jest to miara racjonalności działań i ideał, do jakiego należy dążyć.

W cywilizacji II fali materia (surowce), energia i kapitał decydowały o osiągniętych efektach, zarówno w sferze produkcji, jak również w działaniach sił zbrojnych. Dzisiaj pierwszoplanową rolę zaczyna odgrywać szeroko rozumiana wiedza, informacja, kultura i wartości. Wiedza, umiejętnie stosowana, staje się najlepszym substytutem pozostałych czynników. Czy również w odniesieniu do CIMIC?

W odróżnieniu od pozostałych czynników może się nią posługiwać jednocześnie wiele podmiotów. I co najistotniejsze - nie zużywa się ona przy tym, a wręcz przeciwnie - przybywa jej. Stwierdzenie to możemy odnieść zarówno do wiedzy i informacji wykorzystywanych w procesach produkcyjnych, ale również do takich działań, z którymi możemy mieć do czynienia w ramach CIMIC.

Ogólnie biorąc kierunek tych zmian prowadzi do coraz większej reaktywności struktur, czyli skracania ich czasu reakcji, ale i precyzji działania. Używając obrazowego porównania możemy powiedzieć, że kiedyś oddziały wojskowe, pod względem czasu i precyzji reagowania przypominały np. nosorożca, podczas gdy dzisiaj raczej kojarzą się z lampartem. Są to skojarzenia i porównania adekwatne do działań stricte bojowych. Znalezienie porównania dla działań innych niż wojna czeka na swego autora.

Warto jeszcze zatrzymać się przy analizie relacji danego podmiotu (systemu, organizacji) z otoczeniem. Każda organizacja jest podmiotem działania wyodrębnionym z otoczenia. Jest to wyodrębnienie w sensie funkcjonalnym, prawnym, ekonomicznym i organizacyjnym. Wyodrębnienie z otoczenia nie oznacza niezależności od niego. Otoczenie w jakimś sensie wyodrębnia daną organizację i umożliwia jej funkcjonowanie wtedy, kiedy dana organizacja jest otoczeniu potrzebna. Bez otoczenia żadna organizacja nie mogłaby przetrwać. Z niego czerpie bowiem różne zasoby, jemu te zasoby w jakiejś postaci zwraca³¹. Dzięki temu jest otoczeniu potrzebna, co też głównie uzasadnia jej istnienie. Jest to dosyć oczywiste, a nawet intuicyjnie wyczuwalne, w przypadku

organizacji gospodarczych. W jaki sposób proces ten przebiega w odniesieniu do sił zbrojnych i ich relacji ze środowiskiem społecznym, szczególnie w tak specyficznej sytuacji, jak działania CIMIC, może stanowić oddzielny problem badawczy.

Mówiąc o relacjach danej organizacji z otoczeniem trzeba pamiętać, że otoczenie nie tylko stwarza organizacji możliwości przetrwania i szanse na rozwój, ale również mogą w nim tkwić zagrożenia dla podstawowych wartości organizacyjnych danego podmiotu (systemu). Owe szanse i zagrożenia nie są jednak stałe; niektóre z nich zanikają (odpływają), inne pojawiają się. Zmieniają się potrzeby otoczenia i reguły wymiany organizacji z otoczeniem. Znajomość istotnych - z punktu widzenia organizacji - procesów i zjawisk w otoczeniu, oraz reguł transakcji (wymiany) z otoczeniem, w tym również odpowiednich procedur działania³² jest warunkiem sine qua non trwania danej organizacji i osiągania przez nią zakładanych celów. Jest to jeden z elementów doświadczenia zbiorowego (jej kultury), zdobywanego przez organizację, a jednocześnie istotny czynnik kształtujący wizerunek organizacji w otoczeniu. Współcześnie organizacje bardzo troszczą się o swój wizerunek (image). Ma to znaczący wpływ na jakość i efekty transakcji organizacji z otoczeniem, podobnie jak kultura, która nie tylko tworzy właściwy dla danej organizacji klimat działania i współdziałania, ale również kształtuje społeczny wizerunek organizacji i opinię o niej.

Jak już wspomniano jakość relacji organizacji z otoczeniem zależy od jej zdolności adaptacyjnych. Te zaś uzależnione są w znacznym stopniu od charakteru struktury i modelu zarządzania danej organizacji, a więc istotnych elementów jej kultury organizacyjnej.

Usprawnienie mechanizmów racjonalnego funkcjonowania całości społecznej wymaga nieustannego wysiłku konstruowania i rekonstruowania systemów działań. Pod warunkiem, że są one wystarczająco plastyczne. Jest to jeden z istotnych warunków realizacji zadań w turbulentnym otoczeniu. Mimo, że wysiłek w tym kierunku bywa często podejmowany na podstawie fałszywych przesłanek, to nie przestaje on trwać i owocować skutkami. Plastyczność, czy raczej elastyczność struktur organizacyjnych i

31 K. Bolesta-Kukulka, Świat organizacji, [w:] A. Koźmiński, W. Piotrowski (red.), Zarządzanie, teoria i praktyka. PWN, Warszawa 1996, s. 74.

myślowych stają się jednymi z istotnych elementów kultury organizacyjnej, a zarazem istotnym elementem ich potencjału. Dotyczy to szczególnie działań podejmowanych przez SZ w ramach CIMIC.

Jednym z istotnych elementów szeroko rozumianej kultury informacyjnej jest umiejętność myślenia systemowego. Współcześnie okazuje się ona bardzo przydatna w różnych sytuacjach, również w odniesieniu do CIMIC jako zjawiska i systemu działania. Spróbujmy więc przybliżyć istotę rozumowania systemowego na tle innych sposobów rozumowania³³.

Rozumowanie systemowe a inne rodzaje myślenia.

Termin „rozumowanie systemowe”, niezależnie od treści tego rozumowania, uzasadniają przyjmowane w nim założenia na temat typu przyczynowości zjawisk społecznych. Jest ono bowiem oparte na przyczynowości typu systemowego, a nie linearnego, o czym mówiliśmy już w podrozdziale 1.1. Przyczynowość linearna jest typem przyczynowości prostej, gdzie skutek wyjaśniany jest przez jedną przyczynę lub przez zespół niezależnych od siebie przyczyn. Przyczynowość systemowa natomiast zakłada współzależność skutków i przyczyn w ramach pewnego systemu, którego właściwości (sposób zarządzania, dominujący typ gier itp.) pozwalają wyjaśniać i przewidywać rezultaty jego działania. Przeciwstawiając zatem rozumowanie systemowe stosowanemu najczęściej w praktyce rozumowaniu linearnemu można powiedzieć, że zamiast poszukiwania winnych, tj. zamiast dążenia do zidentyfikowania błędów struktury lub błędów funkcjonowania, dąży się do uzyskania takiej diagnozy systemu, która pozwoliłaby zrozumieć, w jaki sposób i dlaczego owe nieprawidłowości nabrały charakteru mechanizmów racjonalnych. Ogólnie można stwierdzić, że:

- w analizach działalności ludzkiej istnieje możliwość zastosowania logiki przyczynowej zupełnie odmiennej od klasycznej;

32S. Antczak, K. Koliński (red.) Narodowe i koalicyjne procedury dowodzenia, Materiały z sympozjum organizowanym przez Katedrę SKiZ Wydziału WLOP AON.

33 Crozier i Friedberg, op.cit.

- logika systemowa nie jest logiką abstrakcyjną, może ona być rozwijana tylko na podstawie znajomości systemów działań lub relacji, których właściwości silnie ukierunkowują zachowania aktorów (podmiotów - podkr. M.C.), ograniczając liczbę celów, jakie mogą oni sobie w sposób sensowny stawiać;
- wszelkie zmiany zmierzające do poprawy warunków rozwoju podmiotu, jego aktywności, poprawy klimatu wewnątrz systemu czy wzrostu efektywności systemu, którego element podmiot stanowi, dokonują się przez transformację tego systemu.

Logika systemowa ogranicza swoje naturalne pole zastosowań do organizacji jako całości ustrukturalizowanych i silnie krępujących aktorów. Nie można bowiem narzucać im logiki celowości i spójności inaczej, jak tylko przez hierarchizację i silną integrację całości, do której logika ta się odnosi. O ile więc w przypadku organizacji możliwe jest traktowanie ograniczeń organizacyjnych jako czynników wyznaczających pewne zachowania w sposób bezwzględny, o tyle jest samo przez się zrozumiałe, że model ten nie może być mechanistycznie przenoszony na sytuacje bardziej otwarte, t.j. na systemy społeczne słabiej i mniej wyraźnie ustrukturalizowane. Nie można wykluczyć, że należy do nich system działania CIMIC. Bardziej przydatna do analizy takich słabiej ustrukturalizowanych całości wydaje się być logika interakcjonistyczna.

W praktyce myślenia i działań społecznych spotykamy nierzadko logiki skrajne. Dla przykładu może to być z jednej strony logika anomicznej wolności, z drugiej zaś - totalnego przymusu. Obie te logiki są wynikiem przyjmowania przesadnie jednostronnej wizji systemów społecznych, sprowadzającej się bądź to do całkowitego braku organizacji i zastąpienia jej mechanizmami swobodnej gry rynkowej, bądź też do organizacyjnego totalitaryzmu. Jeśli natomiast wyjdziemy z założenia, że sytuacje społeczne nie mogą być opisywane wyłącznie w kolorach czarno-białych, że systemy społeczne są ustrukturalizowane, ale nigdy nie bywają ustrukturalizowane całkowicie, a strukturalizacja ta ma zawsze specyficzny charakter, a nawet najbardziej zintegrowane organizacje nigdy nie działają wyłącznie według logiki systemowej, to różnice między systemami społecznymi, mającymi charakter organizacji i innymi systemami społecznymi staną się znacznie mniej wyraźne. Dopiero takie ujęcie umożliwia nam transpozycję reguł analizy organizacji na analizy innych systemów, pod warunkiem jednak, że

konsekwentnie stosować będziemy równolegle rozumowanie strategiczne i rozumowanie systemowe, włączone w model gry. Sprawą zasadniczą jest zaufanie rozpatrywane w różnych wymiarach. Trudno przecenić jego znaczenie w działaniach CIMIC.

Ryzyko, jakie niesie ze sobą rozumowanie systemowe, polega na możliwości pominięcia problemu swobody podmiotów (aktorów). Zdarza się to wówczas, gdy rezygnuje się z analizy strategicznej, ograniczając się do ogólnej charakterystyki gier toczących się w systemie oraz do opisu sposobów ich ustrukturalizowania. Dotyczy to również przypadków, gdy nawet po przeprowadzeniu analizy strategicznej zapomina się, że analizowana całość ma charakter sztucznej i sytuacyjnej konstrukcji, dążąc do wyjaśnienia lub usprawiedliwienia stosunków istniejących w ramach aktualnie toczących się gier jako sposobów realizowania stałych i niezależnych od uwarunkowań funkcji. Dla uniknięcia tych zagrożeń wykorzystują równolegle analizę systemową i analizę strategiczną³⁴.

Analiza systemowa i analiza strategiczna

Jedność analizy systemowej i analizy strategicznej Crozier i Friedberg przedstawiają na przykładzie dowolnego przestępstwa. Aby zrozumieć przestępcę należy: z jednej strony - wyjść do logiki jego działania i jego stosunków z innymi ludźmi, zajmującymi się podobnego typu działalnością; z drugiej zaś - postrzegać sytuację, traktowaną jako system kształtujący te stosunki i wpływający w ten sposób na możliwości popełnienia przestępstwa. Rozróżnienie i oddzielenie od siebie obu tych typów rozumowania jest dość trudne, ponieważ bez rozumowania systemowego analiza strategiczna nie jest w stanie wyjść poza interpretacje fenomenologiczne, a bez weryfikacji strategicznej analiza systemowa pozostaje w sferze spekulacji oraz nabiera charakteru deterministycznego.

Uzupełniając się wzajemnie, obie te logiki rozumowania są w pewnym sensie przeciwstawne. Jedna z nich ma charakter indukcyjny i oparty na modelu negocjacji i kalkulacji, druga jest logiką dedukcyjną celowości i spójności.

34 Crozier i Friedberg 1982, s.215-219.

Za pomocą analizy strategicznej badamy, jak podmiot (traktowany w różnym wymiarze - podkr. M.C.), w imię własnego interesu może kalkulować w negocjacjach z innymi podmiotami. Posługując się logiką analizy systemowej badamy, w jaki sposób spójne całości, kierujące się pewną hierarchią celów, poprzez rezultaty gier, jakie mogą być w ich ramach rozgrywane, narzucają wchodzącemu w ich skład podmiotowi (aktorowi) swoją własną logikę. Połączenie tych dwu sposobów rozumowania, chociaż konieczne, nie jest wcale łatwe. Wymaga bowiem odwołania się do pojęcia gry i związanej z nim innej jeszcze logiki i innego modelu ludzkich zachowań.

Rola, aktor (podmiot) i gra

W teorii Croziera i Friedberga modyfikacji ulega również pojęcie „aktora”, wywodzące się z socjologicznej teorii ról społecznych. Behawiorystyczny aktor, uczący się swoich ról społecznych i zachowujący się z wymaganiami tych ról, niemal pasywnie reagujący na płynące ku niemu z otoczenia oczekiwania, nagrody i kary, zmienia się w koncepcji autorów w aktywnego uczestnika gry społecznej w różnych wymiarach. W grze tej realizując swoje własne cele i interesy, umie oceniać i wartościować sytuację, w której się znajduje, według kryteriów własnej racjonalności. W sytuacji tej dostrzega szanse i zagrożenia. Przewidując zachowania swoich partnerów i przeciwników, dostrzega stosowane przez nich strategie. Formułuje własne strategie działania, realizuje je i modyfikuje. Uwzględniając ich skutki podejmując decyzje o kierunkach i formach własnych działań. Jest to więc „aktor” traktowany w różnych wymiarach (nie tylko jednostkowych), charakteryzujący się znacznym zakresem podmiotowości. W naszych rozważaniach pojęć aktor i podmiot używać będziemy zamiennie.

Gra w rozumieniu Croziera i Friedberga stanowi model integracji zachowań ludzi oparty na dualistycznej i niespójnej wizji obszaru ich działań. Dualizm polega tu na przyjęciu założenia o współistnieniu egoistycznych strategii aktorów (podmiotów) ze spójną i celowościową logiką systemu, w którym podmioty te działają. Tylko gra, jako określony mechanizm społeczny, integruje ze sobą te dwie sprzeczne logiki.

W koncepcji M.Croziera i E.Friedberga modyfikacji ulega pojęcie „gry”. O ile w klasycznej teorii gier gra jest niemal synonimem konfliktu i walki, o tyle tutaj rozumiana jest jako proces społeczny, będący ścisłą i nieuniknioną dialektyczną jednością walki i kooperacji pozytywnej; proces przełamywania konfliktów i sprzeczności rodzących się między aktorami - ludźmi, grupami społecznymi, organizacjami, itd.; proces umożliwiający tym aktorom podejmowanie skoordynowanych działań zespołowych, mimo rozbieżności ich dążeń i orientacji indywidualnych. Ważną rolę w tych działaniach odgrywają postawy. Zagadnienie to może okazać się również użyteczne w lepszym zrozumieniu CIMIC jako zjawiska psychospołecznego oraz systemu działania.

Postawy

Również ta kategoria przez wyżej wymienionych autorów jest specyficznym rozumiana. W analizie strategicznej przyjmujemy, że postawy jednostki nie są funkcją jej przeszłych doświadczeń i procesów socjalizacji, ale funkcją aktualnych i przyszłych szans i okazji dostrzeganych przez nią w grach, których jest uczestnikiem, i ukierunkowujących jej strategię działania. Upraszczając nieco problem można powiedzieć, że czynnikiem decydującym o postawie jednostki nie jest przeszłość jako wyznacznik jej aktualnych zachowań, ale same te zachowania, przez które badacz stara się poznać naturę i reguły gier ukierunkowujących je oraz stanowiących o istocie zjawiska określanego mianem organizacji. Nie można jednak zapominać, że w postawach jednostki znajduje również odbicie jej system wartości. Dlatego też między innymi postawy nie są prostymi reakcjami na bierną ocenę rzeczywistości, ale wynikiem percepcji strategicznej każdego z podmiotów.

W analizie strategicznej postawy przestają być uważane za rezultat czy bilans przeszłości, ale zaczynają oznaczać strategiczną orientację, jaką aktorzy społeczni wybierają w kontekście swoich możliwości i zasobów oraz postrzeganych przez siebie ograniczeń. Inaczej mówiąc - są one wyrazem dokonywanego przez aktora wyboru kierunku działania wobec szans i zagrożeń stwarzanych mu przez gry, w których uczestniczy. Postawy przestają tu być funkcją przeszłości, a stają się funkcją przyszłości takiej, jaką postrzega

aktualnie aktor. Dysponuje on określonymi zasobami i oczekiwaniami, tzn. funkcją szans, jakie odkrywa w grach i do których przystosowuje swoje zachowania. Nie oznacza to, że przeszłość każdego z podmiotów uległa całkowitej nihilizacji. Została ona jednak zdominowana myśleniem o przyszłości.

Strategiczne ukierunkowanie aktora, którego wyrazem są jego postawy, poprzedzone jest oceną własnych możliwości działania, tzn. dokonaniem bilansu „wyprzedzającego”, w którym sytuacja aktualna analizowana jest pod kątem atutów i zasobów możliwych do zmobilizowania w przyszłości. Chodzi tu o bilans swoich mocnych i słabych punktów oraz dogodnych obszarów działań ofensywnych i defensywnych. W naszej analizie nie znikają zupełnie ani doświadczenie życiowe jednostki, ani systemy wartości, ani postawy w takim znaczeniu, jakie nadała im psychologia społeczna. Czynniki te wpływają bowiem w istotnej mierze na postrzeganie przez aktorów szans stwarzanych im przez gry, w których uczestniczą, oraz strukturalizują możliwości rozpoznawania tych szans.

Jednostka nie tylko dlatego wybiera określoną strategię, że:

- odpowiada ona rozpoznanymszansom, ale również dlatego, że
- dysponuje zasobami materialnymi, oraz
- możliwościami emocjonalnymi, poznawczymi i interpersonalnymi, koniecznymi do zrealizowania takiej właśnie strategii.

Również grupa, wybierając taki a nie inny typ gry, kieruje się nie tylko:

- swoimi celami i atutami,
- ale uwzględnia też ograniczenia marginesu swobody, jakim dysponuje, oraz
- mechanizmy integracji, w tym także systemy wartości i konstrukcje społeczne, do których musi się odwołać, aby móc się zorganizować do działania i istnieć jako spójna grupa.

Tak więc przeszłość jednostki, jej socjalizacja i system wartości nie są przez Croziera i Friedberga eliminowane z analizy, ale podlegają relatywizacji i traktowane są tylko jako jeden z elementów strukturalizujących indywidualne i grupowe zdolności działania, oraz pośrednio warunkujących zarówno indywidualne strategie, jak i zespołowe gry.

W analizie strategicznej pojęcie postawa nie jest odnoszone do cech osobowości podmiotu, determinujących jego zachowania, ale do strategii, jakie wybiera lub wybierać

on może w danej grze, dysponując określonymi zasobami i umiejętnościami. Oznacza więc ona subiektywną relację, jaką dany podmiot ustala między swoimi: zasobami, umiejętnościami, sytuacją i toczącą się grą.

Badanie tak rozumianych postaw może służyć ujawnianiu przyjmowanych przez aktorów strategii w toczących się grach, a także cech i reguł gier, które ograniczają wachlarz możliwych strategii aktorów i podtrzymują funkcjonowanie całego systemu działań. Analiza strategiczna traktuje więc postawy jako wygodne, ale jednocześnie wielce niedoskonałe narzędzie badawcze, umożliwiające poznanie subiektywnej strony sytuacji aktora w grze. Poznawanie to ma charakter procesu heurystycznego pozwalającego odkryć i zrozumieć, w jaki sposób aktorzy - uczestnicy danego systemu działań - wykorzystują możliwości tkwiące w sytuacji każdego z nich, w celu skorzystania z szans, jakie oferuje im gra³⁵. Taka swoista gra prowadzona jest również w ramach CIMIC. Nie musi być to jednak gra o sumie zerowej. Należy nadmienić, że w grze tej ważna rolę spełniają działalność organizacyjna, transakcje i doświadczenie.

1.3.2.2. Działalność organizacyjna, transakcje i doświadczenie we współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC)

Między celami danego podmiotu, jego organizacją i uzyskiwanymi przez niego efektami istnieje ścisła zależność. Przejawia się ona w tym, że działania organizacyjne niejako wiążą cel z pozostałymi elementami systemu działania, tzn. z posiadanymi siłami i środkami, co umożliwia:

- a/ podjęcie działań właściwych,
- b/ ich „bezkolizyjne” kontynuowanie oraz,
- c/ efektywne osiągnięcie celów, w tym również etapowych, jako istotnego czynnika, stymulującego motywację do kontynuowania działań, także działań organizacyjnych, regulujących działania na kolejnym pięttrze rozwoju.

Działania organizacyjne i ich efekty przyczyniają się między innymi do tego, że właściwa działalność merytoryczna nie stanowi sumy aktów a proces, wspomagany tym swoistym

35 op.cit. s.424-435

kołem zamachowym i sprzęgłem jednocześnie. BOWIEM taką rolę może pełnić, między innymi, działalność organizacyjna.

Działalność sił zbrojnych można systematyzować w różnych wymiarach. Jeden z nich dotyczy rodzajów działalności w zależności od stopnia zagrożenia. W związku z tym wymienia się działalność w czasie „P”, w stanie podwyższonego zagrożenia i w działaniach bojowych. Na ten podział nakłada się kolejny, dotyczący otoczenia. Dlatego też mówi się o działaniach wewnętrznych lub zewnętrznych. Takich podziałów można by mnożyć jeszcze wiele. Jak w tym kontekście potraktować CIMIC?

Wydaje się, że dla naszych potrzeb znaczną użyteczność może mieć podział na działania, rozpatrywane z punktu widzenia potencjału obronnego (bojowego). Na tej płaszczyźnie można wyróżnić dwa główne etapy. Etap kumulowania potencjału i utrzymywania go na pewnym poziomie oraz etap wykorzystania (rozładowywania) potencjału obronnego (bojowego). Te dwa etapy dotyczą wszystkich, wcześniej wymienianych podziałów ze względu na różne sytuacje. BOWIEM zarówno w czasie „P” jak i w czasie „W”, a także w okresie zagrożenia, te dwa procesy - ładowania i wykorzystywania (rozładowywania) potencjału występują równolegle i naprzemiennie jednocześnie, chociaż różny jest stopień nasilenia tych procesów w zależności od sytuacji.

Wykorzystywanie potencjału nie musi oznaczać jego zużycia. W przypadku sił zbrojnych możemy mówić nawet o odwrotnym zjawisku. To właśnie wyzwalamie i „używanie” potencjału powoduje jego rozwój. Najlepszym dowodem na to są ćwiczenia. Nawet w warunkach bojowych jednostki aktywnie działające zyskują na wartości, natomiast jednostki bierne tracą morale, wypalają się. Podobne zjawiska można zaobserwować w czasie „P”. Najlepszym sposobem utrzymania morale jest działanie i sukces. Oczywiście działanie mądre i sensowne. Działania pozbawione sensu mają podobnie niszczycielską moc jak bezruch. Nasuwa się więc pytanie, co to za siła napędza to swoiste perpetuum mobile. Dla wojskowych jest oczywiste, że tą tajemniczą siłą, stanowiącą zarazem jeden z podstawowych elementów potencjału bojowego jest morale. W odniesieniu do działań innych niż wojna, a szczególnie dla CIMIC, pojecie to wymaga redefiniowania.

Przyjęte przez nas znaczenie działania można również postrzegać w relacjach z otoczeniem. W tym sensie możemy mówić o działalności skierowanej do wewnątrz

(budowanie potencjału), i na zewnątrz - pobieranie zasilania i oddawanie produktu. W przypadku sił zbrojnych produktem tym jest określony potencjał obronny, a z punktu widzenia otoczenia - poczucie bezpieczeństwa. Bezpieczeństwa w wymiarze wewnętrznym, np. w przypadku klęsk żywiołowych; lub w wymiarze zewnętrznym - jako ochronę przed ewentualnym agresorem. W aktualnej sytuacji siły zbrojne stanowią dla społeczeństwa swoistą polisę ubezpieczeniową. Dla społeczeństw zorganizowanych nie jest to polisa całkiem dobrowolna. Podobnie jak dla społeczeństw, które stykają się ze zjawiskiem CIMIC.

W relacjach z bliższym otoczeniem transakcje mogą dotyczyć np. zasilania (vide zaopatrzenie kwatermistrzowskie JW) lub może się to odbywać za pośrednictwem ustalonych i dopracowanych procedur.

W wymiarze wewnętrznym w siłach zbrojnych transakcje mogą mieć różną postać w zależności od charakteru armii i zadań wykonywanych przez jej struktury organizacyjne. Specyficzne zadania wykonywane są w ramach CIMIC.

W wymiarze wewnętrznym **transakcje** przyjmują również postać systemu informacji i komunikowania. W działaniach CIMIC dotyczy to także wymiaru zewnętrznego. Ta postać transakcji występuje także w odniesieniu do bliższego i dalszego otoczenia struktur organizacyjnych sił zbrojnych, zaangażowanych w działaniach CIMIC.

Poszczególne armie różnią się między sobą ilością i jakością transakcji, co nie pozostaje bez wpływu na proces budowania ich potencjału, ale także wykorzystania go, np. w ramach CIMIC. Na ilość i jakość transakcji wpływają z kolei uwarunkowania kulturowe. Wśród elementów szeroko traktowanej kultury szczególne znaczenie ma potencjał intelektualny. Choć w niezbyt odległej przyszłości będzie on coraz bardziej znaczącym elementem potencjału, w tym również obronnego, a myślenie, inicjatywa i osobista aktywność będą odgrywać na przyszłym "polu walki" coraz większą rolę, to jednak w każdej armii, szczególnie w warunkach bojowych, rozkaz pozostanie rozkazem. Należy również o tym pamiętać w odniesieniu do CIMIC. Warto jednak podkreślić, że jakość tego rozkazu, związana z jakością podejmowanych decyzji, oraz wiążąca się z tym sprawność i efektywność funkcjonowania struktur organizacyjnych sił zbrojnych w coraz większym stopniu zależą od wspomnianego wyżej potencjału intelektualnego

różnych elementów systemu działania, w tym nie tylko kapitału ludzkiego (przełożonych i podwładnych różnych szczebli), ale również nowoczesnej techniki oraz wzajemnych relacji między nimi.

Coraz większą rolę odgrywać będzie kultura: organizacyjna, informacyjno-komunikacyjna i ogólnie - kultura dowodzenia. Jej wzrastająca rola w działaniach innych niż wojna zdaje się nie budzić wątpliwości.

1.3.2. 3. Współpraca cywilno-wojskowa (CIMIC) jako system działania

Rozważania na ten temat zaczniemy od przybliżenia pewnych kwestii terminologicznych. Chodzi o takie pojęcia, jak organizacja, system, system działania. Organizacje nie są zjawiskami naturalnymi, ale sztucznymi tworam ludzi, służącymi rozwiązywaniu problemów koordynacji i strukturalizacji ludzkiej działalności.

Systemy społeczne nie będące organizacjami są również sztucznymi konstrukcjami, ale o charakterze nie sformalizowanym i działającymi według reguł empirycznych.

Organizacje traktujemy nie jako zjawisko odmienne i mniej złożone od innych zjawisk społecznych, ale jako szczególny przypadek systemu społecznego. Pojęcie „system” należy do szczególnie nieprecyzyjnych. Dla socjologów takie pojęcia, jak „system społeczny” oznaczają modele funkcjonalistyczne, w których całości społeczne zwane systemami (najczęściej chodzi tu o duże całości, np. społeczeństwo, czy pewna szczególna dziedzina społecznej aktywności) traktowane są jako układy elementów funkcjonalnie współzależnych, wyposażone w mechanizmy typu homeostatycznego, zapewniające realizację koniecznych funkcji przez poszczególne elementy i utrzymujące między nimi stan równowagi.

Tak rozumiane pojęcie „system” może mieć sens zarówno abstrakcyjny, jak i konkretny. Sens abstrakcyjny ma wtedy, gdy dotyczy stworzonej przez obserwatora konstrukcji nie podlegającej empirycznej weryfikacji. Trudno jest bowiem empirycznie wyodrębnić system wartości, czy - mówiąc językiem Parsonsa - funkcję podtrzymywania norm.

Sens konkretny przybiera zaś wtedy, gdy jest odnoszone do procesów trwania i rozwoju konkretnych, wyodrębnionych całości społecznych. Ma to szczególne znaczenie przy analizie bezpieczeństwa i obronności w różnych wymiarach.

Mówiąc o systemie nie mamy na myśli żadnego przyjmowanego a priori schematu, ale konkretny system działań, traktowany jako próba odtworzenia konstrukcji społecznej, niezbędnej do urzeczywistnienia działalności zespołowej i podtrzymywania stosunków społecznych. U podstaw takiego ujęcia leży postulat konieczności istnienia gry, umożliwiającej koordynowanie sprzecznych strategii podmiotów zaangażowanych w relacje społeczne oraz postulat konieczności istnienia systemu, w ramach którego owe konflikty, przetargi, negocjacje i gry między grami mogą się ujawniać i toczyć³⁶.

Konkretny system działań rozumiany jest jako ustrukturalizowana całość społeczna, która koordynuje działania swoich uczestników przez stosunkowo stałe mechanizmy gier oraz podtrzymuje swoją strukturę, tzn. stabilność toczących się w niej gier i relacji między nimi dzięki mechanizmom regulacji, mającym również postać gier.

Organizacje stanowią pewną szczególną klasę konkretnych systemów działań charakteryzującą się stosunkowo silnym ustrukturalizowaniem, wyraźnymi celami, sformalizowaniem gier wokół tych celów, świadomością uczestników co do istnienia tych celów oraz przyjmowaniem przez nich - przynajmniej przez kierowników - częściowej odpowiedzialności za procesy regulacyjne.

Przejście od systemu działań do organizacji sformalizowanej jest przejściem od prostego uświadamiania sobie rezultatów do ich mierzenia, precyzowania i przekształcania w cele oraz strukturalizowania zespołu gier wokół tych celów. Realnie istniejące organizacje są bowiem zawsze całościami celowościowymi i „racjonalnie” ustrukturalizowanymi, a zarazem konkretnymi systemami działań o na wpół tylko uświadamianych mechanizmach regulacyjnych. Stan taki z jednej strony pozwala na utrzymywanie możliwości współdziałania uczestników oraz pomiar i przewidywanie rezultatów działania, a z drugiej strony sprzyja pozostawieniu uczestnikom pewnego marginesu swobody realizowania ich celów indywidualnych oraz wyboru strategii w grach, które system im narzuca. Jednocześnie w systemach działań nie będących organizacjami bądź

36 Crozier, Friedberg, op.cit., s.221-223.

znajdujących się dopiero w stadium stawania się całościami celowościowymi zaobserwować można często silniejsze niż w organizacjach elementy przymusu powiązane głównie z procesami odkrywania rezultatów istnienia systemu.

Współczesne społeczeństwa są świadkami i uczestnikami dwukierunkowych zmian sprawiających, że konkretne systemy działań nie będące jeszcze organizacjami i takie, które mają już charakter organizacji, stopniowo upodabniają się do siebie. Aktorzy systemów działań zyskują coraz wyższy poziom świadomości i dążą do przejmowania odpowiedzialności za procesy regulacyjne w tych systemach, natomiast organizacje stają się coraz bardziej tolerancyjne i odkrywają siebie jako celowościowe systemy działań; jednocześnie ich kierownicy konstatują, że dostosowując formy swej ingerencji do właściwości „podskórnego” systemu działań organizacji mogą osiągnąć znacznie lepsze rezultaty w zakresie realizacji jej celów³⁷.

Konkretny system działań, w odróżnieniu od modeli naturalistycznych i strukturalno-funkcjonalistycznych, jest zjawiskiem weryfikowalnym empirycznie, a nie systemem abstrakcyjnym; systemem sztucznym a nie naturalnym. Jeśli mówimy o mechanizmach regulacyjnych, dzięki którym utrzymuje się on jako system, to mamy na myśli regulację pośrednią przez ustrukturalizowane gry, z góry określające repertuar możliwych do realizacji racjonalnych strategii podmiotów. Natura i reguły gry, które w każdym momencie działania warunkują dokonywane przez podmioty wybory strategii, są jednocześnie same przez te wybory i strategie kształtowane. Jest to więc specyficzne sprzężenie zwrotne. Z jednej bowiem strony podmiot ma zawsze bądź prawie zawsze więcej niż jedną możliwą do przyjęcia strategię, z drugiej strony zaś gra może być w wyniku presji podmiotów przekształcana. Taki system nie jest więc systemem zakrzepłym w swym kształcie, ponieważ podmioty mogą grać przeciwko niemu, dążąc mniej lub bardziej świadomie do jego zmiany.

Każdy konkretny system działań jest systemem otwartym, ale różnią się one między sobą stopniem zewnętrznej i wewnętrznej otwartości, tzn. możliwościami włączenia się aktorów (podmiotów) zewnętrznych oraz zmieniania przez aktorów wewnętrznych ich

37 Op.cit., s.264 -266.

dotychczasowego miejsca w strukturze systemu i przechodzenia z jednej gry do drugiej. Najistotniejszą sprawą w analizowaniu systemów jest:

ujawnianie ich istnienia; określanie ich granic; wyjaśnianie problemów i zjawisk, które doprowadziły do ich powstania i podtrzymują ich trwałość.

Przy diagnozowaniu systemu działań bierze się pod uwagę jego następujące, najważniejsze cechy: poziom fragmentaryzacji i stopień izolacji jego poszczególnych elementów, a tym samym sposób regulacji i kierowania systemem; dominujący sposób lub sposoby komunikowania się; sposób powiązania i hierarchizacji gier oraz stopień ich strukturalizacji w sensie formalnym; problem granic systemu oraz nachodzenia na siebie różnych systemów działań, co oznacza jednoczesne obowiązywanie różnych sposobów regulacji w tych samych sytuacjach³⁸.

Refleksje te pozwalają lepiej zrozumieć CIMIC jako zjawisko społeczne a zarazem system działania. Wiąże się to z faktem, że działania podejmowane w ramach CIMIC mają głównie charakter zespołowy. Kwestii tej poświęcimy więc następane zagadnienie.

1.2.2.4. Działanie zespołowe w funkcjonowaniu CIMIC

CIMIC jako zjawisko, ale także jako system działania i swoisty "mechanizm" w ręku (czy raczej w głowie) dowódcy, opiera się głównie na działaniach zespołowych. Spróbujmy więc przybliżyć ich istotę.

Działanie zespołowe nie są zjawiskiem naturalnym. Są one zawsze sztuczną konstrukcją społeczną, której istnienie stawia przed nami wiele problemów, a warunki jej pojawiania się i trwania pozostają ciągle jeszcze nie zadowalająco wyjaśnione.

Działanie zespołowe nie jest niczym innym, jak tylko każdorazowo specyficznym rozwiązaniem, jakie stosunkowo autonomiczne podmioty społeczne o zróżnicowanych dążeniach i orientacjach indywidualnych, dysponujące określonymi zasobami i umiejętnościami wymyślili, skonstruowali i zinstytucjonalizowali dla rozstrzygnięcia problemów kooperacji w procesie realizowania wspólnych celów.

38 Op.cit, s. 228-229.

Zjawiskami tymi nie rządzi żaden fatalizm ani prosty determinizm. Przyjęte rozwiązanie nie jest nigdy ani najlepszym z możliwych, ani nie jedynym możliwym, ani nawet najlepszym w kontekście konkretnych uwarunkowań. Są to zawsze rozwiązania przypadkowe (contingents) w najbardziej radykalnym sensie tego słowa, tzn. w szerokim rozumieniu indeterministyczne, arbitralne - co jednak nie oznacza, że całkowicie wolne od wszelkich ograniczeń. Będąc bowiem sposobami integrowania zróżnicowanych, a często nawet przeciwstawnych dążeń jednostek i grup, stanowią one tworzywo społecznej strukturalizacji, tworzywo organizowania obszaru działań społecznych.

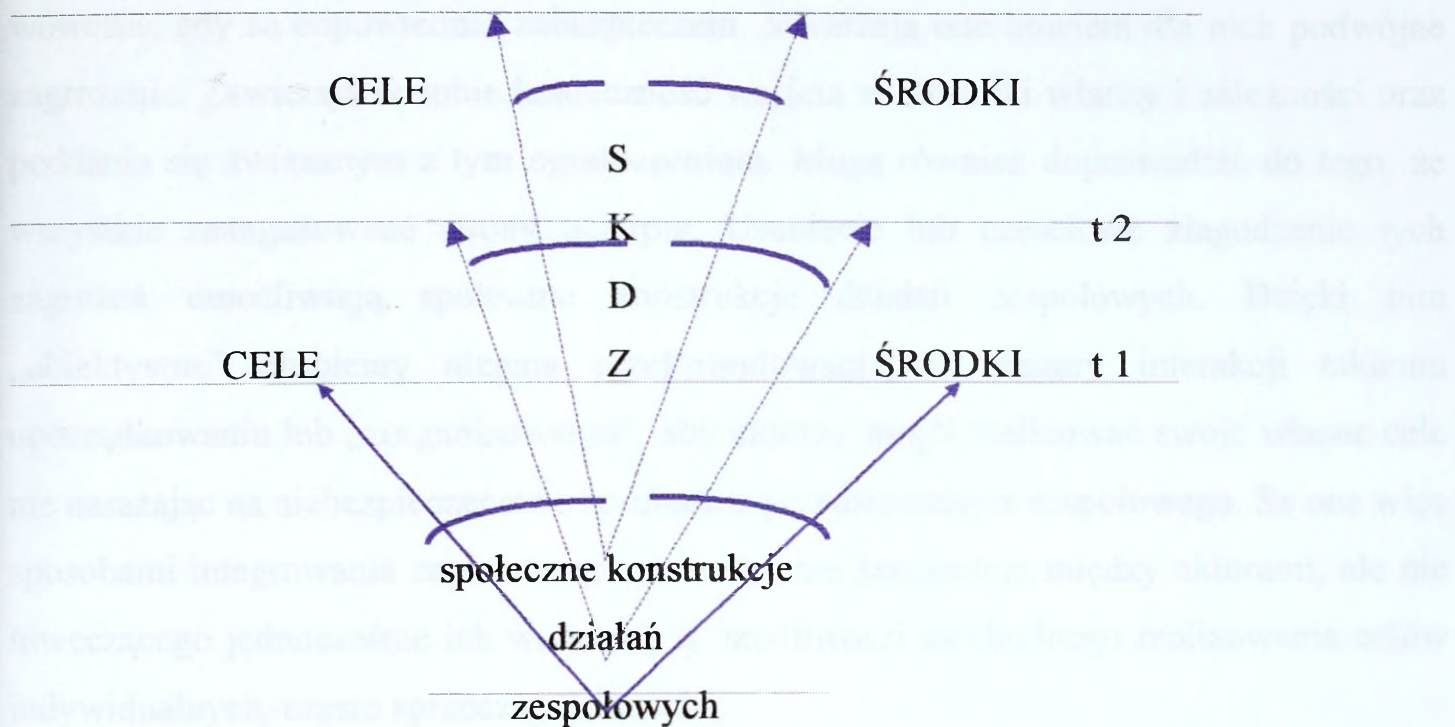
Strukturalizacja ta może być w różnym stopniu uświadamiana i formalizowana. W toku procesów historycznych ulegać może naturalizacji w formie zwyczajów i wierzeń. Nie mniej jednak pozostaje ona zawsze społecznym artefaktem i jako taka określa zakresy swobody i możliwości działania aktorów indywidualnych i zbiorowych oraz ukierunkowuje ich zachowania, a tym samym sprawia, że zespołowa działalność ludzi staje się możliwa; jednocześnie zaś w sposób bardzo istotny warunkuje rezultaty tej działalności.

Podjęciem działań zespołowe pojedynczy ludzie i grupy społeczne napotykają różne problemy, ograniczenia i trudności. Jednym ze sposobów identyfikacji tych problemów i trudności jest ujawnianie i wyjaśnianie niezamierzonych lub odwrotnych od zamierzonych efektów działalności zespołowej, zwanych przez Mertona³⁹ nieoczekiwanymi konsekwencjami działania. Ich przykłady można znaleźć w różnych działaniach sił zbrojnych Sojuszu, w tym również w Kosowie.

Ani nasze intencje, ani motywacje, ani cele, ani też transcendentalne związki z biegiem dziejów nie są bowiem w stanie zapewnić powodzenia działaniom instytucji i organizacji. Zasadniczy problem mieści się na poziomie środków, jakich używamy w naszym działaniu, czy raczej na poziomie koniecznych kompromisów między celami, do których dążymy, a społecznymi „środkami”, jakich zmuszeni jesteśmy użyć dla ich osiągnięcia. Rolę pośrednika w tym procesie pełnią społeczne konstrukcje działań zespołowych i dokonana przez nie strukturalizacja obszaru, w ramach którego działamy.

39 Merton, *Struktura biurokratyczna a osobowość*. [w:] A. Sarapata, J. Kulpińska (red.), *System społeczny przedsiębiorstwa*. Warszawa 1966, PWN.

t 3

Rys.6. Społeczne konstrukcje działań zespołowych jako element CIMIC

Jakie problemy niesie ze sobą każde działanie zorganizowane? Po pierwsze, jest to problem kooperacji. Bowiem każde zbiorowe przedsięwzięcie musi opierać się przynajmniej na minimalnej integracji zachowań jednostek i grup - uczestników tego działania dążących do zrealizowania swych indywidualnych i grupowych celów, które są zwykle rozbieżne, a często nawet sprzeczne ze sobą. W przypadku działań CIMIC sytuacja jest szczególnie trudna. Jest to problem skutecznego nawiązania kontaktu, budowania i podtrzymywania relacji i - w jakimś sensie - integracji.

Upraszczając problem można powiedzieć, że integracja ta może być osiągnięta dwoma różnymi sposobami. Można doprowadzić do niej poprzez stosowanie przymusu lub grożenie nim, poprzez manipulacje w sferze emocjonalnej, krótko mówiąc - poprzez wymuszone lub dobrowolne podporządkowanie woli poszczególnych uczestników działania wspólnym celom i wspólnej woli. Ale można również osiągnąć integrację zachowań uczestników poprzez umożliwienie im prowadzenia, w sposób jawny lub ukryty, koniecznych negocjacji, przetargów i transakcji. Jednakże negocjacje nie

prowadzą w sposób naturalny do ustalenia stosunków między partnerami. Są one zawsze procesem bardzo trudnym i uczestnicy działania zespołowego angażują się w nie tylko wówczas, gdy są odpowiednio zabezpieczeni. Stwarzają one bowiem dla nich podwójne zagrożenie. Zawierają w sobie konieczność wejścia w stosunki władzy i zależności oraz poddania się związanym z tym ograniczeniom. Mogą również doprowadzić do tego, że wszystkie zaangażowane strony ucierpią. Usunięcie lub częściowe złagodzenie tych zagrożeń umożliwiają społeczne konstrukcje działań zespołowych. Dzięki nim „obiektywne” problemy ulegają przeformułowaniu, a obszary interakcji takiemu uporządkowaniu lub „zorganizowaniu”, aby aktorzy mogli realizować swoje własne cele nie narażając na niebezpieczeństwo rezultatów przedsięwzięcia zespołowego. Są one więc sposobami integrowania zapewniającego konieczną kooperację między aktorami, ale nie niweczącego jednocześnie ich wolności, tj. możliwości swobodnego realizowania celów indywidualnych, często sprzecznych ze sobą.

Konstrukcje te nie działają jednak bezpośrednio i nie ograniczają zachowań aktorów w sposób deterministyczny. Tworzą one coś, co można określić mianem gier ustrukturalizowanych w sposób mniej lub bardziej luźny, w mniejszym lub większym stopniu sformalizowanych, mniej lub bardziej uświadamianych, wyznaczających swoją strukturą i regułami zbiór możliwych strategii wygrywających. Aktorzy mogą, a nawet muszą - jeśli chcą wygrać - dokonywać wyborów spośród tych właśnie strategii. Mogą oni również - jeśli zasoby im na to pozwalają - przyjmować przejściowo strategie przegrywające w nadziei albo w celu odwrócenia rezultatu gry lub gier na swoją korzyść.

Wyodrębnienie tych dwóch sposobów ma oczywiście charakter analityczny, ponieważ realne sytuacje społeczne zawierają w sobie zawsze, choć w różnych proporcjach, elementy każdego z nich. Są to więc gry typu otwartego, a przymus związany z uczestnictwem w nich ma charakter pośredni. Polega to na tym, że każdy aktor, tak długo jak chce kontynuować grę oraz zapewnić sobie korzystny w niej udział, musi przyjmować którąś z dopuszczalnych strategii wygrywających. Jednocześnie czyniąc tak, mimo woli wnosi swój wkład w realizację wspólnych celów.

Podstawowy atut we wszelkich **negocjacjach** stanowi niepewność w sensie ogólnym lub jej szczególne rodzaje. Aktorzy (podmioty) zdolni do kontrolowania określonych źródeł

niepewności wykorzystują ten atut w pertraktacjach z innymi, którzy na skutek tego stają się od nich uzależnieni. To, co stanowi niepewność z punktu widzenia problemu, staje się bowiem władzą z punktu widzenia aktorów. W ten sposób stosunki między aktorami indywidualnymi lub grupowymi oraz między nimi a rozwiązywanymi przez nich problemami strukturalizują się w obszar władzy i zależności. W rezultacie następuje zróżnicowanie aktorów (podmiotów) stojących wobec niepewności związanej z określonym problemem. Aktorzy, którzy ze względu na swoją sytuację, zasoby i możliwości - mające zresztą zawsze charakter zarówno indywidualny, jak i społeczny - uzyskali kontrolę nad głównymi źródłami tej niepewności, będą wykorzystywać wynikającą stąd władzę do podporządkowania sobie innych. Mechanizm ten uwidacznia się wyraźnie w działaniach CIMIC.

Niezależnie od konkretnych form, jakie przybiera konstrukcja działania zespołowego, czy jest to sformalizowana gra organizacyjna, czy gra bardziej swobodna, działanie zespołowe podjęte w celu rozwiązania określonego problemu zbudowane jest zawsze na niepewności wynikającej z technicznych, ekonomicznych czy jakichkolwiek innych cech tego problemu. Przynajmniej przez pewien czas cechy te muszą być przyjmowane jako dane. Dopiero przededefiniowanie problemu i związana z tym restrukturalizacja obszaru działania pozwalają na przeciwdziałanie niepewności „naturalnej” i redukowanie w ten sposób wygranych i strat poszczególnych aktorów do akceptowanych rozmiarów. Określenie problemu nabiera tu węzłowego znaczenia, ponieważ oznacza każdorazowo zdefiniowanie i określenie niepewności, a tym samym również struktury władzy w ramach konstrukcji społecznej umożliwiającej jego rozwiązanie⁴⁰.

1.4. Konkluzje

Transformacja form działań zespołowych w kierunku wyzwolenia większej inicjatywy i autonomii jednostek i grup społeczności z którymi współpracujemy w ramach CIMIC nie dokonuje się przez zmniejszanie stopnia zorganizowania, ale przez jego zwiększanie, rozumiane jako świadoma strukturalizacja obszarów działania. Zatem konieczne i

40 Crozier, Friedberg, op.cit., s.27-30.

pożądane przekształcanie naszych działań zespołowych wymaga o wiele więcej, niż tylko stworzenia i rozwoju zastosowań nowych technik odpowiadających nowym potrzebom, bądź opracowania nowych procedur informacyjnych, decyzyjnych czy w zakresie doboru kadr. Wszystkie te czynniki mają oczywiście określoną użyteczność i znaczenie. Jednak ich właściwy sens i rola ujawniają się dopiero wówczas, gdy zostaną one włączone w określoną strategię zmian ukierunkowaną na stymulowanie innowacji społecznych oraz obmyślenia i wypracowywania nowych konstrukcji działania zespołowego, na wspólne tworzenie nowych konstrukcji systemowych, umożliwiających rozwój nowych umiejętności aktorów oraz powstawanie nowych gier i mechanizmów regulacji, nowych instrumentów intelektualnych, kryteriów racjonalności i celów ludzkich działań⁴¹. Wiedza ta może okazać się szczególnie użyteczna na etapie przejściowym między rozwiązywaniem konfliktu a przechodzeniem do pokoju, o czym mówi M. Marszałek w rozdziale 3. Możemy w nim znaleźć również odpowiedź na pytanie, jaka może być wówczas, m.in., rola SP w tych działaniach. Tymczasem przejdźmy do zagadnienia właściwości współpracy cywilno-wojskowej i ich znaczenia dla skuteczności działań sił powietrznych, o czym w kolejnym rozdziale pisał będzie Pan płk dr M. Obrusiewicz.

41 op.cit.

Rozdział 2

WŁAŚCIWOŚCI WSPÓLPRACY CYWILNO-WOJSKOWEJ I ICH ZNACZENIE DLA SKUTECZNOŚCI DZIAŁAŃ SIŁ POWIETRZNYCH

Współpraca cywilno - wojskowa CIMIC w siłach powietrznych jest szczególnym oraz istotnym obszarem zaangażowania tego rodzaju sił zbrojnych, który w prawdopodobnych i przewidywalnych scenariuszach połączonych działań sił NATO będzie, obok strategii użycia i działania wojsk lotniczych, obrony powietrznej, determinował osiągnięcie celu (lub grupy celów) komponentu lotniczego w operacji lub kampanii. W rozproszonym i wielopłaszczyznowym środowisku działań połączonych szczególnego znaczenia nabierać będą nie tylko struktury organizacyjne lecz również powiązania i relacje między nimi. Dla potrzeb przedmiotowych rozważań na temat współpracy cywilno – wojskowej struktury te można podzielić na cywilne i wojskowe. W działaniach połączonych realizują one szereg sekwencji działań: politycznych, ekonomicznych, społecznych, humanitarnych, militarnych i innych (w zależności od sytuacji).

Literatura przedmiotu i dokumenty (normy) NATO określają CIMIC jako obszar kooperacji i koordynacji wspólnych wojskowych i cywilnych działań w celu utrzymania pokoju i bezpieczeństwa. Działania te mają służyć przede wszystkim dowódcy w rejonie jego odpowiedzialności.⁴² Główny dokument w hierarchii opracowań normatywnych NATO pt. „Połączona doktryna sojusznicza” również odwołuje się do interakcji w CIMIC.⁴³

Już Koncepcja Strategiczna NATO zakłada istnienie związków i zależności wzajemnych. Można domniemywać, że związki te są w rzeczywistości relacjami (oddziaływaniami) a zależności są w istocie współzależnościami. Zgodnie z pkt. 60 Koncepcji Strategicznej NATO „Dla powodzenia operacji realizowanych przez NATO ogromne znaczenie mają związki między siłami Sojuszu i lokalnymi władzami cywilnymi (zarówno rządowymi, jak i pozarządowymi). Współpraca cywilno-wojskowa jest wzajemnie zależna: władze cywilne coraz częściej potrzebują środków wojskowych, z drugiej strony dla operacji militarnych ogromne znaczenie ma

42 MC 411/1 oraz projekt AJP-09 w pkt. 102.

43 AJP-01 (B) pkt. 2001.

wsparcie cywilne, jak np. logistyka, komunikacja, wsparcie medyczne i poparcie społeczne.”

Przedmiotem rozważań niniejszego rozdziału jest współpraca cywilno - wojskowa realizowana przez siły powietrzne. Nie chodzi przy tym o jej identyfikację i zdefiniowanie w sferze prakseologicznej. Chodzi o dogłębne poznanie podkreślonych w Koncepcji Strategicznej NATO związków i zależności. Chodzi o wyjaśnienie istoty obiektu złożonego, jego cech indywidualnych - własnych, których zrozumienie można wykorzystać w sprawnym działaniu sił powietrznych. Być może, poprzez poznanie, zrozumienie i wyjaśnienie tajników funkcjonalnych CIMIC, będzie można "okiełznać" relacje zachodzące między komponentami wojskowymi i cywilnymi, między przedstawicielami instytucji pozamilitarnych a dowódcami komponentów lotniczych. Znajomość tych relacji pozwoli na wykorzystanie metod i sposobów działania, które skutkować mogą sprawniejszym osiągnięciem celów i realizacji zadań. Podjęte przy tym działania nie będą szkodzić uczestnikom współpracy. Mogą być wzajemnie pozytywne.

Postawionym problemem jest pytanie: **JAKI WPŁYW MAJĄ WŁAŚCIWOŚCI WSPÓŁPRACY CYWILNO - WOJSKOWEJ NA SKUTECZNOŚĆ DZIAŁAŃ SIŁ POWIETRZNYCH?**

Pytanie to zawiera na równi potrzebę poznania (własności CIMIC) jak również potrzebę praktycznego wykorzystania poznanej rzeczywistości współpracy cywilno - wojskowej.

Problemy szczegółowe nasuwają się następujące:

W zakresie poznania, zrozumienia i wyjaśnienia właściwości CIMIC w siłach powietrznych:

Jakie są właściwości konceptualne CIMIC?

W odpowiedzi na powyższe pytanie pomocne będą: określenie CIMIC jako odzwierciedlenie istnienia oraz wyszczególnienie kategorii CIMIC, wyjaśnienie CIMIC sił powietrznych jako realnej rzeczywistości, wskazanie relacji wszelkich uczestników CIMIC, poprzez określenie cech względnych CIMIC w siłach powietrznych.

Jakie są właściwości realizacyjne CIMIC?

Na powyższe pytanie można odpowiedzieć poprzez: określenie środowiska CIMIC sił powietrznych, wskazanie jakości realnej CIMIC sił powietrznych, poprzez określenie cech własnych współpracy cywilno-wojskowej a także opis współpracy cywilno-wojskowej jako obiektu złożonego istniejącego w siłach powietrznych i wyjaśnienie realnych elementów CIMIC sił powietrznych.

W zakresie wyjaśnienia wpływu właściwości CIMIC na sprawność działań sił powietrznych:

Jakie zmiany jakościowe CIMIC determinują efekt synergiczny sił powietrznych?

Aby odpowiedzieć na tak postawione pytanie wskazanym byłoby: określić i zidentyfikować cechy względne i bezwzględne CIMIC sił powietrznych jak również cechy własne CIMIC determinujące specyfikę współpracy cywilno-wojskowej komponentu lotniczego, określić cechy własne CIMIC wynikających ze zmian jakościowych współpracy cywilno-wojskowej oraz parametrów CIMIC sił powietrznych, poprzez zbadanie relacji determinujących te parametry, wyjaśnić możliwości zwiększenia efektu synergicznego poprzez realizację współpracy cywilno-wojskowej.

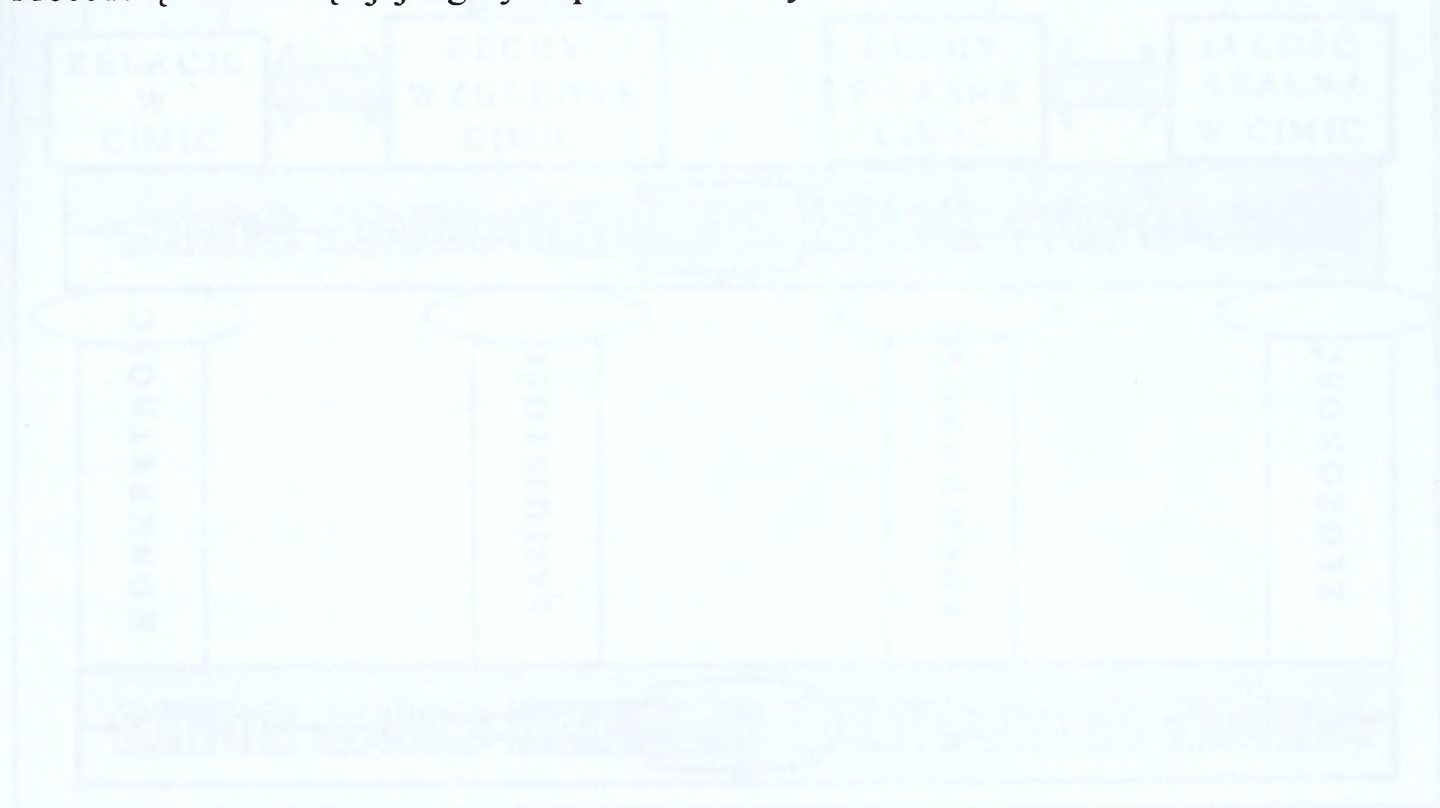
Jak wykorzystać CIMIC w strategii użycia i działania sił powietrznych?

Odpowiedź na powyższe pytanie może być udzielona poprzez: wskazanie wartości CIMIC dla sił powietrznych, określenie i zidentyfikowanie efektów CIMIC dla sił powietrznych, wskazanie na możliwości ukierunkowania strategii użycia i działania sił powietrznych oraz zwiększenie sprawności tego działania poprzez realizację współpracy cywilno-wojskowej.

Zaproponowany, poprzez wskazanie zadań do każdego pytania szczegółowego, tok procedury badawczej skupia się jedynie na diagnozie właściwości CIMIC oraz próbie pewnej prognozy skorzystania z wiedzy o cechach CIMIC w siłach powietrznych. Wyniki i opis badań zostały ograniczone jedynie do określenia, dekompozycji i zdefiniowania cech współpracy cywilno-wojskowej w siłach powietrznych. Poznanie całej grupy cech CIMIC, może okazać się niezwykle przydatne w realizacjach dowódcy komponentu powietrznego w działaniach połączonych. CIMIC można rozumieć w sensie praktycznym nie tylko poprzez działania, lecz również całe spektrum relacji zachodzących między uczestnikami współpracy cywilno-wojskowej.

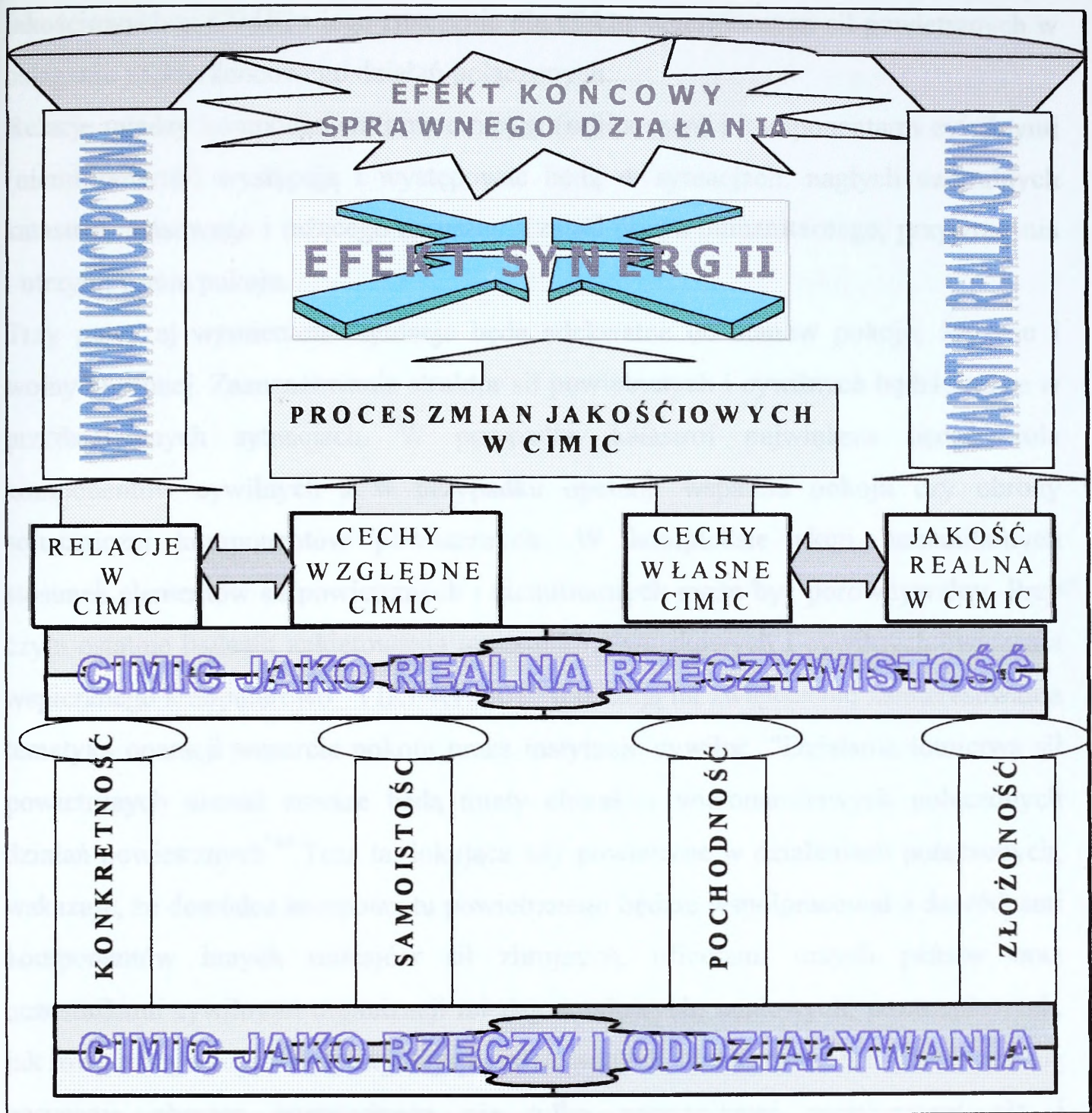
Mając na uwadze powyższe oraz traktując cel pracy badawczej jako wynik postawionego pytania (przychylając się tym samym do wtórnego charakteru celu w stosunku do problemu) przyjęto za cel główny opisanych poniżej badań: określić wpływ właściwości CIMIC na sprawność działania sił powietrznych. Cel ten starano się osiągnąć poprzez realizację cztery cele szczegółowe: określić zdekomponować i zdefiniować właściwości CIMIC w aspekcie koncepcyjnym następnie realizacyjnym oraz określić wpływ zmian jakościowe CIMIC na uzyskanie efektu synergii sił powietrznych a także wskazać na możliwości wykorzystania właściwości CIMIC na skuteczność strategii użycia i działania CIMIC komponentu powietrznego.

Procedurę badawczą i jej algorytm przedstawia rys. 7.

Rys. 7. Procedura i algorytm badań

Przy czyni badania i ich wykonanie konstruujemy na bazie badań, powołując się na, formy, treści, treści, sposoby i metody pomiaru właściwości CIMIC w powietrznym. Wzrost schemat przedstawiony na rys. 7. przedstawia w pierwszej kolejności badanie (CIMIC jako całość i oddziaływanie) następnym etapem poprzez określenie trybów (filii) oraz właściwości CIMIC jako całości i częściowo, by poprzez dekompozycję cech CIMIC zdefiniować relacje i jakości relacji w CIMIC. Na tej podstawie można było zdefiniować proces zmian

Rys. 7: Procedura i algorytm badawczy.

Przy czym badania i ich wyjaśnianie konstruowano na kształt budowli, poszukując celu, formy, treści, budulca, sposobu i metody poznania właściwości CIMIC sił powietrznych. Stąd schemat przedstawiony na rys. 7. przedstawia w pierwszym rzędzie fundament (CIMIC jako rzeczy i oddziaływania) realnego bytu, następnie poprzez określenie kryteriów (filary) opis właściwości CIMIC jako realnej rzeczywistości, by poprzez defragmentację cech CIMIC zdefiniować relacje i jakość realną w CIMIC. Na tej podstawie można było zidentyfikować proces zmian

jakościowych w CIMIC i jego znaczenie dla efektu synergicznego sił powietrznych w osiągnięciu efektu końcowego działań połączonych.

Relacje między komponentem powietrznym (militarnym) i komponentami cywilnymi (niemilitarnymi) występują i występować będą w sytuacjach: nagłych naturalnych katastrof, masowego i rażącego naruszania zasad prawa humanitarnego, przywracania i utrzymywania pokoju.

Trzy powyżej wymienione sytuacje będą adekwatne do stanów pokoju, kryzysu i wojny obronnej. Zaangażowanie struktur sił powietrznych i cywilnych będzie różne w przedstawionych sytuacjach. W przypadku katastrof największa będzie rola komponentów cywilnych a w przypadku operacji wsparcia pokoju czy obrony sojuszniczej komponentów powietrznych. W kompleksie akcji humanitarnych stosunek elementów sił powietrznych i niemilitarnych może być porównywalny. Przy czym ostatnie badania ankietowania uczestników wojskowych i cywilnych ćwiczenia wspieranego komputerowo "VIKING'2001" wskazują na zwiększenie zainteresowania tematyką operacji wsparcia pokoju przez instytucje cywilne. "Działania lotnictwa sił powietrznych niemal zawsze będą miały charakter wielonarodowych połączonych działań powietrznych"⁴⁴. Teza ta, lokująca siły powietrzne w działaniach połączonych, wskazuje, że dowódca komponentu powietrznego będzie współpracował z dowódcami komponentów innych rodzajów sił zbrojnych, oficerami innych państw oraz uczestnikami cywilnymi organizacji międzynarodowych, rządowych, pozarządowych, jak również cywilnych instytucji wyspecjalizowanych. Należy bowiem spodziewać się nasycenia obszaru operacyjnego nie tylko uczestnikami wojskowymi ale i uczestnikami cywilnymi.

Militarny i niemilitarny obszar CIMIC będzie zróżnicowany nie tylko ilościowo lecz przede wszystkim interesami, celami szczegółowymi i zadaniami operacyjnymi. Zgodnie z założeniami, interesy, cele i zadania powinny być zbieżne, skoncentrowane na:

- łączenie ludzi i ich wysiłków intelektualnych - w sferze uwarunkowań personalnych,
- rozwiązywanie problemów i wdrażanie ich rozwiązań w życie - w sferze uwarunkowań funkcjonalnych.⁴⁵

44 W. Michalak, Siły powietrzne w operacjach połączonych, Działania (operacje) połączone, materiały z konferencji naukowej, Warszawa AON 2002, 39.

45 Zob. M. Wiatr, Zasady i procedury przygotowania oraz prowadzenia kampanii (operacji) wielonarodowych, połączonych sił sojuszu, Warszawa AON, 2000, s. 25-26.

Istotą więc CIMIC nie będą uwarunkowania strukturalne, które w NATO są tworzone, lecz powiązania międzyludzkie, międzystrukturalne. Związki struktur, a przede wszystkim ludzi wypełniać będą współpracę cywilno - wojskową. W organizacjach międzynarodowych (ONZ, NATO, UE, OBWE) tworzy się struktury CIMIC. Niemniej wynika to z funkcjonowania organizacji jako systemu. Włączenie struktur CIMIC do systemu sojusznika, państwa partnerskiego, strony konfliktu jest o wiele bardziej złożone a niekiedy prawie niemożliwe.

Można w tym miejscu zadać pytanie: co determinować będzie sukces sił powietrznych we wspomnianych relacjach interpersonalnych i funkcjonalnych w ramach współpracy cywilno - wojskowej? Czy tylko działania, na które najczęściej zwraca się uwagę. Czy dowódca komponentu lotniczego lub dowódca operacji powietrznej ma pewność woli działania swych partnerów w CIMIC?

Otóż dotychczasowe doświadczenia CIMIC w operacjach wsparcia pokoju, w sytuacjach kryzysowych, a nawet w sytuacjach klęsk żywiołowych wskazują na to, że same działania nie wystarczają. We wspomnianych relacjach oraz w całości współpracy cywilno - wojskowej istotne są również oddziaływania, współzależności i transfery.

By wyjaśnić złożoność CIMIC konieczne wydaje się określenie cech własnych współpracy cywilno - wojskowej.

Współpraca cywilno - wojskowa, jest trwałą całością, obiektem złożonym. W NATO CIMIC ma swe struktury. Oznacza to, że jako obiekt złożony daje się analizować. Dzięki swym cechom własnym, czyli własnościom (czy też właściwościom) utrzymuje elementy swej struktury w ścisłych związkach. Cechy własne CIMIC określają i charakteryzują współpracę cywilno - wojskową i być może kształtują nowe jakościowo zjawisko⁴⁶.

Zespół cech własnych współpracy cywilno - wojskowej będzie więc stanowił o istocie, istnieniu i kształcie CIMIC.

Rozpatrując współpracę cywilno - wojskową jako realny obiekt, można stwierdzić, iż jest to zbiór poszczególnych elementów (kontaktów komponentów cywilnych i komponentów sił powietrznych) posiadających podstawowe kryteria jak: konkretność, samoistność, pochodność, zależność bytową⁴⁷.

46L.J. Krzyżanowski: O podstawach kierowania organizacjami inaczej, PWN, Warszawa 1999, s. 180
47 ibidem, s. 170

Przy czym konkretność jest fizykalną i czasoprzestrzenną określonością CIMIC.

Zbiór kontaktów stanowi fizykalną formę współpracy cywilno - wojskowej.

L. Krzyżanowski stwierdził na bazie własnych analiz, że tylko rzeczy i oddziaływania spełniają kryteria obiektów bytu⁴⁸. Stąd można wnioskować, że kontakty w ramach CIMIC oraz oddziaływania między kontaktującymi się ludźmi można rozpatrywać jako obiekty mające wpływ na dalsze poznanie współpracy cywilno - wojskowej. Rzecz (czyli kontakt) to zespół jednostek ludzkich oraz wytworów działania ludzi. Przy czym to co L. Krzyżanowski nazywa oddziaływaniami jest w samej rzeczy we współpracy cywilno - wojskowej również współzależnościami i zależnościami między komponentami cywilnymi i wojskowymi. Powyższe zgodne jest z dualistyczną teorią realnego bytu. W myśl tej teorii kategoriami bazowymi są właśnie rzeczy (kontakty komponentów cywilnych i wojskowych) oraz oddziaływania, czyli interakcje (współzależności i transfery w obrębie tejże współpracy). Rzeczy (kontakty) trwają w czasie⁴⁹. Rzeczy i oddziaływania (kontakty i współzależności w ramach CIMIC) współwystępują w formie współpracy cywilno - wojskowej. Można też odwrócić interpretację i stwierdzić, że zbiory kontaktów o tej samej formule tworzą określoną formę współpracy cywilno - wojskowej. Rozpatrywana rzeczywistość w prawdopodobnym rejonie kryzysowym, rejonie operacyjnym, składać się będzie z przedmiotów (wśród nich współpraca cywilno - wojskowa), którymi są rzeczy (kontakty) i oddziaływania (również współzależności i transfery). Bez rzeczy nie ma oddziaływań, bez oddziaływań nie ma rzeczy.⁵⁰ Same relacje (stosunki) jakie tworzy współpraca cywilno - wojskowa są przedmiotem konceptualnym⁵¹.

Zachodzi pytanie w jaki sposób występuje współpraca cywilno - wojskowa? Współpraca cywilno - wojskowa występuje w sposób zmienny, zależny od stanu narastania konfliktu i sytuacji kryzysowej. Najprawdopodobniej, ze względu na znaczenie CIMIC oraz szerokiego spektrum występowania w środowisku międzynarodowym CIMIC podlega w pewnym sensie procesom globalizacji oraz związanymi z tymi procesami prawom.

Rzecz ciekawą jest, że zmiany ilościowe współpracy cywilno - wojskowej prowadzą do zmian jakościowych tej współpracy. Tak więc nie jest na tyle istotne ile instytucji

48 ibidem, s. 170

49 również zgodnie z podejściem Ingardena: ibidem, s. 155

50 ibidem, s. 169

51 na podstawie dekompozycji i charakterystyki kategorii bytu: ibidem, s.169

cywilnych a ile sił powietrznych działa w rejonie operacji czy kampanii. Ważne są proporcje ilości komponentu cywilnego i wojskowego zależnie od potrzeb. Rzecz jasna, zależnie od tych potrzeb, a co za tym idzie ilości komponentów cywilnych i wojskowych, zmieniają się właściwości współpracy cywilno - wojskowej. Cechy własne CIMIC podlegają zmianom jakościowym w wyniku właściwego i proporcjonalnego dostosowania ilości zaangażowanych elementów CIMIC. Dopasowanie to trwa w czasie i zmienia się w zależności od stanu bezpieczeństwa i sytuacji. Ważne tu są: rodzaj działań sił powietrznych, rodzaj zadania sił powietrznych a także faza operacji połączonej. Prawdopodobnie w fazie wstępnej, gdy siły powietrzne mają osiągnąć przewagę w powietrzu nie będzie mowy o tak znacznym dopasowaniu z elementami cywilnymi CIMIC. Jednakże gdy siły powietrzne uczestniczyć będą w fazie pomocy humanitarnej, czy wsparcia operacji przywracania pokoju (realizowanej przez mediatorów, ekspertów cywilnych), operacji budowania pokoju (wsparcie odbudowy infrastruktury państwowej stron zwaśnionych) dopasowanie z elementami cywilnymi CIMIC będzie znaczne⁵².

Zmiany jakościowe współpracy cywilno - wojskowej zachodzące w czasie są procesem. W wyniku tego procesu pojawia się między innymi efekt synergiczny umożliwiający osiągnięcie zakładanego efektu końcowego, pożądanego stanu bezpieczeństwa. Proces ten można scharakteryzować poprzez określenie cech własnych i cech względnych współpracy cywilno - wojskowej.

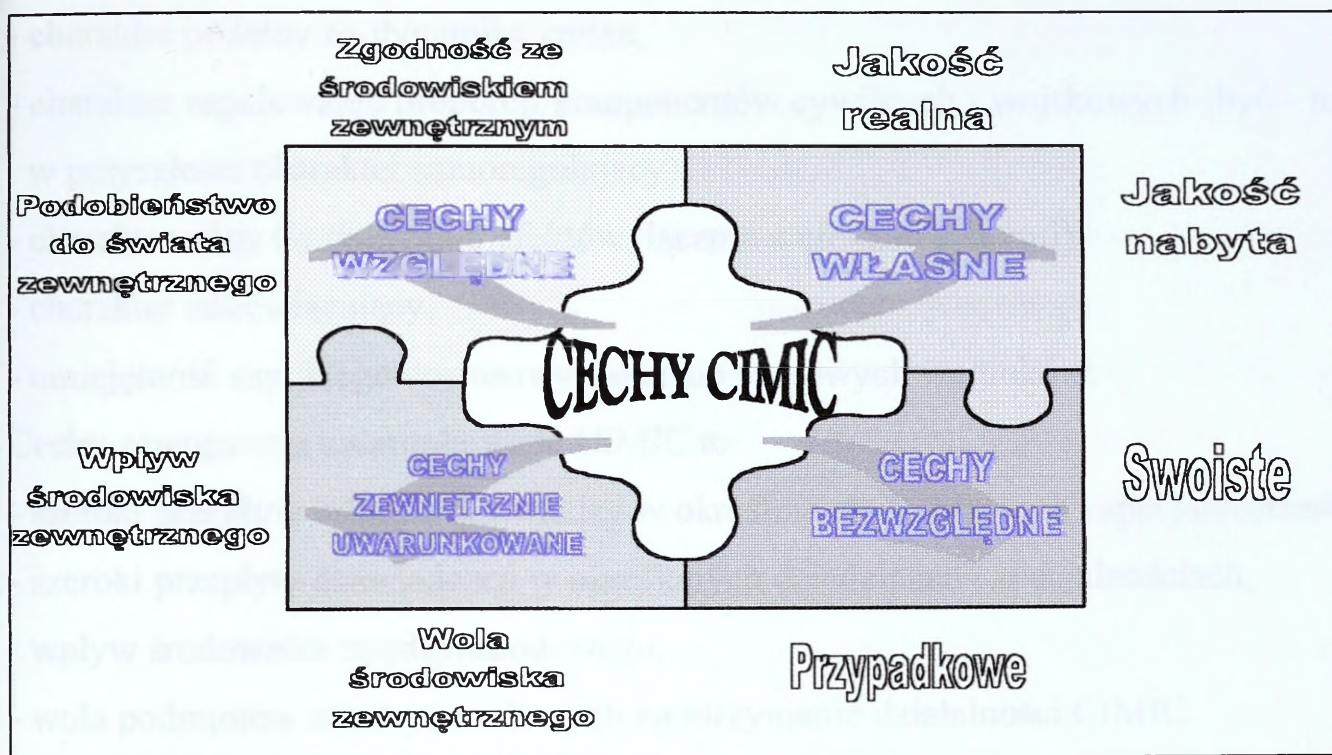
Wśród cech współpracy cywilno - wojskowej wyróżnić można cechy: względne, oraz własne czyli własności.

Cechy względne współpracy cywilno - wojskowej to zbiór relacji i stosunków jednych kontaktów CIMIC względem innych. Są więc podobne lub nie, ważniejsze lub mniej ważne, wcześniejsze lub późniejsze itp.

Cecha własna współpracy cywilno - wojskowej to jakość realna stwierdzona w drodze poznania. Określanie właściwości współpracy cywilno - wojskowej (jako badanego przedmiotu realnego) powinno następować poprzez identyfikację i prezentację w czasie działania.

52 Zob. opis zakresu udziału i realizowanych zadań sił powietrznych w działaniach połączonych, W. Michalak, *op.cit.* s. 37-46.

Mówiąc o oddziaływaniach w obrębie kontaktów CIMIC interesujące są, z punktu widzenia poznawczego, nie ich istnienie lecz jakość, intensywność, zasięg i skutek (rys.8.).

Rys. 8: Cechy CIMIC i ich identyfikacja.

Zwieńczenie poznania współpracy cywilno - wojskowej jest określenie: cech względnych CIMIC, właściwości nabytych CIMIC, cech zewnętrznie uwarunkowanych CIMIC, cech bezwzględnych, swoistych i przypadkowych CIMIC.

Cechy względne współpracy cywilno - wojskowej dają się klasyfikować z uwagi na zgodność (wśród form i metod) gdyż CIMIC:

- ma charakter wtórny w stosunku do tego co było, występuje jedynie w środowisku międzynarodowym (łącznie z działaniami CIMIC w Polsce),
- ma charakter "utrzymywania", "przywracania" lub "budowania" pokoju,
- ma charakter kreatywny w stosunku do stanu bezpieczeństwa oraz z uwagi na podobieństwo (wśród rodzajów, form i metod) gdyż CIMIC:
- ma charakter otwarty na świat zewnętrzny i jego poznanie,
- ma charakter nieufny przed tym co nowe,
- ma charakter ciekawości poznania i dostosowania się do tego co nowe,
- zwalcza nieufność do tego co nowe, przez ciekawość i zainteresowanie,

- szybko adaptuje informacje i nowe elementy poznania jako własne.

Cechy własne, czyli własności (właściwości) można klasyfikować jako jakość realną, jakość nabytą współpracy cywilno - wojskowej. W tym zakresie rozróżnić można:

- charakter dynamiczny (wręcz temperament),
- charakter podatny na dynamikę zmian,
- charakter regulowania proporcji komponentów cywilnych i wojskowych (być - może w przyszłości charakter samoregulujący),
- charakter silny (w tworzeniu efektów, łącznie z efektem synergii),
- charakter zobowiązujący,
- umiejętność szybkiego dostosowywania się do nowych warunków.

Cechy zewnętrznie uwarunkowane CIMIC to:

- szeroki przepływ informacji i wiedzy w określonych dziedzinach i specjalnościach,
- szeroki przepływ doświadczeń w określonych dziedzinach i specjalnościach,
- wpływ środowiska międzynarodowego,
- wola podmiotów międzynarodowych na utrzymanie działalności CIMIC.

Cechy bezwzględne, czyli swoiste i przypadkowe to:

- podatność i gotowość na kontakty nowe i nieplanowe,
- opór przed formalizacją (zwłaszcza ze strony komponentów cywilnych),
- zdecentralizowany charakter (na razie nie ma rozwiązań uniwersalnych centralnego kierowania CIMIC tak z punktu widzenia komponentów wojskowych jak i cywilnych),
- nieuporządkowany charakter (stan na dzień dzisiejszy),
- niesymetryczność i nieład.

Cechy współpracy cywilno - wojskowej dają odpowiedź na pytanie jaki jest CIMIC? Nośnikiem określonych cech kontaktów (działań) i oddziaływań jest właśnie współpraca cywilno - wojskowa. Cechy własne orzekają o współpracy cywilno - wojskowej odpowiadając na wyżej postawione pytanie jaki jest CIMIC?

Cechy współpracy cywilno - wojskowej ulegają zmianom jakościowym. Rozważamy cechy realne, czyli własne, które z pewnością też podlegają ewolucji. Jedynie bowiem poprzez zmiany jakościowe cech własnych współpracy cywilno - wojskowej można scharakteryzować proces czyli ciąg zmian. Zmiany jakościowe cech własnych współpracy cywilno - wojskowej układają się w sekwencje: stanu pojawiania się, stanu

przejściowego, stanu przemijania, stanu utrzymywania się, stanu braku pojawienia się.⁵³

Rozpatrując zmiany jakościowe CIMIC można wyróżnić następujące sytuacje:

- nie istniejąca własność współpracy pojawia się (sytuacja konstrukcyjna),
- istniejąca własność zanika (sytuacja destrukcyjna),
- istniejąca własność, w przedziale czasu, ciągle istnieje lub w tym przedziale czasu brak własności utrzymuje się (sytuacja statyczna),
- wśród sytuacji statycznych, między badanymi momentami czasowymi, występuje lub zanika rozpatrywana cecha własna (sytuacja kinetyczna, ruchu).

Powyższe, za L. J. Krzyżanowskim⁵⁴, można przedstawić w formie odwzorowania cyfrowego, zero - jedynkowego:

- zmiana sytuacyjna konstrukcyjna (powstanie własności): 0-1;
- zmiana sytuacyjna destrukcyjna (przemijanie własności): 1-0;
- zmiana sytuacyjna statyczna: (utrzymywanie się własności): 1-1-1; (nie pojawianie się własności): 0-0-0;
- zmiana sytuacyjna kinetyczna, ruchu: (zanikanie przejściowe własności): 1-0-1; (pojawianie się przejściowe własności): 0-1-0.

Współpraca cywilno - wojskowa to działalność. To zbiór przedsięwzięć wojskowych i cywilnych. To proces, rozumiany jako ciąg zmian w obrębie zdarzeń⁵⁵. Jeśli zdarzeniami są przedsięwzięcia wojskowe i cywilne stanowiące CIMIC to ciąg zmian stanowi po pierwsze ewolucyjny charakter współpracy wojskowej a po drugie zmiany jakościowe zachodzące wśród realizowanej przez SZ RP współpracy cywilno - wojskowej. Należy podkreślić, za L. Krzyżanowskim, że zdarzenia to nie przedsięwzięcia pojedyncze. Są one czasoprzestrzennie rozciągnięte (podobnie jak procesy), nie negują jednak możliwości wyróżnienia zdarzeń czasowo bardzo krótkich. Zdarzenia, obojętnie jak długo trwają rozdzielają poszczególne fazy procesu.

53 Własne: przez stan współpracy cywilno - wojskowej w określonej chwili rozumiem wszystkie cechy, jakie tej współpracy w tej właśnie chwili przysługują. Stan jest więc wtórny w stosunku do cech i od nich zależy. Kontynuując te rozważania można uogólnić, że z poznawczego punktu widzenia zmiana występująca w CIMIC to różnica między dwoma stanami tej współpracy. Przyjmuję, że zmiany są efektem oddziaływań, współzależności i transferów.

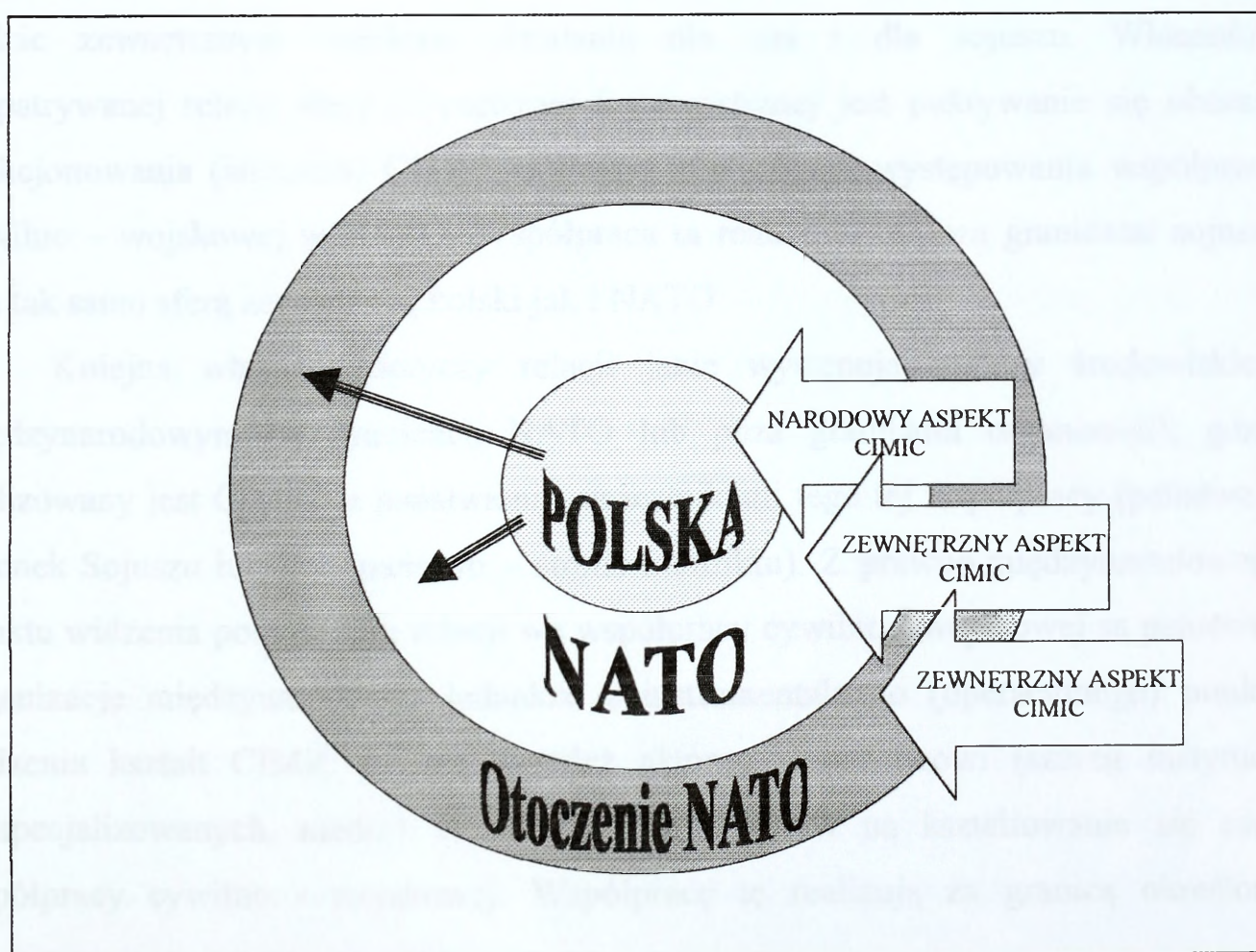
54 L. J. Krzyżanowski: op.cit., s. 169

55 L.J. Krzyżanowski: op.cit., s. 180.

Na przykład wyznaczają jego (procesu) początek i koniec⁵⁶. Współpraca cywilno - wojskowa odbywa się równoległe do ciągu zmian (jakościowych) zachodzących w obrębie CIMIC. L. Krzyżanowski również jest niechętny traktowaniu zdarzeń jako części procesów. Należy podkreślić, że przedsięwzięcia wojskowe i cywilne nie należy utożsamiać z faktami. Fakt bowiem, to specyficzne zdarzenie, bo będące wynikiem działania ludzi. Zdarzenia i procesy mogą istnieć jedynie w świecie realnym. Są jednak niesamodzielne bytowo. Ich byt jest bowiem nierozdzielnie związany z przedmiotami wewnątrz których, wśród których lub wokół których się dokonują. Interpretacją zbioru zdarzeń są ich własności (cechy własne).

Reasumując, poszczególne przedsięwzięcia sił powietrznych w CIMIC czy też komponentów cywilnych w tym samym obszarze stanowią przedmiot współpracy cywilno – wojskowej, której towarzyszy proces zmian jakościowych.

Specyfika współpracy cywilno – wojskowej CIMIC wyraża również zewnętrzną i wewnętrzną sferę CIMIC i zachodzących w nim procesów (rys. 9).

Rys. 9. Właściwość nakładania się obszaru funkcjonowania CIMIC w Polsce, na terenie NATO oraz poza granicami Sojuszu.

⁵⁶ Ibidem, s. 180

Przy czym sfera zewnętrzna ma wiele podobieństw. Podobne są bowiem rodzaje, metody i formy współpracy cywilno - wojskowej. Sfera wewnętrzna jest bardziej zindywidualizowana i wynika z potrzeb, możliwości i celów sił zbrojnych danego państwa (zwłaszcza państwa członkowskiego NATO). Analizując relacje sfery zewnętrznej i wewnętrznej CIMIC odnajdujemy aspekty kształtowania strategii militarnej (w tym użycia sił powietrznych) przez sferę zewnętrzną CIMIC. Okazuje się, że istnieją mocne związki między tym co wewnętrzne we współpracy cywilno - wojskowej a tym co zewnętrzne⁵⁷. Tę skomplikowaną relację między sferą wewnętrzną decydującą o CIMIC w wymiarze narodowym a sferą zewnętrzną CIMIC (jako zbioru własności tejże współpracy) identyfikował R. Biezanek stwierdzając, że należy uwzględnić stosunki między grupami ludzi (cywili i wojskowych - własne) zwłaszcza w zakresie wymiany dóbr materialnych, idei, wpływu kulturowego. O ile uznamy współpracę cywilno - wojskową jako rzeczywistość obiektywną, to CIMIC realizowany poza terytorium RP będzie dla nas zewnętrznym aspektem, zewnętrznym wyrazem tej rzeczywistości. Z kolei CIMIC realizowany poza terytorium NATO będzie zewnętrznym aspektem działania dla nas i dla sojuszu. Własnością rozpatrywanej relacji sfery zewnętrznej i wewnętrznej jest pokrywanie się obszaru funkcjonowania (istnienia) CIMIC w Polsce z obszarem występowania współpracy cywilno - wojskowej w NATO. Współpraca ta realizowana poza granicami sojuszu jest tak samo sferą zewnętrzną Polski jak i NATO.

Kolejna własność dotyczy relacji jakie występują między środowiskiem międzynarodowym (w granicach NATO lub poza granicami organizacji), gdzie realizowany jest CIMIC, a państwami - uczestnikami tego tej współpracy (państwo - członek Sojuszu lub inne państwo - strona konfliktu). Z prawnomiędzynarodowego punktu widzenia podmiotami relacji we współpracy cywilno - wojskowej są państwa i organizacje międzynarodowe. Jednakże z instrumentalnego (operacyjnego) punktu widzenia kształt CIMIC tworzą również aktorzy niepaństwowi (szereg instytucji wyspecjalizowanych, media). Aktorzy ci mają wpływ na kształtowanie się cech współpracy cywilno - wojskowej. Współpracę tę realizują za granicą określone

57 Taki pogląd przedstawił już w 1975 r. L. Pastusiak na Ogólnopolskim Zjeździe Nauk Politycznych (Warszawa 18-20 grudnia): Komunikat s. 10 oraz w książce: Komputery i polityka, s. 24-25. Pisze on: "Na decyzje w sferze polityki zagranicznej wpływają różnorodne presje - tak wewnętrzne, jak i zewnętrzne. Jest to jeszcze jeden dowód, że nie należy rozpatrywać polityki zagranicznej danego państwa pomijając jeden z tych dwóch czynników oraz wzajemną relację między nimi"

jednostki i grupy wojskowe. Specyficznie elementy cywilne i wojskowe kształtujące cechy CIMIC występują (oraz funkcjonują) jednocześnie jako elementy międzynarodowe i elementy wewnątrzpaństwowe.

Następną specyficzną cechą relacji w CIMIC (w nawiązaniu z poprzednią własnością) jest fakt, że w przeciwieństwie do funkcjonowania elementów współpracy cywilno – wojskowej w realiach wewnątrzpaństwowych (gdy rozpatrujemy je z punktu widzenia państwa), w przypadku gdy rozpatrujemy CIMIC w rzeczywistości międzynarodowej, współpraca ta nie daje się centralnie sterować. O ile możliwe są rozwiązania narodowych centrów kierowania czy zarządzania kryzysowego, o tyle w stosunkach międzynarodowych nie ma centrum sterowania i zarządzania współpracą wojskową. Wyjątek stanowi kształtujący się mechanizm monitorowania CIMIC w NATO. Z prawnego punktu widzenia wiadomo, że mechanizm ten stanowi normę NATO, która musi być dopiero wdrożona w państwach członkowskich, w sposób indywidualny, w zakresie narodowym. Norma NATO funkcjonować będzie w państwach sojuszniczych jedynie w formie narodowej normy obronnej. Norma narodowa, jest indywidualną metodą implementacji ustaleń i wytycznych NATO. Norma narodowa składa się bardzo często z trzech zbiorów: typowo narodowego, typowo sojuszniczego i wspólnego, łączącego elementy narodowe i NATO. Ten trzeci podzbiór wdrażanej normy NATO w zakresie CIMIC wydaje się być bardzo ważnym. Umożliwia on bowiem interoperacyjność i unifikację narodowych elementów cywilnych i wojskowych z elementami cywilnymi i wojskowymi innych państw sojuszu. Jednakże o ile można rozpatrywać centralne sterowanie CIMIC w państwie to centralne sterowanie CIMIC w NATO jest w przewidywalnej przyszłości niemożliwe. Monitorowanie CIMIC w operacji czy kampanii sojuszu odbywać się będzie poprzez rozwiązania narodowe. Poza granicami NATO sytuacja będzie jeszcze bardziej skomplikowana. Trudno bowiem oczekiwać otwarcia na pełną współpracę ze strukturami militarnymi NATO wszystkich komponentów cywilnych. Możliwości centralnego kierowania elementami cywilnymi i wojskowymi poza granicami NATO są dopiero obszarem badań, analiz. Wstępne wyniki wskazują jednoznacznie na różne podejście do CIMIC różnych organizacji międzynarodowych, agencji i instytucji wyspecjalizowanych. Niechętne podejście do CIMIC będzie ze strony władz lokalnych uczestników konfliktu, nie będących członkami NATO. Ograniczanie, zwłaszcza

młodych aktorów państwowych, identyfikowane jest przez władze lokalne jako godzenie w podstawowe prawo suwerenności. To egzemplifikuje fakt, że współpraca cywilno - wojskowych jest w środowisku międzynarodowym zdecentralizowana, odporna na wszelkie próby ujmowania w ramy czy formy. Procesy (zmiany jakościowe) zachodzące w obrębie współpracy cywilno – wojskowej są przez to bardzo żywiołowe. Z wielkim trudem są w tej żywiołowości rozróżniane regularności i prawidłowości. Jeżeli występują to w krótkich okresach czasu.

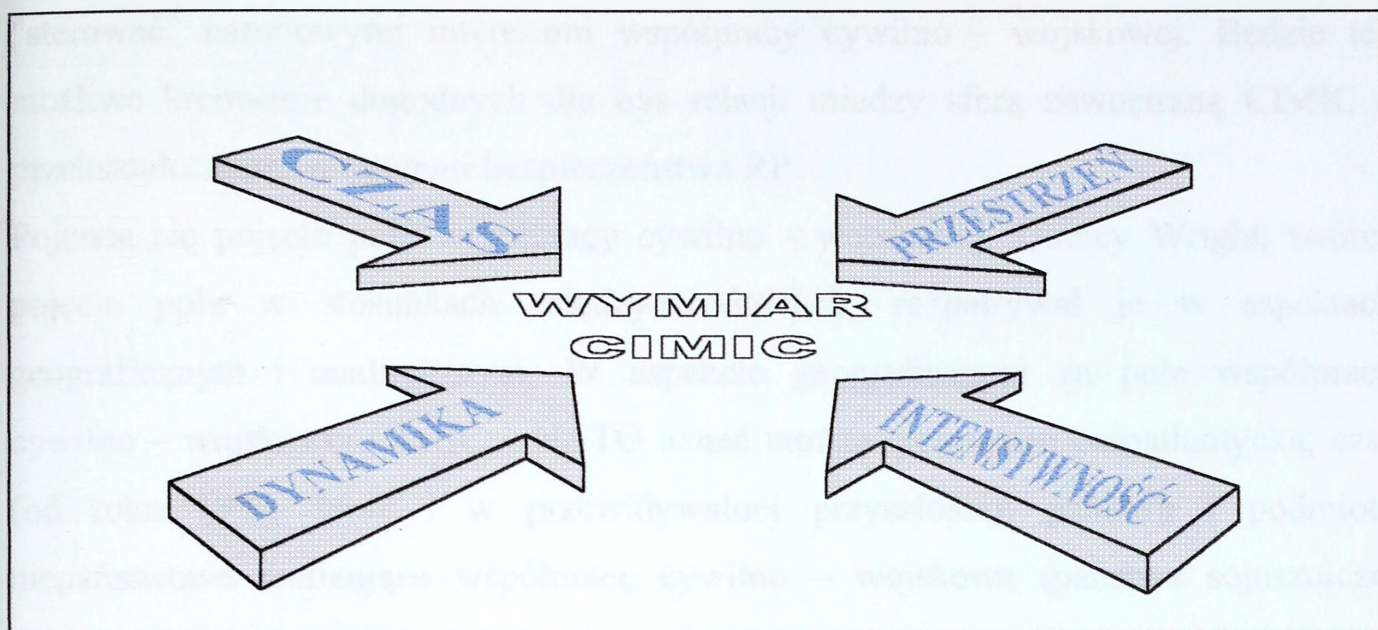
Kolejną własnością specyficzną dla CIMIC jest otwartość na nowych jej uczestników, zwiększanie przy tym zakresu współpracy cywilno - wojskowej, form, metod, czyli sposobów. Badania wykazują również rozwój ewolucyjny współpracy cywilno - wojskowej. Rozwój poprzez ewolucję prowadzi bowiem do deferencjacji⁵⁸, otwarcia CIMIC na występowanie własności nowych. Jednocześnie CIMIC nie traci nic ze swej specyfiki.

Można przyjąć, że współpraca cywilno - wojskowa w aspekcie poznawczym to konkretna praktyka strategii bezpieczeństwa.

Zakres relacji w obrębie współpracy cywilno - wojskowej związany jest z najważniejszymi uczestnikami CIMIC. Z prawnomiędzynarodowego punktu widzenia są to państwa i organizacje międzynarodowe. Z analitycznego punktu widzenia stanowisko prawnicze należy rozszerzyć o wskaźnik rodzaju współpracy cywilno - wojskowej. W ten sposób powstaje zakres CIMIC jako obszar odpowiadający współrzędnym: podmioty (uczestnicy państwowi), rodzaj współpracy cywilno - wojskowej.

Na zakres CIMIC ogromny wpływ mają rodzaje współpracy. Szczegółowe określenie tych rodzajów pozwala dokładniej zdefiniować zakres współpracy cywilno – wojskowej. Dodatkowo, chcąc dookreślić zakres relacji współpracy cywilno - wojskowej można podać jej wymiar (rys. 10.).

58 Za rozważaniami T. Persons: *Order and Community in the International Social System*, w: J.N. Rosenau: *International Politics..op.cit.*, s. 122

Rys. 10. Wymiar CIMIC

Może to być wymiar czasowy, przestrzenny, dynamiczny, intensywności. CIMIC jest formą formułą znaną tak w systemie zbiorowego bezpieczeństwa jak i w systemach bezpieczeństwa regionalnego. Nas, z uwagi na strategię użycia i działania sił powietrznych poza granicami kraju oraz system obronności kraju, interesuje CIMIC ONZ, CIMIC OBWE, CIMIC NATO, perspektywiczny CIMIC UE. CIMIC „regionalny” cechuje się ogromną dynamiką zmian jakościowych oraz intensywnością określających go działań cywilnych i wojskowych. Dynamice towarzyszy duże tempo współzależności i oddziaływań. Można stwierdzić, że być może dynamika kształtuje obok działań całą gamę oddziaływań i współzależności w ramach CIMIC. Intensywność powoduje dwa parametry: częstotliwość i głębię wspomnianych oddziaływań. Znaczna dynamika i intensywność jest prawdopodobnie (intuicyjnie) charakterystyczna dla relacji nowych, o znacznym stopniu innowacyjności dla środowiska międzynarodowego oraz dla obszaru CIMIC. W tej innowacyjności należałoby uwzględnić nowoczesne rodzaje, formy i metody współpracy cywilno - wojskowej.

Rozważania na temat wymiarów relacji współpracy cywilno - wojskowej pozostają w ścisłych relacjach z opisanym wyżej zakresem identyfikowania cech CIMIC. Przy czym z metodologicznego punktu widzenia im więcej wymiarów relacji CIMIC zostanie w przyszłości dokładnie zbadanych i opisanych tym dokładniej zostanie poznany zakres i spektrum cech własnych współpracy cywilno - wojskowej. Im dokładniej zostanie określony zakres relacji w CIMIC tym precyzyjniej będzie można

"sterować" narodowymi interesami współpracy cywilno - wojskowej. Będzie też możliwe kreowanie dogodnych dla nas relacji między sferą zewnętrzną CIMIC a przekształceniami w strategii bezpieczeństwa RP.

Pojawia się pojęcie pola współpracy cywilno - wojskowej. Quincy Wright, twórca pojęcia pola w stosunkach międzynarodowych, rozpatrywał je w aspektach geograficznym i analitycznym. W aspekcie geograficznym za pole współpracy cywilno - wojskowej CIMIC - NATO uznać można: przestrzeń euroatlantycką; czas (od roku 1990, teraz i w przewidywalnej przyszłości); państwa i podmioty niepaństwowe realizujące współpracę cywilno - wojskową (państwa sojusznicze, partnerskie); cechy realizowanej przez państwa współpracy cywilno - wojskowej (rys. 11).

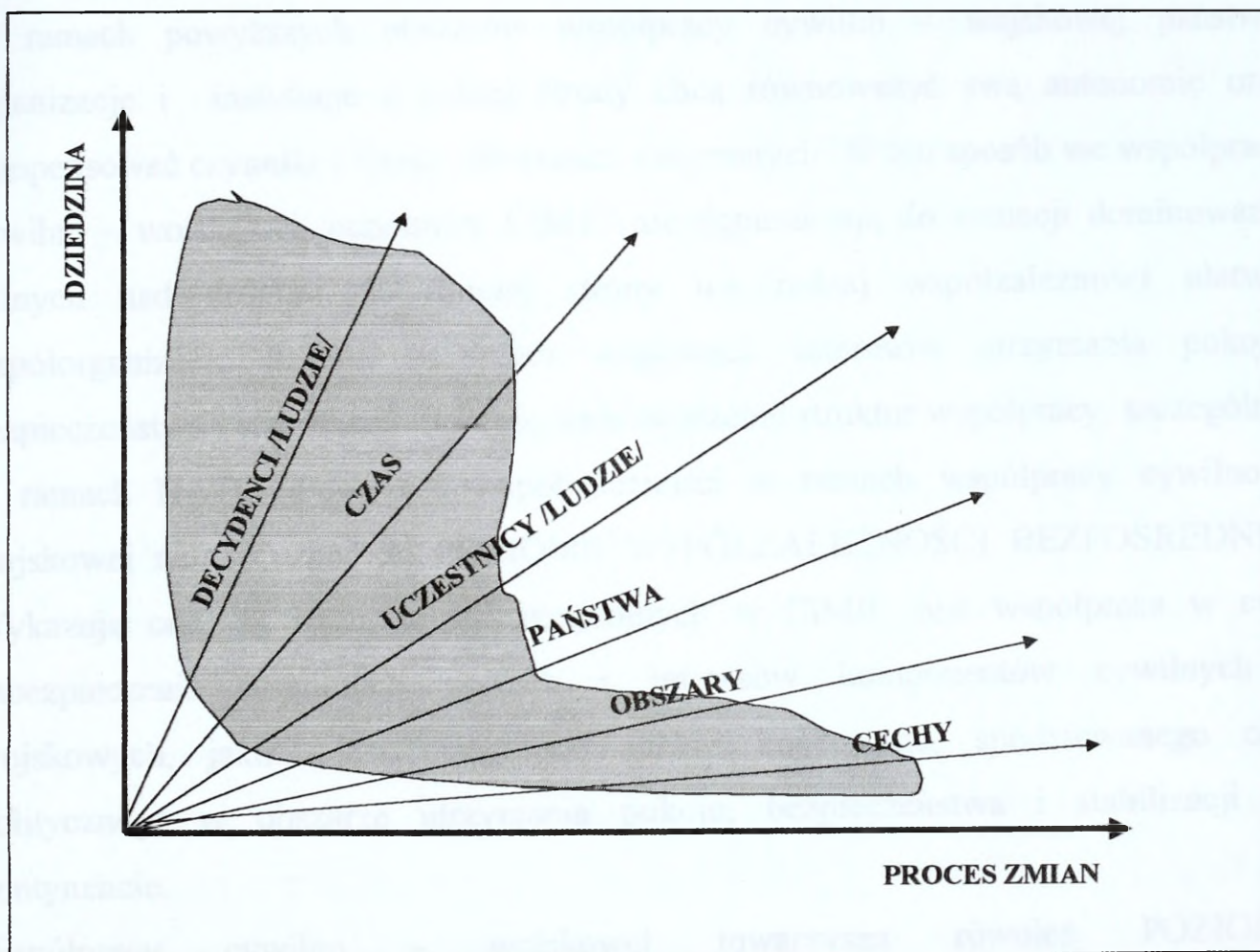
Jest to układ prosty wyobrażany jako pole płaskie o krawędziach a) i b) oraz wypełnione danymi c) i d).

Rys. 11. Pole CIMIC w ujęciu geograficznym.

W aspekcie analitycznym układ jest bardziej złożony (rys. 12). Daje pole wielowymiarowe. Jest to bryła powstała w wyniku występowania wielu koordynat takich jak: państwa i ich instytucje cywilne i wojskowe, realizujące CIMIC – NATO; miejsca, obszary współpracy cywilno – wojskowej; czas; rodzaje współpracy cywilno – wojskowej; dziedziny współpracy cywilno – wojskowej; systemy współpracy cywilno – wojskowej; procesy zmian jakościowych współpracy cywilno – wojskowej; cechy; decydenci CIMIC; uczestnicy cywilni i wojskowi współpracy cywilno - wojskowej.

Koordynaty te tworzą współrzędne. Wykorzystując różne współrzędne tworzy się różnej charakterystyki pola relacji w ramach współpracy cywilno - wojskowej.

Rys. 12. Pole CIMIC w ujęciu analitycznym.

Wreszcie szukając mechanizmów i zasad rządzących relacjami w CIMIC pole tej współpracy można określić dwiema współrzędnymi: własności (cechy własne)

współpracy cywilno – wojskowej; współzależności występujące w trakcie współpracy cywilno - wojskowej⁵⁹.

Współpraca cywilno - wojskowa angażuje państwa, uczestników, ludzi w szereg zależności od środowiska działań, uczestników działań. Współzależności te regulowane są przez organizacje międzynarodowe, agencje, instytucje oraz ich wyspecjalizowane komórki. Stąd tak ważnym jest aspekt instytucjonalizacji omawianej współpracy cywilno - wojskowej. Współzależności w relacjach CIMIC można sklasyfikować jako ujemne (negatywne) i dodatnie (pozytywne)⁶⁰. Badania działalności CIMIC w ostatnich dziesięciu lat wykazują, że przeważająca liczba współzależności klasyfikuje się do grupy zależności pozytywnych.

W ramach powyższych obszarów współpracy cywilno – wojskowej państwa, organizacje i instytucje z jednej strony chcą równoważyć swą autonomię oraz kompensować czynniki i formy zależności wzajemnych. W ten sposób we współpracy cywilno – wojskowej, uczestnicy CIMIC nie dopuszczają do sytuacji dominowania jednych nad drugimi. Z drugiej strony ten rodzaj współzależności ułatwia współorganizację działań na rzecz wspólnych interesów utrzymania pokoju, bezpieczeństwa i stabilizacji. Sprzyja temu tworzenie struktur współpracy, szczególnie w ramach NATO. Powyższe współzależności w ramach współpracy cywilno - wojskowej należy uznać za POZIOME WSPÓŁZALEŻNOŚCI BEZPOŚREDNIE. Wykazują one, że istotą relacji wzajemnych w CIMIC jest współpraca w celu zabezpieczenia wspólnych potrzeb i interesów komponentów cywilnych i wojskowych, jakimi jest osiągnięcie efektu końcowego, spodziewanego celu politycznego w obszarze utrzymania pokoju, bezpieczeństwa i stabilizacji na kontynencie.

Współpracy cywilno - wojskowej towarzyszą również POZIOME WSPÓŁZALEŻNOŚCI POŚREDNIE. To samodzielna działalność cywilna i wojskowa realizowana przez państwa, organizacje, instytucje, które wyraźnie oddziałują na działalność cywilną i wojskową innych państw, organizacji czy instytucji. Współzależności te są z natury bardzo dynamiczne. Mogą one być

59 Za wynikami badań R.J. Rummel: A Field Theory of Social Action with Application to Political Conflict Within Nations, GS, 1965, s. 211, oraz D. Cormick: A Field Theory of Dynamic International Processes, Research Report, No 30, Hawaii 1969.

60 J. Kukułka: Procesy internacjonalizacji i współzależności, w: E. Halizak, R. Kuźniar: Stosunki międzynarodowe, geneza, struktura, funkcjonowanie, s. 115

pozytywne lub negatywne. Pozytywne współzależności to np. wspólne organizowanie i przygotowywanie uczestników CIMIC. Wzrastają przez to możliwości użycia potencjałów państw, organizacji, instytucji w sprawnym osiągnięciu efektu jakim jest stan pokoju i bezpieczeństwa. Negatywne współzależności to np. załamanie się struktur administracyjnych w rejonie operacji i wynikający z tego brak możliwości zakupów przez siły powietrzne na rynku lokalnym.

We współpracy cywilno – wojskowej w rejonie konfliktu poza terytorium NATO może dojść do braku jakiegokolwiek równowagi relacji między komponentem wojskowym NATO a elementami cywilnymi. W relacjach CIMIC w samym NATO również nie można wykluczyć prób podporządkowania elementów cywilnych wojskowym lub odwrotnie. Brak równowagi może prowadzić do destabilizacji wzajemnych relacji i poprzez to do destabilizacji samej współpracy cywilno - wojskowej (taka sytuacja występowała na Bałkanach). W NATO występować będzie dążenie państw i instytucji do unikania destabilizacji relacji cywilno - wojskowych. Uzależnianie partnera od siebie (np. w sytuacjach kredytów zakup sprzętu wojskowego i uzbrojenia, wyposażenia, pomocy wojskowej) jest rzeczą normalną nawet w obrębie państw sojuszników. Powyższe sytuacje stanowią PIONOWE WSPÓLZALEŻNOŚCI BEZPOŚREDNIE. Jak widać współzależności te nie muszą prowadzić do zerwania współpracy cywilno - wojskowej.

W odróżnieniu od bezpośrednich współzależności pionowych możemy też sklasyfikować PIONOWE WSPÓLZALEŻNOŚCI POŚREDNIE. Z takimi współzależnościami będziemy mieli do czynienia szczególnie w obrębie organizacji międzynarodowych i ich instytucji i struktur cywilnych i wojskowych w okresach pewnych napięć czy kryzysów. Z taką sytuacją mamy w NATO, w przypadkach wytwarzanej presji na strony konfliktu. Z drugiej strony administracja lokalna w rejonie konfliktu chce wywierać presję na dowódcę komponentu NATO poprzez podporządkowane mu struktury CIMIC. Są to dokumenty formalne a nawet akty prawa międzynarodowego regulujące współpracę komponentów wojskowych i cywilnych w rejonie konfliktu. Będą to na przykład Rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ wydawane wobec stron konfliktu. Nacisk organizacji międzynarodowej (ONZ, NATO) jest w tym wypadku wytłumaczalny jedynie w przypadku, gdy swym działaniem organizacja zmierza do przywrócenia i utrzymania pokoju i

bezpieczeństwa w środowisku międzynarodowym. Wiele stron konfliktu przyjmowało takie warunki. W ten sposób liczyły, że w przyszłości zrównoważą swoje współzależności ujemne w okresie pokoju i stabilizacji. W tak opisanej sytuacji może nawet dojść do ścisłej współpracy cywilno - wojskowej między organizacją międzynarodową a stroną konfliktu, państwem na które wywiera się presję. Dlatego też wśród pionowych współzależności pośrednich mogą wystąpić współzależności kooperatywne.

Powyższa klasyfikacja została opracowana w oparciu o kierunki i siłę współzależności. Współzależności w relacjach cywilno - wojskowych można również określać na podstawie ich dynamiki oraz dystansu względem uczestników CIMIC. Dystansami występującymi we współpracy cywilno - wojskowej są: przestrzeń (geograficzna, geostrategiczna); obszar operacyjny, obszar działań; rozwój, we wszelkich aspektach cywilnych i wojskowych, (cywilizacyjny, ekonomiczny, technologiczny, ekologiczny); potencjał możliwości (psychospołecznych, intelektualnych, prawnych, koncepcyjnych, doktrynalnych).

Każdy z ww. czterech podstawowych wskaźników występuje w rzeczywistości jako mały, średni lub duży. Ich wielkość ma wpływ na współzależności a tym samym na wymiar (efekt) współpracy cywilno - wojskowej. Uczestnicy CIMIC, którzy względem siebie wytwarzają silne wskaźniki charakteryzują się trwalszymi współzależnościami. Mogą prowadzić ściślejszą i bardziej efektywną współpracę cywilno - wojskową. Jednakże w przewidywalnej przyszłości wielkości powyższych wskaźników ulegną przewartościowaniom. Zmniejszy się choćby w wyniku upowszechnienia nowych technologii przestrzeń między komponentami cywilnymi i wojskowymi. Komunikacja między nimi będzie ściślejsza.

Analiza wskaźników dystansów pozwala na rozróżnienie następnej grupy współzależności występujących we współpracy cywilno - wojskowej. Są to **WSPÓŁZALEŻNOŚCI TRWAŁE I ZMIENNE**. Trwałe mają większą siłę i ciągłość występowania. Powodują trwalszą i długofalową współpracę cywilno - wojskową. Wartości wskaźników uczestników współpracy cywilno - wojskowej są wysokie. Działania tak cywilne jak i wojskowe są przewidywalne. Stąd rozwój współpracy takich państw jest możliwy do określenia. Pozwala to na planowanie długofalowej współpracy. Niestety poza terytorium NATO należy przewidywać działania o

zmiennym natężeniu, działania pulsujące. We współpracy cywilno – wojskowej ze stronami konfliktu (państwami nie będącymi członkami NATO) możemy mieć do czynienia z typowymi współzależnościami zmiennymi. Współpracę opartą na takich współzależnościach cechuje mniejsza siła i ciągłość. Wielkości wskaźników są daleko mniejsze niż choćby pomiędzy sojusznikami NATO. Poprzez współpracę cywilno – wojskową wywołaną współzależnościami zmiennymi tworzy się nowy stosunek potencjału uczestników CIMIC. Ponieważ jednak wskaźniki dystansu stron konfliktu względem NATO mogą być (zgodnie z analizami i wynikającymi z nich scenariuszami) niskie, należy przypuszczać, że istniejący stosunek potencjału w CIMIC nie będzie trwały i stabilny. Współpraca cywilno – wojskowa komponentu NATO z lokalną administracją cywilną w rejonie konfliktu nie może być przewidywalna. Trudne jest więc prowadzenie przez NATO korelowania współzależności z tymi stronami (partnerami CIMIC).

Należy ponadto zauważyć, co wynika z wieloletniej obserwacji współpracy cywilno – wojskowej na naszym kontyngencie, że procesom w ramach relacji CIMIC oraz towarzyszącym im współzależnościom towarzyszą procesy wtórne. Dostrzegamy bowiem dynamiczny proces przekazywania i wymiany wiedzy, doświadczeń, danych informacyjnych. Ten przepływ różnego rodzaju dóbr określa się jako "transfer". Może on być pozytywny lub negatywny. Przekazana wiedza, informacje i doświadczenia są dla "przekazujących" (państw Europy Zachodniej czy państw NATO) i "otrzymujących" (np. stron konfliktu) transferami wzajemnie pozytywnymi. "Otrzymujący" pogłębiają potencjał wewnętrzny swych sił zbrojnych i administracji cywilnej poprzez dostosowanie ich możliwości do standardów zachodnich. "Przekazujący" angażują państwa do współpracy cywilno - wojskowej, która poprzez transfery staje się możliwa. Zwiększają się przez to możliwości obronne NATO.

Dotychczasowe rozważania prowadzą do wniosku, że dla prawidłowego przebiegu procesów relacji we współpracy cywilno - wojskowej ogromne znaczenie ma właściwa identyfikacja form, metod, a także granic ich przebiegu. Zwłaszcza formy współpracy cywilno - wojskowej ulegają, w toku ich ewoluowania, znacznym zmianom. Uogólniając wyniki badań nad charakterem współpracy - wojskowej można przyjąć następującą klasyfikację form relacji w ramach CIMIC:

- **na poziomie strategicznym** - podmiotów międzynarodowych to formy: działań, oddziaływań i współzależności państw i organizacji międzynarodowych w zakresie współpracy wojskowej; zdecentralizowane i żywiołowe (burzliwe);- otwarte na nowych uczestników (aktorów międzynarodowych); poliarchiczne z wyraźnymi postaciami ścierania się trendów homogenicznych i heterogenicznych; czasoprzestrzenne i określone okresem, miejscem, rejonem działania, przy czym możliwości czasowe i przestrzenne będą rosły.
- **na poziomie funkcjonalnym - operacyjnym** to formy: działań, oddziaływań i współzależności uczestników CIMIC, będące zewnętrznym odzwierciedleniem kształtu współpracy cywilno – wojskowej; podporządkowane udziałowi sił powietrznych i potencjału cywilnego państwa w obronie narodowej, sojuszniczej oraz operacjach powietrznych, operacjach wspierania pokoju, stabilizowaniu bezpieczeństwa i pokoju w Europie; otwarte na integrację sił narodowych ze strukturami cywilnymi państw NATO i jednocześnie ograniczone udziałem jedynie kontyngentów sił zbrojnych spełniających wymogi interoperacyjności; czasoperacjonalistyczne czyli formy zoperacjonalizowane w czasie. Pomimo rosnącego czasu trwania nie kończy się (a przeciwnie rośnie) liczba nowych form operacyjnego działania i oddziaływania CIMIC.

Na poziomie strategicznym prawidłowościom jest ciągły wzrost dóbr i wartości, możliwych do wymiany jako transferów. Jednakże tak komponenty wojskowe jak i komponenty cywilne CIMIC są pod ciągłym wpływem czynników politycznych, ekonomicznych. Czynniki te (stanowiące kompromis między potrzebami a możliwościami) regulują zaangażowanie uczestników CIMIC w procesach relacji cywilno – wojskowych. Regulatory te w pewnej mierze odnajdujemy w koncepcji strategicznej NATO oraz w narodowych strategiach bezpieczeństwa i strategiach militarnych.

Przeprowadzone badania w zakresie poznania strategii wojskowych pozwalają stwierdzić, iż cztery parametry CIMIC: miejsca, podmiotu - parametr elementu strategii; sposobu - koncepcji strategicznej; dopełnieniowy - jako przypadki zależne - występują, lub powinny występować, w każdej strategii bezpieczeństwa lub strategii obronności podmiotu międzynarodowego opartego na zasadach demokratycznych.

Parametry te są więc prawdopodobnie wspólne i reprezentatywne dla strategii użycia i działania rodzaju sił zbrojnych. Jako parametry określające wartość współpracy cywilno - wojskowej mają bezpośrednie przełożenie na relacje w CIMIC.

Podsumowując należy uogólnić, że strategie bezpieczeństwa czy też strategie obronności oddziałują prawie w porównywalny sposób na istotę współpracy cywilno - wojskowej. Podmioty międzynarodowe kształtują generalne cechy CIMIC poprzez:

- określenie uczestnika CIMIC (podmiotowego - strategicznego i operacyjnego);
- otwartość na: nowych uczestników, nowe rodzaje, formy i metody;

Strategie kształtują, może nie najbardziej pozytywną, cechę CIMIC jaką jest kreatywny egoizm uczestników współpracy cywilno - wojskowej. Wydaje się to jednak zrozumiałe, gdyż "od wewnątrz" państwa – uczestników cywilnych i wojskowych ku działaniom zewnętrznym, z natury rzeczy jest subiektywny a przez to egoistyczny. Strategia bezpieczeństwa czy też obronności jest bowiem priorytetem każdego państwa.

Pomiędzy strategią państwa w zakresie obronności a współpracą cywilno -wojskową występują relacje zwrotne. Działaniom CIMIC towarzyszy powstawanie nowych wartości (szczególnie w zakresie możliwości działania dowódców w utrzymaniu pokoju i bezpieczeństwa). Siły powietrzne angażują się we współpracę cywilno – wojskową zakładając uzyskanie wymiernych efektów realizacji celu politycznego i zadania polityczno - militarne.

O ile wartość jest kategorią aksjologiczną, to efekt postrzegany jest przez pryzmat epistemologiczny. Warto przy tym podkreślić, iż efekt, jako wynik działania, oddziaływania, współzależności i transferów jest doskonałym elementem poznania rzeczywistości jaką są relacje w ramach CIMIC. Ponadto tak jak aksjologia pozostaje w związkach z epistemologią⁶¹ tak samo wartości pozostają w ścisłym związku z efektami współpracy cywilno - wojskowej. Efekt (będący zwiększeniem możliwości sprawnego operacyjnego działania dowódcy komponentu sił powietrznych) pozwala na uchwycenie współpracy cywilno - wojskowej w jej rzeczywistym kształcie, jak to nazwał R. Ingarden "na gorącym uczynku"⁶².

61 L.J. Krzyżanowski: op.cit, s. 190

62 R. Ingarden: Spór o istnienie świata, wyd 2, t.I, PWN Warszawa, 1960, s. 369

W przypadku współpracy cywilno - wojskowej mamy do czynienia z wartościami operacyjnymi i pośrednimi (instrumentalnymi). M. Rokeach definiuje te ostatnie wartości jako "pożądane sposoby zachowań"⁶³. Efekt jest ważnym elementem dociekań, gdyż pozwala badać przedmiot rzeczywisty, jakim jest współpraca cywilno - wojskowa, w trakcie jego ruchu i rozwoju (ewolucji). Umożliwia badanie występujących rzeczywiście współzależności, oddziaływania. L. Krzyżanowski tego typu poznanie rzeczywistości nazywa dynamizmem epistemologicznym⁶⁴. Umożliwia ona poza tym prakseologiczne podejście do badanej rzeczywistości CIMIC. Daje możliwość budowania metodologii poznania na fundamencie faktów i doświadczeń praktycznych. Taki punkt widzenia wydaje się istotnym w poznaniu tego co nowe, nie zidentyfikowane, oparte na jakże uniwersalnych, ale i niespójnych zasadach teorii. Nie sposób umniejszać teorii "bez której nie można niczego pojąć..."⁶⁵. Praktyka i doświadczenie spełniają jednak doniosłą rolę poznawczą jako źródło poznania CIMIC⁶⁶. Wskazują na inne problemy teoretyczne, które należy rozwiązać by podejmować badania o charakterze perspektywicznym. Taką właśnie rolę przypisać można badaniu efektów współpracy cywilno - wojskowej. Z rozważań nad własnościami współpracy cywilno - wojskowej wynika, że określanie właściwości tejże współpracy (jako badanego przedmiotu realnego) powinno następować poprzez identyfikację i prezentację w czasie działania.

Podobnie można stwierdzić (przez analogię), że współpracy cywilno - wojskowej powinna towarzyszyć synergia działań. Zjawisko synergii polega na tym, że współpracujące elementy cywilne i wojskowe państw NATO dają wypadkowy wynik większy niż prosta suma skutków wywołanych przez każdy element z osobna⁶⁷. Synergia jest refleksją strategii systemu obronności (państwa, sojuszu), strategii użycia i działania sił powietrznych, której nie można przewidzieć i wydedukować analitycznie⁶⁸. Synergia znana jest od czasów późnego średniowiecza i odrodzenia. Służyła wytłumaczeniu rzeczy trudnych do zidentyfikowania. Obecnie wiadomo, że współdziałanie (współpraca) wyzwala w jej uczestnikach (elementach) to, co nie było

63 M. Rokeach: Change and Stability in American Value Systems, w: The Public Opinion Quarterly, 1974, t. 38, s. 238

64 L.J. Krzyżanowski: op.cit. s. 191

65 J. Życiński: Język i metoda, SIW Znak, Kraków, 1983, s. 115

66 L.J. Krzyżanowski: op.cit.,s. 192

67 ibidem, s. 194

68 H. Kordus: Synergia czyli 1+1=4, Aura 1978, nr 2, s. 6

uzewnętrznione, istniało w uśpieniu. To "coś" to najczęściej nie ujawnione właściwości. Można określić, iż najprawdopodobniej współpraca rozbudza te właściwości uczestnika CIMIC. Z funkcjonalnego punktu widzenia współpraca wzmacnia uczestników CIMIC. W zjawisku synergii również można spodziewać się, że współpraca wzmacnia jednego uczestnika, a osłabia innego, który traci przekazywane właściwości. Fenomenem założeń CIMIC jest by tak się nie stało, by wzmocnieniu podlegali tak uczestnicy cywilni jak i wojskowi.

Wnioski:

Z rozważań niniejszych wynika kilka wniosków ogólnych:

- dla zwiększenia możliwości operacyjnych sił powietrznych konieczna jest współpraca cywilno - wojskowa;
- współpracę cywilno – wojskową realizowaną w siłach powietrznych muszą charakteryzować pozytywne współzależności i transfery;
- zakres i sposób współpracy cywilno – wojskowej w siłach powietrznych oraz rodzaj współzależności i transferów określa strategia bezpieczeństwa, strategia obronności oraz strategia użycia i działania sił powietrznych (państwa, sojuszu);
- współpraca cywilno – wojskowa powinna cechować się osiąganiem pozytywnych efektów synergicznych;
- efekty te, pozytywnie ocenione w drodze wartościowania powodują powstawanie wartości współpracy cywilno - wojskowej;
- szeroki zakres wykorzystania tych wartości w siłach powietrznych jest:
 - wynikiem potrzeb wzmocniania i rozwoju struktur obronnych,
 - określony interesami narodowymi w strategii bezpieczeństwa.

Mając na względzie przewidywane scenariusze przyszłych operacji połączonych, które będą stanowić składową sekwencję działań militarnych w całości działań połączonych (poza tym sekwencje działań politycznych, ekonomicznych, społecznych, informacyjnych i wielu innych, w zależności od charakteru efektu końcowego konfliktu) należy stwierdzić, że tylko pierwsza faza koncentrować się będzie na zadaniach sił powietrznych i uzyskania przewagi z powietrza, zniszczenie wskazanych celów, obezwładnienie tzw. środków ciężkości. W kolejnych fazach realizowane będą

prawdopodobnie operacje utrzymania pokoju, wymuszania pokoju siłą a przede wszystkim, przy walce ze zjawiskami takimi jak terroryzm, operacje policyjne siły powietrzne współpracować będą z wieloma uczestnikami cywilnymi.

W operacji obrony sojuszniczej na terenie Polski możemy rozpatrywać obok działań HNS (wsparcia państwa gospodarza), rozumianych jako zabezpieczenie logistyczne, również działania, oddziaływania i współzależności CIMIC. Można uznać, za głosem praktyków, że być może CIMIC w obronie sojuszniczej na terenie państwa sojuszniczego, będzie istotnym procesem przygotowawczym, a później podtrzymującym działania HNS. Wiadomo, jak ogromne znaczenie ma pełne, ciągłe i sprawne zabezpieczenie przyjmowanych na terenie państwa Sojuszu sił powietrznych państw NATO. Stąd oficerowie WLOP, dowódcy polskich elementów powietrznych w komponentach lotniczych CJTF czy MJTF, absolwenci AON powinni w pełni rozumieć istotę i złożoność CIMIC. Wiedza ta pozwala na wykorzystanie właściwości CIMIC do odpowiedniego, pozytywnego kreowania związków i zależności z komponentami cywilnymi. Poprzez właściwe oddziaływanie, współzależności i transfery dowódcy komponentów powietrznych będą mogli działać sprawniej. Będą mogli bardzo szybko dostosować podległe struktury sił powietrznych do sytuacji operacyjnej i zmian w bezpośrednim otoczeniu lotnictwa NATO w rejonie konfliktu.

Na zakończenie warto przytoczyć pkt 20 Strategii Obronności RP, który określa, iż „...szczególną rolę w zapewnieniu skuteczności działań odgrywa współpraca cywilno-wojskowa...”.⁶⁹ Z kolei Departament Systemu Obronnego wśród dziewięciu zasad realizacji współpracy cywilno-wojskowej podaje zasadę unikania uzależnienia w jakiegokolwiek formie sektora cywilnego od zaopatrzenia wojskowego.⁷⁰ Zasada unikania uzależnień może być z pewnością stosowana również przez dowódcę komponentu sił powietrznych. Jak wynika z badań współpracy cywilno-wojskowej najlepszą formą przeciwdziałania takim uzależnieniom jest kreowanie właściwych (pozytywnych) oddziaływań, współzależności i transferów. Umiejętność tą można nabyć poprzez poznanie właściwości CIMIC.

69 Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej przyjęta na posiedzeniu RM w dniu 23 maja 2000, Warszawa 2000, s. 9-10.

70 S. Bukowicka, Współpraca cywilno-wojskowa CIMIC NATO, wykład inauguracyjny na kursie CIMIC NATO, wygłoszony w dniu 26.11.2001 r. (opracowanie posiada autor).

Rozdział 3

POTRZEBY I PŁASZCZYZNY WSPÓLPRACY CYWILNO-WOJSKOWEJ W UKŁADZIE WIELONARODOWYM (SOJUSZNICZYM) W OPERACJACH SIŁ POWIETRZNYCH POZA TERYTORIUM NATO

Ostatnia dekada XX wieku charakteryzowała się znacznym wzrostem sporów i konfliktów najczęściej o podłożu religijnym, etnicznym i separatystycznym. Takie konflikty, jak mogliśmy się przekonać cechuje gwałtowne użycie przemocy zbrojnej dochodzącej wręcz do ludobójstwa. Należy również zwrócić uwagę na fakt, że większość z nich była konfliktami wewnętrznymi. Tak więc już nie tylko konflikty między państwami a konflikty wewnętrzne, co potwierdzili naukowcy ze sztokholmskiego Instytutu Badań nad Pokojem, należą do podstawowych zagrożeń bezpieczeństwa i pokoju na świecie⁷¹. Stąd też wyłonił się kolejny rodzaj konfliktu, który w środowisku międzynarodowym nazwano „innym niż wojna”. Przyjęto, że ma on miejsce wtedy, gdy dwie lub więcej stron dąży do osiągnięcia celów, które strony te postrzegają jako sprzeczne i uciekają się do stosowania przemocy lub groźby jej użycia. Cechą charakterystyczną tych konfliktów jest występowanie terroryzmu, ostrych antagonizmów etnicznych (czystek etnicznych)⁷² lub separatystycznych, kwestionowanie granic lub rewanżyzm. Możliwość ich rozprzestrzeniania się na kraje sąsiedzkie zagrażała stabilności sytuacji w całym regionie⁷³. Okazało się wówczas, że skala problemów z tym związanych przerosła możliwości operacyjne Organizacji

71 Z analiz przeprowadzonych przez Sztokholmski Instytut Badań nad Pokojem wynika, że prawie wszystkie ważniejsze współczesne konflikty mają wspólną cechę – ich przyczyny mają naturę wewnętrzną.

72 Np. Dražan Petrović podaje definicję według, której **czystkami etnicznymi** jest ściśle określona polityka pewnych szczególnych grup lub też osób zmierzająca do systematycznej eliminacji innych grup (etnicznych) z danego terytorium, z powodu ich religijnej, etnicznej lub też narodowej przynależności. Taka polityka prowadzi do przemocy i często jest powiązana z wojskowymi operacjami. Jej cel ma zostać osiągnięty wszystkimi dostępnymi metodami począwszy od dyskryminacji aż do eksterminacji i pociąga za sobą pogwałcenie praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego. – *Międzynarodowe prawo humanitarne* (pod red. T. Jasudowicza), TNOiK, Toruń 1997, s. 67.

73 Oceniono, że konflikt bałkański stał się zagrożeniem dla międzynarodowego bezpieczeństwa nie tylko w Europie. Istniało bowiem zagrożenie przelania się konfliktu przez granice byłej Jugosławii, co mogłoby doprowadzić do uruchomienia podobnych konfliktów w Europie Środkowej i Wschodniej w tym również na terenach byłego ZSRR. – M. Kuczyński, M. Ray-Ciemieja, *Bałkański syndrom*, Ministerstwo Obrony Narodowej Departament Społeczno-Wychowawczy, Warszawa 2000, s. 9.

Narodów Zjednoczonych, która w okresie powojennym odgrywała dominującą rolę w utrzymaniu międzynarodowego bezpieczeństwa i pokoju⁷⁴.

3.1. Identyfikacja środowiska cywilno-wojskowej współpracy (CIMIC)

Wymienione wcześniej czynniki przyczyniły się do aktywnego zaangażowania się Sojuszu Północnoatlantyckiego w operacje wsparcia pokoju prowadzone poza jego terytorium. Dysponowana przez państwa NATO potęża zbrojna ma obecnie nie tylko bronić ich suwerenności ale zgodnie z nową strategią Sojuszu – przede wszystkim zapobiegać wszelkim konfliktom (włączając konflikty nie międzynarodowe)⁷⁵, ograniczać je i w ostateczności likwidować. Zadania sił zbrojnych głównie koncentrują się więc na przygotowaniu do działań innych niż wojna, a szczególnie operacji związanych z utrzymaniem lub wymuszaniem pokoju na świecie. Znaczącą rolę w tego typu operacjach odgrywają siły powietrzne. W zgodnej opinii ekspertów cywilnych i wojskowych operacje wsparcia pokoju są obecnie największym wyzwaniem dla sił zbrojnych Sojuszu, doraźnie tworzonych koalicji oraz wielkich mocarstw. Siły powietrzne natomiast są postrzegane jako wyjątkowo skuteczne i elastyczne narzędzie międzynarodowych organizacji odpowiedzialnych za utrzymanie bezpieczeństwa i pokoju. Rola sił powietrznych w operacjach innych wojna jest różna i zależy przede wszystkim od samego typu działań podjętych przez wspomniane organizacje i instytucje⁷⁶.

Dla potrzeb niniejszego opracowania przyjęto definicję traktującą te operacje jako: działania wielonarodowych sił zbrojnych mające na celu zapobieganie wojnie i promowanie pokoju⁷⁷. Wśród różnych typów (rodzajów) działań pozawojennych,

74 Wykazała to operacja pokojowa ONZ w byłej Jugosławii, gdzie siły pokojowe UNPROFOR z wielu różnych powodów (przyczyn) nie mogły zapobiec krwawym wydarzeniom, jakie miały wówczas miejsce.

75 Nie międzynarodowe konflikty zbrojne można zdefiniować jako „wszelkie konflikty inne, aniżeli konflikty narodowe, różniące się od wewnętrznych napięć i niepokoju większym stopniem natężenia przemocy, których obszar działania obejmuje terytorium jednego państwa, a stronami których mogą być: siły zbrojne tego państwa, rozłamowe siły zbrojne lub inne zorganizowane, uzbrojone grupy, odpowiednio dowodzone i sprawujące taką kontrolę nad częścią terytorium państwa, która pozwala na przeprowadzenie ciągłych spójnych operacji wojskowych oraz implementację Protokołu Dodatkowego II do Konwencji Genewskich. Powyższa definicja pozwala na wyodrębnienie i określenie abstrakcyjnego stanu faktycznego, który jako swoisty model wykładni służyć może praktyce międzynarodowej obecnej i przyszłej.

76 Znajduje to odzwierciedlenie w doktrynach narodowych czołowych państw NATO:

The Army Field Manual, Vol.5: *Operations other than War, Part 2: Wider Peacekeeping*, HMSO Londyn, 1994; FM 100-23, *Peace operations*, Department of The Army, Waszyngton, 1994.

MC 327/1 NATO Military Planning for Peace Support Operations, Bruselss 1998.

77 B. Zdrodowski, M. Marszałek, *Operacje pozawojenne sił powietrznych*, AON, Warszawa 2002, s. 7.

wyodrębniono między innymi operacje wsparcia pokoju (peace support operations – PSO's). Przeprowadzona analiza literatury przedmiotu wykazała, że ostatnio coraz częściej stosowane jest także pojęcie „operacje reagowania kryzysowego”⁷⁸. W tym wypadku należy wyodrębnić działania związane z reagowaniem kryzysowym w ramach artykułu 5 Traktatu Północnoatlantyckiego oraz niewynikające z tego artykułu⁷⁹. Wnioski z przeprowadzonych badań wykazały, że drugi przypadek jest ściśle związany z operacjami wsparcia pokoju. W tym konkretnym wypadku można zatem pojęcia te traktować jako tożsame.

Cel operacji pozawojennych, bez względu na ich rodzaj (typ) jest zdecydowanie inny niż w działaniach bojowych na dużą skalę, określanych także mianem wojny. O ile w wojnie siły zbrojne będą dążyć do pokonania przeciwnika, to w wypadku operacji pozawojennych celem działania wielonarodowych połączonych formacji zadaniowych jest stworzenie warunków umożliwiających stabilizację sytuacji w rejonie objętym kryzysem. Wyodrębniając więc podstawowe obszary użycia sił zbrojnych, w tym także sił powietrznych można jednocześnie określić przypuszczalne (prawdopodobne) obszary zastosowania komórek CIMIC. Poglądy w tej materii nie są jednak tak jednoznaczne, jak mogłoby się wydawać. Dlatego też uznaliśmy za celowe przytoczenie podstawowych założeń przygotowania i prowadzenia operacji innych niż wojna prezentowanych przez wiodące państwa Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz ich podejścia do problematyki cywilno-wojskowej współpracy (CIMIC). Przyjęliśmy bowiem hipotezę zakładającą ścisły związek między metodami rozwiązywania sytuacji kryzysowych a zakresem funkcji spełnianych przez komórki CIMIC w obszarze cywilno-wojskowej współpracy.

78 Znajduje to odzwierciedlenie między innymi w:

Air Interoperability Handbook, AirNotrh, March 2001.

Allied Joint Publication-9, *NATO Civil Military Co-operation Doctrine*, Fourth Draft, May 2000.

79 Artykuł 5 stwierdza, że: „strony są zgodne, że zbrojna napaść na jedną lub kilka z nich w Europie lub Ameryce Północnej będzie uważana za napaść przeciwko nim wszystkim; wskutek tego zgadzają się, że jeśli taka napaść nastąpi, każda z nich, w wykonaniu prawa do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, uznanego przez artykuł 51 Karty Narodów Zjednoczonych, udzieli pomocy stronie lub stronom tak napadniętym, podejmując natychmiast indywidualnie i w porozumieniu z innymi stronami taką akcję, jaką uzna za konieczną, nie wyłączając użycia siły zbrojnej, w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego. O każdej takiej napaści zbrojnej i o wszystkich środkach zastosowanych w jej wyniku zostanie bezzwłocznie powiadomiona Rada Bezpieczeństwa. Środki takie zostaną zaniechane, gdy tylko Rada Bezpieczeństwa podejmie działania konieczne do przywrócenia i utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa”. – *Vademecum NATO. Wydanie jubileuszowe*, Bellona, Warszawa 1999.

3.2. Poglądy niektórych państw na CIMIC w operacjach o charakterze innym niż wojna

3.2.1. Kanada

W środowisku międzynarodowym Kanadę zaliczono do najbardziej zaangażowanych w operacje wsparcia pokoju państw na świecie. Przeprowadzona analiza wykazała, że podejście do problematyki CIMIC zdeterminowane jest ogólnym poglądem na użycie sił zbrojnych Kanady w tego typu operacjach. Autorzy kanadyjskiej doktryny wyróżnili następujące kategorie operacji pokojowych: wymuszanie pokoju; siły utrzymujące pokój; misje obserwacyjne.

Pierwsza z wymienionych operacji nie będących typowymi działaniami bojowymi stanowi formę konwencjonalnych działań militarnych obejmującą rozwinięcie sił zbrojnych w zagrożonym rejonie za zgodą tylko jednej ze stron konfliktu. Celem działania tych sił jest zapobieżenie eskalacji konfliktu. W tym szczególnym wypadku dopuszcza się użycie siły (przemocy zbrojnej), zgodnie z artykułem 42 Karty Narodów Zjednoczonych⁸⁰. Komponent wojskowy wydzielony do przeprowadzenia tej operacji jest wyposażony i przygotowany do podejmowania działań zbrojnych w pełnym lub ograniczonym zakresie.

Kolejny rodzaj działań pokojowych znajdujący odzwierciedlenie w kanadyjskiej doktrynie narodowej to siły utrzymujące pokój⁸¹. W opinii ekspertów kanadyjskich są to międzynarodowe formacje wojskowe przeznaczone do rozdzielania stron konfliktu w celu umożliwienia prowadzenia negocjacji pokojowych. Składają się one głównie z jednostek wojskowych mogących działać pod egidą Organizacji Narodów Zjednoczonych w ramach wielonarodowych połączonych sił zadaniowych lub komponentu wojskowego koalicji państw⁸². Siły pokojowe mogą być rozwinięte w strefach buforowych lub rejonach chronionych bądź spełniać funkcje obserwacyjne.

Trzeci rodzaj to misje obserwacyjne, określane również mianem „misji dobrych usług” oraz „misji nadzorowania zawieszenia broni”. Według poglądów kanadyjskich są to

80 Artykuł ten (42) jasno stwierdza, że jeśli Rada Bezpieczeństwa w odpowiedzi na jakiekolwiek zagrożenie pokoju, naruszenie pokoju bądź akt agresji uzna, że łagodniejsze środki były lub okażą się niedostateczne, może ona przeprowadzić siłami powietrznymi, morskimi lub lądowymi taką akcję, jaką uzna za konieczną dla utrzymania lub przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

81 Definicję tę przytoczyli F. Gagor, K. Paszkowski, *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie Obronnej RP*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999, s. 48.

82 Charakterystycznym przykładem była operacja w rejonie Zatoki Perskiej, gdzie wymuszanie pokoju realizowała koalicja państw pod przewodnictwem Stanów Zjednoczonych.

zespoły obserwatorów wojskowych wysyłanych przez Organizację Narodów Zjednoczonych lub inne organizacje międzynarodowe w rejon konfliktu w celu monitorowania przestrzegania zawieszenia broni lub innego porozumienia. Na tej podstawie autorzy doktryny narodowej określili, że celem CIMIC powinno być: wsparcie organizacji pozarządowych na odpowiednich szczeblach organizacyjnych, zgodnie z polityką i wytycznymi władz rządowych; udzielanie pomocy humanitarnej z poszanowaniem reguł: bezstronności, neutralności i niezależności; wsparcie narodowych celów politycznych; wsparcie koncepcji operacji wypracowanej przez dowódcę komponentu wojskowego; redukcja negatywnych skutków prowadzonych operacji na środowisko cywilne; udzielanie specjalistycznej pomocy, wzmocnienie rządu obcego państwa zgodnie z polityką zagraniczną Kanady i wymogami operacyjnymi.

Doktryna kanadyjska definiuje CIMIC jako działania i środki podjęte przez dowódcę, które dotyczą relacji między komponentem wojskowym a rządem, agencjami cywilnymi oraz ludnością miejscową w obszarze, gdzie siły zbrojne stacjonują lub prowadzą operacje⁸³. Działania CIMIC zdaniem ekspertów kanadyjskich zmierzają do wsparcia relacji między siłami zbrojnymi i władzami cywilnymi w danym państwie oraz ludnością zamieszkującą w obszarze prowadzenia operacji pokojowych lub humanitarnych. Działania te wymagają od komponentu wojskowego wypełniania szczególnych funkcji lub egzekwowania szczególnych uprawnień, które w normalnych warunkach są sprawowane lub wykonywane przez lokalny rząd. Zdaniem ekspertów kanadyjskich działania CIMIC, podobnie jak uczynili to Francuzi można podzielić na dwie zasadnicze kategorie (grupy): operacje cywilno-wojskowe oraz wsparcie administracji cywilnej⁸⁴.

3.2.2. Stany Zjednoczone

Stany Zjednoczone odgrywają dominującą rolę w środowisku międzynarodowym w zakresie reagowania na wszelkie zagrożenia bezpieczeństwa i pokoju. To właśnie Amerykanie jako pierwsi w teorii użycia sił zbrojnych wyodrębnili pojęcie „operacji

83 J.J Landon, R. E.N Hayes, *National Approaches to Civil-Military Coordination in Peace Humanitarian Assistance Operations*, <http://www.dodccrp.org/jlfig1.htm>

84 Tamże

innych niż wojna”. Ich tradycje w tym zakresie sięgają bowiem aż do 1919 roku. Jak wynika z dokumentów źródłowych znaczną rolę w tych działaniach przypisują komponentowi powietrznemu. Według współczesnego podejścia operacje poza wojenne obejmują wszystkie działania, których cel jest inny niż w typowych działaniach bojowych. W tym, jak wykazały badania, bardzo bogatym zbiorze eksperci amerykańscy umiejscowili także operacje pokojowe. Nie dziwi więc fakt, że autorzy amerykańskiej doktryny użycia sił zbrojnych w operacjach pokojowych wyróżnili trzy główne rodzaje (typy) działań: wsparcie dyplomacji; utrzymanie pokoju; wymuszanie pokoju⁸⁵.

Według poglądów amerykańskich wsparcie dyplomacji obejmuje działania z zakresu dyplomacji prewencyjnej, tworzenia pokoju oraz budowania pokoju po konflikcie. W ramach wsparcia dyplomacji prewencyjnej komponent wojskowy może wykonywać następujące zadania: nie dopuszczać do eskalacji przemocy w obszarze objętym kryzysem; osłaniać (zabezpieczać) dostarczanie lokalnej pomocy humanitarnej; patrolować i osłaniać granice państwowe lub linie demarkacyjne; demonstrować obecność wojskową w obszarze, dając potencjalnemu agresorowi wyraźny sygnał, że jakiegokolwiek jego wrogie działanie spotka się z ostrą reakcją ze strony sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych.

Zdaniem autorów doktryny utrzymanie pokoju dotyczy jedynie operacji wojskowych lub paramilitarnych podejmowanych za zgodą głównych stron konfliktu. Polegają one na monitorowaniu i ułatwianiu wprowadzania w życie istniejącego porozumienia o przerwaniu walk oraz wspierania działań dyplomatycznych zmierzających do osiągnięcia długotrwałego rozwiązania politycznego. W doktrynie tej operacje utrzymania pokoju zdefiniowano więc w tradycyjnym ujęciu.

Trzecim rodzajem działań jest wymuszanie pokoju. Operacje te są prowadzone z upoważnienia społeczności międzynarodowej. W tym jedynym przypadku zgoda zainteresowanych stron konfliktu nie jest wymagana. Wymuszanie pokoju zdefiniowano je jako zastosowanie sił zbrojnych, lub tylko groźbę ich użycia w celu wymuszenia dostosowania się zwaśnionych stron do ogólnie akceptowanych rozwiązań lub sankcji. Według poglądów amerykańskich operacje wymuszania pokoju obejmują: przywrócenie i utrzymanie porządku oraz stabilności w danym obszarze

85 FM 100-23 *Peace operations*, Department of The Army, Washington DC, 1994.

(rejonie, regionie); zapewnienie bezpieczeństwa jednostkom wojskowym i organizacjom cywilnym wykonującym misje humanitarne; zapewnienie swobody przemieszczeń w obszarze prowadzenia operacji; wymuszanie sankcji; ustanowienie i wymuszanie stref chronionych (zabronionych); aktywną separację zwaśnionych stron. Autorzy doktryny dotyczącej użycia ich sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych w operacjach pokojowych podkreślili potrzebę osiągnięcia decydującego „zwycięstwa” i szybkiego rozwiązania konfliktu dzięki zabezpieczeniu najbardziej popularnych środków w środowisku tych operacji. To typowo siłowe w ocenie ekspertów międzynarodowych podejście do rozwiązywania sytuacji kryzysowych jest wyraźnie dostrzegalne w użyciu sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych w dotychczasowych operacjach wsparcia pokoju. Stany Zjednoczone wolą raczej sprawować kierownicze funkcje, odgrywając dominującą rolę niż oddawać swoje jednostki pod dowództwo innego państwa lub organizacji międzynarodowej⁸⁶.

Krytyczna ocena amerykańskiej doktryny operacji pokojowych artykułuje niedociągnięcia związane z brakiem wyraźnego sprecyzowania wymagań dla ich sił zbrojnych, które mogą być angażowane do rozwiązywania konfliktów wewnętrznych. Zdaniem ekspertów uwaga ta dotyczy również wielu nieścisłości w zakresie poglądów na temat samego użycia komponentu wojskowego w operacjach pokojowych.

W doktrynie amerykańskiej wyraźnie podkreślono konieczność uwzględnienia przez dowódców komponentu wojskowego samej obecności, jak i możliwości (zdolności) organizacji pozarządowych oraz prywatnych organizacji ochotniczych. Jej autorzy dostrzegają więc potrzebę koordynacji działań oraz daleko posuniętą współpracę z nimi.

3.2.3. Francja

Współczesna francuska doktryna operacji wsparcia pokoju odzwierciedla poglądy, które w ocenie międzynarodowych ekspertów można traktować jako wyśrodkowane⁸⁷. Jej autorzy położyli bowiem wyraźny nacisk na utrzymanie

⁸⁶ Jako przykład takiego podejścia można przytoczyć interwencję w rejonie Zatoki Perskiej, gdzie Stany Zjednoczone pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych zorganizowały i przewodziły koalicji w walce z Irakiem.

⁸⁷ Poglądy te odnoszą się do szerokiego spektrum intensywności i zaangażowania komponentu wojskowego w operacjach wsparcia pokoju.

elastycznego podejścia w zakresie użycia oraz utrzymania zdolności komponentu wojskowego (wydzielonych sił zbrojnych) do przejścia od typowych operacji utrzymania pokoju do bardziej zdecydowanych form wykorzystania komponentu wojskowego sił pokojowych. Takie podejście już wcześniej było przedmiotem badań prowadzonych przez francuski sztab wojskowy. Badania te dotyczyły głównie problemu bezpieczeństwa środowiska, w którym prowadzone są operacje wsparcia pokoju. Jest to bardzo istotny problem, gdyż doświadczenia z wcześniejszych operacji dowiodły, że charakteryzuje się ono niepewnością oraz znaczną różnorodnością środków powodujących nietrwałość przyjmowanych rozwiązań pokojowych.

W tym kontekście autorzy francuskiej doktryny stanęli w obliczu szerokiego zakresu możliwych do przyjęcia opcji użycia komponentu wojskowego w operacjach wsparcia pokoju, obejmujących działania humanitarne oraz zastosowanie środków militarnych umożliwiających utrzymanie lub wymuszenie pokoju. Wyraźnie podkreślono konieczność kreowania atmosfery sprzyjającej rozwiązaniu konfliktu we wszystkich wymienionych wariantach (opcjach).

Autorzy doktryny wyróżnili trzy różne lecz związane ze sobą obszary (płaszczyzny) działań cywilno-wojskowych: cywilno-wojskową współpracę (CIMIC), sprawy cywilno-wojskowe (MCA) oraz cywilno-wojskowe relacje (MCR). Według poglądów francuskich celem CIMIC jest ułatwienie działań własnych lub sojusznicznych sił, głównie przez minimalizowanie wpływu akcji cywilnych lub innych ważnych wydarzeń w środowisku cywilnym na operacje prowadzone przez komponent wojskowy. Charakterystyczny zakres działań (aktywności) CIMIC obejmuje kontrolowanie uchodźców, ponieważ ich

przemieszczanie może wpłynąć na operacje komponentu wojskowego oraz pozyskiwanie ważnych informacji w środowisku cywilnym. Działania komórki spraw cywilno-wojskowych (MCA) różnią się od typowych funkcji CIMIC. Różnica ta wyraża się w tym, że wysiłek tej komórki jest skierowany na udzielanie pomocy cywilnym instytucjom i służbom dążącym do ponownego, normalnego funkcjonowania państwa pełniącego rolę gospodarza. A zatem działalność wspomnianej komórki skupia się na rozwiązywaniu wszelkich problemów dotyczących prawa, kultury, ekonomii, łączności oraz innej infrastruktury ułatwiającej prowadzenie operacji. Można więc sądzić, że głównym zadaniem tej komórki jest

także przygotowanie programów informacyjnych (bazy danych) przeznaczonych do tworzenia sprzyjających warunków umożliwiających wykonanie misji przez komponent wojskowy. Komórki spraw cywilno-wojskowych oraz wojskowo-cywilnych stosunków (relacji) podlegając liderom narodowych lub międzynarodowych agencji (organizacji) powinny prowadzić swoją działalność w warunkach stabilnej sytuacji w obszarze operacji wsparcia pokoju⁸⁸.

Doktryna francuska zawiera teoretyczne podstawy umożliwiające zorganizowanie komórki spraw cywilnych, która w opinii ich ekspertów jest siłą napędową w zakresie koordynacji działań komponentu wojskowego oraz cywilnego w operacjach pokojowych i humanitarnych. Jej autorzy założyli, że w skład wspomnianej komórki powinni wejść zarówno przedstawiciele cywilni, jak i oficerowie ze sztabu komponentu wojskowego. Podległe jej sekcje zajmują się: sprawami cywilno-wojskowymi, prawnymi, publicznymi, bezpieczeństwa oraz ekonomicznymi. Każdy element francuskiego podejścia do przygotowania i prowadzenia operacji pokojowych i humanitarnych, uwzględniający funkcjonowanie cywilno-wojskowej współpracy jest szczegółowo określony i funkcjonalnie powiązany z ogólnymi politycznymi i wojskowymi celami.

Według poglądów francuskich komórka spraw cywilnych spełnia następujące funkcje: ustala i utrzymuje stosunki (relacje) z lokalnymi władzami cywilnymi; przygotowuje ekspertyzy prawne w zakresie przygotowywanych lub prowadzonych operacji; kontroluje oraz udziela pomocy miejscowej (lokalnej) społeczności; wspiera działania mające na celu przywrócenie administracji oraz instrumentów prawa cywilnego; wspiera działania skierowane na odbudowę infrastruktury cywilnej oraz szeroko pojętych urządzeń i służb publicznych.

3.2.4. Wielka Brytania

W latach dziewięćdziesiątych brytyjska doktryna została rozszerzona i obecnie obejmuje cały zakres współczesnych operacji militarnych, do których zaliczono ograniczoną interwencję oraz operacje wsparcia pokoju. Doktryna dotycząca operacji wsparcia pokoju podkreśla konieczność użycia ograniczonego komponentu

⁸⁸ Jest to możliwe tylko wówczas, gdy dysponują niezbędnymi (dostępnymi) środkami.

wojskowego, respektującego zasadę bezstronności oraz pełne podporządkowanie środków i zasobów wojskowych mających stworzyć korzystne warunki dla ekonomicznych i politycznych inicjatyw zmierzających do rozwiązania sytuacji kryzysowej lub konfliktu. Zawiera ono konsekwentne, logiczne podejście ukierunkowane na wykorzystanie możliwości komponentu wojskowego w zakresie prawa pierwokupu, zmiany dyslokacji oraz przerwania połączenia. Ta aktywna orientacja wynika z wcześniejszych brytyjskich doświadczeń z Irlandii Północnej oraz z kolonii. W doktrynie brytyjskiej operacje wsparcia pokoju podzielono na następujące rodzaje (typy): utrzymanie pokoju; rozszerzone utrzymanie pokoju; wymuszanie pokoju⁸⁹.

Według Brytyjczyków utrzymanie pokoju oznacza operacje prowadzone za zgodą zważnionych stron w celu wsparcia wysiłków zmierzających do utrzymania pokoju i bezpieczeństwa w rejonach potencjalnych lub istniejących już konfliktów.

Rozszerzone utrzymanie pokoju obejmuje operacje prowadzone za ogólną zgodą zważnionych stron jednak w środowisku, które może być bardzo niestabilne.

Wymuszanie pokoju natomiast oznacza operacje (działania) prowadzone w celu przywrócenia pokoju pomiędzy walczącymi stronami, które nie zgadzają się na interwencję i mogą dalej prowadzić działania zbrojne.

W wyniku przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że nowym pojęciem w doktrynie brytyjskiej jest rozszerzone utrzymanie pokoju (ang. wider peacekeeping). Zdaniem ekspertów międzynarodowych kategoria ta za wyjątkiem utrzymania i wymuszania pokoju stanowi połączenie wszystkich pozostałych operacji wsparcia pokoju. Obejmuje zatem zapobieganie konfliktom, niesienie pomocy humanitarnej oraz działania związane z demobilizacją.

Wiele działań, które według poglądów przedstawicieli państw sojuszniczych są wykonywane przez specjalistów cywilnych, obecnie realizują brytyjskie jednostki wojskowe. Dlatego też brytyjscy dowódcy standardowo utrzymują ścisły kontakt z miejscowymi przywódcami cywilnymi w ich obszarze jurysdykcji. Podobne podejście dotyczy również pojedynczych żołnierzy. Zdaniem ekspertów brytyjskich każdy patrol wojskowy powinien dążyć do zaskarżenia sobie zaufania i szacunku wśród miejscowej ludności. Brytyjskie podejście do operacji wsparcia pokoju, udzielania

89 The Army Field Manual, Vol.5: *Operations Other Than War, Part 2: Wider Peacekeeping*, HMSO, Londyn, 1994.

pomocy humanitarnej oraz problemów cywilnych ciągle ewoluuje. W wyniku doświadczeń nabytych w czasie misji UNSOM II w Somalii nową koncepcję operacji wsparcia pokoju przedstawiono w opracowaniu doktrynalnym noszącym nazwę „Wider peacekeeping”⁹⁰. Główne założenia (tezy) eksponowane w niniejszej doktrynie obejmują wyjaśnienie znaczenia porozumienia strategicznego pozwalającego na przeprowadzenie operacji wsparcia pokoju, zrozumienie istoty bezstronności. Ponadto autorzy wspomnianej doktryny wyodrębniają podstawowe różnice pomiędzy operacją utrzymania oraz wymuszania pokoju.

Udział Brytyjczyków w operacji pokojowej w byłej Jugosławii, gdzie ich jednostki wojskowe stanowiły istotny element wielonarodowych połączonych sił zadaniowych znanych w środowisku międzynarodowym jako IFOR, w największym stopniu wpłynął na poglądy odzwierciedlone w ich narodowej doktrynie dotyczącej operacji wsparcia pokoju. Dlatego też Brytyjczycy dostrzegają potrzebę i doceniają zalety wcześniejszego zorganizowania i przygotowania komórek spraw cywilnych. Przeprowadzona przez nich analiza wykazała, że grupa spraw cywilnych (CAG) powinna być wcześniej sformowana i włączona do dowództwa wojsk lądowych. Takie przyporządkowanie tej komórki, zdaniem ekspertów brytyjskich podnosi poziom przygotowania i efektywność rozwiązywania spraw cywilnych w całym zakresie problemów występujących w trakcie operacji wsparcia pokoju.

Podstawowe reguły (zasady) brytyjskiej doktryny dotyczące spraw cywilnych uwzględniają: wsparcie misji; swobodę działania; wzajemne poszanowanie; monitorowanie rozwoju sytuacji; ekonomię wysiłku; czynniki humanitarne; zaufanie. Zdaniem autorów planowane rozwinięcie grupy spraw cywilnych wraz z ich środkami powinno być prowadzone pod nadzorem komórki sztabowej G-5. Celem funkcjonowania tej komórki jest określenie wszystkich środków obejmujących relacje pomiędzy komponentem wojskowym a władzami narodowymi, organizacjami międzynarodowymi, pozarządowymi oraz prywatnymi organizacjami ochotniczymi i ludnością cywilną w zakresie potrzeb (wymagań) dowódcy wojskowego do wykonania powierzonej mu misji. W systemie narodowym, brytyjska grupa spraw cywilnych jest podzielona na dwa elementy sztabowe ze standardowym zakresem

⁹⁰ Historia UNSOM II zaczęła się w grudniu 1992 r., kiedy Rada Bezpieczeństwa powołała wielostronną misję mającą dostarczyć pomoc humanitarną do Somalii. Oficjalnie UNSOM II powołano w maju 1993 r. Siły te otrzymując bardzo ambitny mandat miały zastąpić jednostki UNITAF.

odpowiedzialności obejmującym przygotowanie ocen i ekspertyz dla dowódcy. Specjalistyczna komórka sztabu (sztabowa) odpowiada więc za sprawowanie typowych funkcji cywilnych, uwzględniających między innymi monitorowanie uchodźców, łączność z cywilnymi agencjami (utrzymanie stałego kontaktu), dokonywanie ocen obszaru operacji oraz aktywny udział w odbudowie lokalnej infrastruktury itp.

3.2.5. Państwa skandynawskie

Państwa skandynawskie zawsze aktywnie angażowały się w operacje pokojowe, wnosząc znaczący wkład w światowe bezpieczeństwo. W opinii ekspertów międzynarodowych, te małe położone w Europie Północnej państwa odczuwały i nadal odczuwają potrzebę realizowania swojej polityki zagranicznej i interesów narodowych przez uczestnictwo w pracach organizacji międzynarodowych. Wspomniane organizacje państwa skandynawskie postrzegają jako środki utrzymania (przestrzegania) fundamentalnych reguł międzynarodowego prawa i porządku. W tym kontekście, ich stanowisko odnoszące się do interwencji i utrzymania pokoju było pod silnym wpływem praktykowanych wcześniej tradycyjnych operacji pokojowych (peacekeeping)⁹¹.

Nordyckie podejście jest oparte zatem na zachowaniu pozycji bezstronności (neutralności) oraz unikaniu niepotrzebnej interwencji zewnętrznej⁹². Transformując to na taktyczne podstawy użycia komponentu wojskowego zawarte w podręczniku poświęconym operacjom pokojowym, większy nacisk położono na umiejętności zawierania kontraktów oraz negocjowania niż użycie siły (przemocy zbrojnej). Zadania operacji wsparcia pokoju według poglądów skandynawskich obejmują: pomoc w negocjacjach zmierzających do przywrócenia służb publicznych; pomoc w negocjacjach związanych z przemieszczaniem wysiedleńców; zaopatrzenie, a w tym transport żywności i ubrań oraz udzielenie schronienia wszystkim tym, którzy utracili lub odmówiono im niezbędnych do życia środków zaopatrzenia i usług.

⁹¹ Tego typu operacje dominowały w okresie „zimnej wojny”. Z chwilą jednak jej zakończenia w zgodnej opinii ekspertów międzynarodowych są one niewystarczającym środkiem do utrzymania bezpieczeństwa i pokoju w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych.

⁹² Patrz między innymi – Joint Military Doctrine, *Peace Support Operations*, Swedish Working Committee, October 1997.

Analiza skandynawskiego podejścia do operacji wsparcia pokoju jednoznacznie dowodzi łagodnego podejścia tych państw do rozwiązywania wszelkich problemów związanych z międzynarodowym bezpieczeństwem.

3.2.6. Sojusz Północnoatlantycki - ogólnie biorąc

W opracowaniach sojuszniczych, jak wykazały rezultaty badań, powszechnie stosowanym terminem są operacje wsparcia pokoju. Spotyka się także określenia takie jak wojskowe operacje inne niż wojna czy działania nie wynikające z artykułu 5 Traktatu Północnoatlantyckiego. Terminy te używane są w celu odróżnienia opisywanych operacji od typowych działań bojowych na dużą skalę (działań wojennych). Autorzy doktryny sojuszniczej dotyczącej operacji wsparcia pokoju wyróżnili następujące rodzaje operacji (działań): zapobieganie konfliktom; tworzenie pokoju; utrzymanie pokoju; wymuszanie pokoju; budowanie pokoju; pomoc humanitarną⁹³.

Zdaniem ekspertów NATO zapobieganie konfliktom to różne działania, zwłaszcza w ramach nakreślonych postanowieniami rozdziału VI Karty Narodów Zjednoczonych, obejmujące misje dyplomatyczne, konsultacje ostrzeżenie, inspekcje, monitorowanie i obserwację oraz prewencyjne rozwinięcie sił w celu zapobieżenia konfliktowi zbrojnemu.

Tworzenie pokoju oznacza działania dyplomatyczne prowadzone po wybuchu konfliktu w celu doprowadzenia do przerwania działań zbrojnych (walk zbrojnych) i zawarcia porozumienia pokojowego. Jak twierdzą F. Gągor, K. Paszkowski działania te obejmują misje dobrych usług, misje mediacyjne i rozjemcze, a także sankcje i izolowanie dyplomatyczne⁹⁴. W terminologii międzynarodowej często występuje pojęcie dobre usługi. Zdaniem ekspertów jest to proces, w którym strona trzecia, akceptowana przez wszystkie zaangażowane państwa lub frakcje (w przypadku konfliktu wewnętrznego) ofiarowuje swoją pomoc. Analizując działania związane z tworzeniem pokoju należy zwrócić uwagę także na sankcje. Rezultaty badań dowodzą bowiem, że sankcje są jednym z łagodniejszych środków mających zastosowanie w

93 Allied Joint Publications-3.4.1, *Peace Support Operations*, Ratification Draft 1, 2000.

94 F. Gągor, K. Paszkowski, *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 1999, s. 46.

tego typu operacjach. Zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych nie pociągają one za sobą użycia siły zbrojnej⁹⁵. Mogą natomiast obejmować całkowite lub częściowe zerwanie stosunków gospodarczych oraz komunikacji kolejowej, morskiej, lotniczej, pocztowej, telegraficznej, radiowej i innej. Sankcje mogą dotyczyć również zerwania stosunków dyplomatycznych.

Utrzymanie pokoju jest to ograniczenie, łagodzenie lub zakończenie działań zbrojnych między państwami lub wewnątrzpaństwowych poprzez bezstronną interwencję strony trzeciej, zorganizowaną i prowadzoną przez społeczność międzynarodową, z użyciem sił zbrojnych i komponentu cywilnego w celu uzupełnienia politycznego procesu rozwiązywania konfliktów oraz przywrócenia i utrzymania pokoju. Operacje utrzymania pokoju prowadzone są zwykle zgodnie z postanowieniami zapisanymi w rozdziale VI Karty Narodów Zjednoczonych.

Wymuszanie pokoju obejmuje działania zgodne z postanowieniami rozdziału VII Karty Narodów Zjednoczonych, polegające na wykorzystaniu środków wojskowych do przywrócenia pokoju w rejonie konfliktu. Operacje takie mogą być prowadzone w przypadku konfliktu między państwowego i wewnętrznego, zwłaszcza w celach humanitarnych lub gdy przestały działać instytucje państwowe.

Budowanie pokoju obejmuje działania po konflikcie zmierzające do umocnienia i utrwalenia rozwiązań politycznych w celu uniknięcia ponownej eskalacji konfliktu.

Pomoc humanitarna obejmuje działania prowadzone w celu wsparcia ludności w trudnej sytuacji, zwłaszcza gdy odpowiednie organy władzy nie mogą, albo nie chcą takiej pomocy udzielić. Działania humanitarne mogą być prowadzone zarówno w ramach operacji wsparcia pokoju, jak i jako zupełnie oddzielne zadanie⁹⁶.

3.2.7. Organizacja Narodów Zjednoczonych

W wypadku Organizacji Narodów Zjednoczonych wystąpiło bardzo ciekawe zjawisko, gdyż w pewnym okresie praktyka zdominowała teorię. Zjawisko to dotyczyło oczywiście przygotowania i prowadzenia operacji pokojowych. Dopiero w 1992 roku w raporcie sekretarza generalnego ONZ wyjaśnione zostały podstawowe terminy z

95 Artykuł 41 Karty Narodów Zjednoczonych: Rada Bezpieczeństwa może, zdecydować, jakie środki niepociągające za sobą użycia siły zbrojnej, należy zastosować do wykonania jej decyzji, oraz może zażądać od członków Organizacji Narodów Zjednoczonych zastosowania takich środków.

96 Tamże, s. 46

zakresu operacji pokojowych. We wspomnianym raporcie ówczesny sekretarz generalny zaprezentował definicje następujących pojęć: dyplomacja prewencyjna; tworzenie pokoju; utrzymanie pokoju; budowanie pokoju⁹⁷.

W opinii ekspertów Organizacji Narodów Zjednoczonych dyplomacja prewencyjna oznacza działania mające zapobiegać powstawaniu sporów między stronami, przeciwdziałać przeradzaniu się istniejących sporów w konflikty zbrojne oraz ograniczać zasięg tych konfliktów w przypadku ich powstania. Wnioski z dotychczasowych działań związanych z operacjami pokojowymi wykazały, że dyplomacja prewencyjna w wielu wypadkach wymaga wcześniejszego rozwinięcia formacji wojskowych a nawet ustanowienia stref zdemilitaryzowanych.

Tworzenie pokoju oznacza działania mające doprowadzić do porozumienia walczących stron, głównie za pomocą środków przewidzianych w rozdziale VI Karty Narodów Zjednoczonych. Działania te w pewnych wypadkach mogą wymagać zastosowania także środków przewidzianych w rozdziale VII, które normalnie są wykorzystywane w operacji wymuszania pokoju.

Utrzymanie pokoju obejmuje rozmieszczenie za zgodą wszystkich zainteresowanych stron kontyngentów wojskowych Organizacji Narodów Zjednoczonych w rejonie konfliktu. Siły te najczęściej składają się z komponentu wojskowego, policyjnego oraz cywilnego. Według oceny ekspertów ONZ utrzymanie pokoju jest operacją poszerzającą możliwości zarówno zapobiegania konfliktom jak i tworzenia pokoju.

Budowanie pokoju to według przedstawicieli ONZ wszelkie działania po konflikcie na rzecz tworzenia i wsparcia struktur zmierzających do umocnienia i utrwalenia osiągniętego pokoju. Zasadniczym ich celem jest uniknięcie ponownego wybuchu konfliktu.

W zgodnej opinii ekspertów międzynarodowych wyjaśnione powyżej rodzaje operacji pokojowych stanowią odpowiednie narzędzie zapewniające utrzymanie lub przywracanie pokoju na świecie zgodnie z duchem Karty Narodów Zjednoczonych. Podobny pogląd prezentują także polscy eksperci, którzy uważając, że dzięki dyplomacji prewencyjnej, Organizacja Narodów Zjednoczonych stara się rozwiązywać spory zanim przerodzą się one w otwarty konflikt zbrojny. Prowadząc natomiast

97 G. Evans, *Współpraca dla pokoju. Agenda globalna na lata dziewięćdziesiąte i następne*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1994.

operacje utrzymania lub wymuszania pokoju dążą zabezpieczenia osiągniętych porozumień pokojowych⁹⁸.

3.2.8. Organizacje pozarządowe

Wyniki badań potwierdziły, że organizacje pozarządowe coraz częściej odgrywają ważną rolę w dziedzinie bezpieczeństwa. Zdaniem G. Evansa dotyczy to zarówno konkretnych sytuacji, jak i znajduje potwierdzenie w bardziej ogólnym wymiarze⁹⁹.

Aktywnością w tym zakresie wyróżnia się Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (MKCK)¹⁰⁰. W uznaniu jego formalnego mandatu zawartego w Konwencjach Genewskich i Protokołach do nich oraz chwalebnej karty prowadzonych działań humanitarnych w sytuacjach konfliktowych jako jedyna organizacja pozarządowa został zaproszony do uczestnictwa w pracach Zgromadzenia Ogólnego.

Celem działania międzynarodowych organizacji pozarządowych są głównie problemy o charakterze humanitarnym. Pracując jednak na rzecz wzmocnienia lokalnych problemów ekonomicznych i społecznych swoimi poczynaniami może także korzystnie wpływać na międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo¹⁰¹. Takie grupy, jak: OXFAM, Save the Children, Community Aid Abroad czy Lekarze bez Granic, odegrały wyjątkową rolę nie tylko zapewniając pomoc humanitarną oraz pomoc na rzecz rozwoju, ale także zwracając uwagę społeczności międzynarodowej na różnorodne kryzysy humanitarne. W tym sensie, jak podkreślił G. Evans, nie różnią się one od innych agencji wyspecjalizowanych Organizacji Narodów Zjednoczonych,

98 F. Gagor, K. Paszkowski, *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999, s.45.

99 G. Evans – senator i zarazem minister spraw zagranicznych Australii. Jest autorem książki pt. *Współpraca dla pokoju. Agenda globalna na lata dziewięćdziesiąte i następne*, opublikowanej w trakcie 48 sesji Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych poświęconej operacjom pokojowym. Książka ta w zgodnej opinii ekspertów międzynarodowych jest kontynuacją i rozwinięciem raportu Sekretarza Generalnego ONZ Butrosa Ghalego pt. *Agenda for Peace (Aganeda dla pokjoui)z 1992 r.*

100 Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (MKCK) powstał jako stowarzyszenie, którego pierwotnym zadaniem było zachęcenie do tworzenia krajowych towarzystw złożonych z ochotników gotowych do niesienia pomocy rannym żołnierzom na polach bitew i podejmowanie wysiłków na rzecz zapewnienia takiej działalności ochrony przez prawo międzynarodowe. Funkcje później pełnione przez MKCK podczas konfliktów zbrojnych zostały ściśle określone przez w Konwencjach Genewskich z 1949 roku. Oprócz tej sfery działalności wykonuje on również wiele zadań nie wynikających bezpośrednio z umów, a opartych na zwyczaju międzynarodowym. do tego typu działań należą akcje podejmowane w wypadkach nie objętych regulacjami konwencji międzynarodowych, w których występuje jednak potrzeba udzielenia pomocy humanitarnej. Sytuacje takie, określane jako pozakonwencyjne, obejmują przede wszystkim stany niepokoju (zamieszek) i napięć wewnętrznych. – J. Jabłoński, *Działania Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w wypadkach wewnętrznych niepokoju i napięć*, w *Międzynarodowe prawo humanitarne (pod. red. T. Jasudowicza)*, TNOiK, Toruń 1997, s. 57.

może z wyjątkiem UNHCR odgrywającego bardziej wyrazistą rolę w dziedzinie bezpieczeństwa. Większość organizacji pozarządowych sytuuje się poza systemem działania i współpracy rządów państw często unikając otwartego odgrywania jakiegokolwiek roli politycznej. Od tej bezstronności rzeczywiście często zależy skuteczność organizacji pozarządowych w zakresie prowadzonych działań w terenie, a także bezpieczeństwo ich personelu.

3.3. Rola i miejsce CIMIC w strukturach komponentu powietrznego wielonarodowych połączonych sił zadaniowych

Określenie roli i miejsca komórki CIMIC komponentu powietrznego wymagało wyjaśnienia idei tworzenia i funkcjonowania wielonarodowych połączonych sił zadaniowych (CJTF) oraz ich poszczególnych komponentów, szczególnie zaś komponentu powietrznego¹⁰². Rezultaty badań wykazały, że skład CJTF nie jest stały i zależy przede wszystkim od rodzaju operacji oraz obszaru, w jakim będzie prowadzona. W klasycznym układzie w skład wielonarodowych połączonych sił zadaniowych wchodzi trzy połączone komponenty: lądowy, morski i powietrzny.

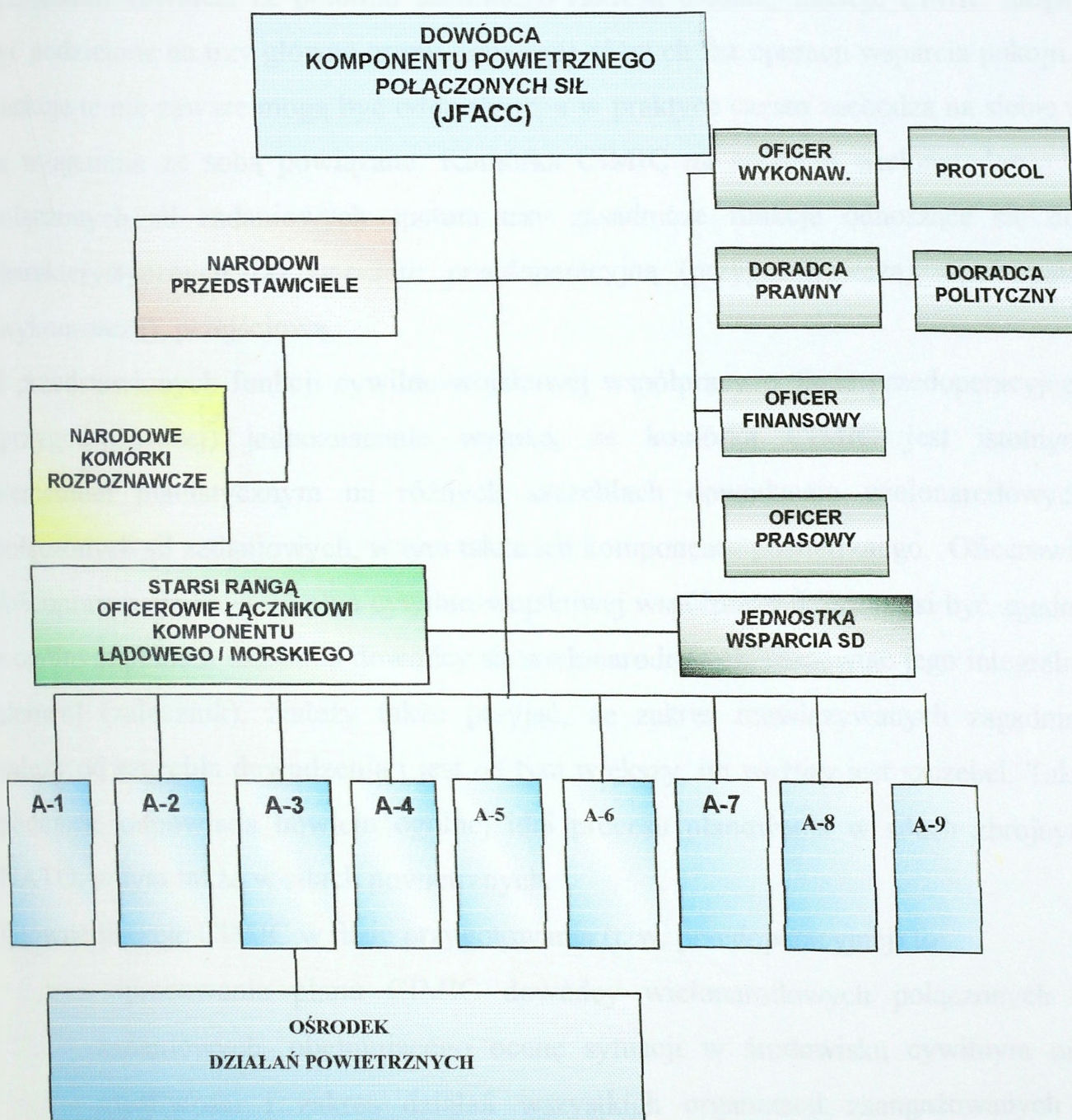
Komponent powietrzny tych sił ma bardzo złożoną ale zarazem elastyczną strukturę. Rezultaty badań dowiodły, że podstawowym ogniwem dowodzenia i kontroli (C2) jest dowództwo komponentu powietrznego połączonych sił (JFACC).

Elementami organizacyjnymi wyznaczonymi (wydzielonymi) do koordynacji kwestii cywilno-wojskowej współpracy są komórki CJ-9 w dowództwie wielonarodowych połączonych sił zadaniowych oraz A9 w dowództwie komponentu powietrznego połączonych sił (JFACC). W strukturach sojuszniczych przyjęto, że względu na rangę CIMIC w operacjach wsparcia pokoju, szefem komórki zajmującej się tą problematyką powinien być oficer w randze generała. Będąc doradcą dowódcy wielonarodowych połączonych sił zadaniowych do spraw CIMIC, ponosi on

101 Szczególnie przez działania w zakresie budowania pokoju.

102 Koncepcja CJTF została wysunięta przez Stany Zjednoczone w grudniu 1993 r. W jej pierwotnym założeniu wielonarodowe połączone siły zadaniowe, złożone z różnych rodzajów wojsk miały służyć do prowadzenia operacji pokojowych, humanitarnych i kryzysowych, a więc typu zadań petersberskich poza obszarem Sojuszu Północnoatlantyckiego. Oznaczało to podejmowanie misji wykraczających poza działania z zakresu zbiorowej obrony (przewidziane w dyspozycji artykułu 5 Traktatu Północnoatlantyckiego oraz artykułu V Traktatu Brukselskiego) na podstawie upoważnienia Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych lub kierowanych przez Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE).

odpowiedzialność za wszelkie planowanie lub prowadzenie działań w tej sferze. Szefowi komórki CIMIC podlegają trzej zastępcy, każdy w stopniu pułkownika. Pierwszy z nich jest odpowiedzialny za planowanie i prowadzenie operacji bieżących CIMIC. Drugi przygotowuje i nadzoruje funkcjonowanie stanowiska dowodzenia CIMIC (Centrum CIMIC). Trzeciemu natomiast podlegają siły zadaniowe działające w terenie. Liczebność tych komórek, co potwierdziły badania, jest różna (od 7 do 100 osób).

Rys.13. Struktura organizacyjna dowództwa i sztabu komponentu powietrznego rozwiniętego na lądowym stanowisku dowodzenia

3.4. Funkcje CIMIC komponentu powietrznego wielonarodowych połączonych sił zadaniowych (CJTF)

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że CIMIC znajduje się w sferze dowodzenia i nie jest wyizolowaną funkcją sztabu. Każdy element sztabu w dowództwie wielonarodowych połączonych sił zadaniowych (CJTF) jest odpowiedzialny za szczegółowe planowanie i wykonanie odpowiednich dla cywilno-wojskowej współpracy zadań w specyficznych obszarach (płaszczyznach).

Przyjeliśmy również, że pomimo szerokiego zakresu działań, funkcje CIMIC mogą być podzielone na trzy główne grupy dotyczące różnych faz operacji wsparcia pokoju. Funkcje te nie zawsze mogą być oddzielone, a w praktyce często zachodzą na siebie i są wzajemnie ze sobą powiązane. Komórka CIMIC na szczeblu wielonarodowych połączonych sił zadaniowych spełnia trzy zasadnicze funkcje odnoszące się do charakterystycznych faz operacji: przedoperacyjną (przygotowawczą); operacyjną (wykonawczą); przejściową.

Z przedstawionych funkcji cywilno-wojskowej współpracy w fazie przedoperacyjnej (przygotowawczej) jednoznacznie wynika, że komórka CIMIC jest istotnym elementem planistycznym na różnych szczeblach dowodzenia wielonarodowych połączonych sił zadaniowych, w tym także ich komponentu powietrznego. Oficerowie A-9 opracowują bowiem plan cywilno-wojskowej współpracy, który musi być zgodny z ogólnym planem działania dowódcy sił wielonarodowych, stanowiąc jego integralny element (załącznik). Należy także przyjąć, że zakres rozwiązywanych zagadnień zależy od szczebla dowodzenia i jest on tym większy, im wyższy jest szczebel. Takie podejście odpowiada bowiem ogólnej idei procesu planowania w siłach zbrojnych NATO, w tym także w siłach powietrznych.

Główne funkcje CIMIC w fazie przygotowania (tzw. przedoperacyjnej) to:

- opracowanie planu CIMIC dowódcy wielonarodowych połączonych sił zadaniowych, obejmującego ocenę sytuacji w środowisku cywilnym oraz możliwości i zakres działań wszystkich organizacji zaangażowanych w konflikt;
- wspieranie dowódcy wyrażające się w wyjaśnieniu wpływu prowadzonych operacji na środowisko cywilne i odwrotnie;

- szkolenie podległych sił, którego celem jest wytłumaczenie wszelkich problemów związanych ze środowiskiem cywilnym w obszarze konfliktu¹⁰³.

Pierwsza funkcja obejmuje więc przedsięwzięcia związane z planowaniem, a w tym: rozpoznanie, ocenę w zakresie cywilno-wojskowej współpracy, opracowanie wspomnianego planu CIMIC (załącznik do planu działań dowódcy wielonarodowych połączonych sił zadaniowych). W działalności planistycznej CIMIC można więc wyróżnić następujące kategorie: zamierzenie (stan końcowy), cel, zadanie i misję. Zamierzenie jest to określony przedmiotowo, przyszły, pożądany stan lub rezultat działania wielonarodowych połączonych sił zadaniowych, możliwy i przewidziany do osiągnięcia w jakiejś perspektywie wykraczającej jednak poza przedział czasu objęty planowaniem. W wypadku operacji wsparcia pokoju, które w swej istocie są operacjami połączonymi jest to tzw. stan końcowy (End State). Z dotychczasowych działań sił wielonarodowych wynika, że za stan pożądany przyjmuje się stabilizację w rejonie konfliktu. Jednym z jej koniecznych warunków jest doprowadzenie do wolnych, demokratycznych wyborów oraz odbudowa przynajmniej najważniejszych elementów infrastruktury państwa umożliwiających ludziom powrót do normalnego życia. Celem natomiast jest określony przedmiotowo i podmiotowo, przyszły pożądany stan lub rezultat działania wielonarodowych połączonych sił zadaniowych¹⁰⁴, możliwy i przewidziany do osiągnięcia w terminie lub okresie mieszczącym się w przedziale objętym planowaniem. Można więc przyjąć, że jest on konkretyzacją zamierzeń. Cele precyzują przede wszystkim przedmiot dążeń, tj. pożądany stan lub rezultat, pod względem jego cech jakościowych i ilościowych, a również określają termin lub okres zaistnienia pożądanego stanu lub rezultatu oraz wskazują na podmiot celowych działań (wielonarodowe siły zadaniowe, komponent powietrzny oraz ich komórki CIMIC), który ten stan lub rezultat ma osiągnąć¹⁰⁵. Z kolei zadanie to wyodrębniona przedmiotowo, podmiotowo, przestrzennie, czasowo i na ogół proceduralnie część celu przewidziana do wykonania w ustalonym okresie lub terminie mieszczącym się w przedziale czasu przewidzianym na osiągnięcie tego celu. Jest to kategoria instrumentalna, związana z planowaniem taktycznym lub

103 Podział funkcji, który odpowiada fazom operacji ma miejsce jedynie w sferze teorii. W praktyce natomiast funkcje te nie zawsze mogą być oddzielone, gdyż z reguły zachodzą na siebie i są wzajemnie ze sobą powiązane.

104 Dotyczy to także ich komponentu powietrznego, który wykonując swoje zadania dążą do osiągnięcia celu wyznaczonego (założonego) przez dowódcę na szczeblu strategicznym i operacyjnym.

105 P. Tyrała, *Kierowanie, organizowanie, zarządzanie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001, s. 83.

operacyjnym, z ukierunkowaniem działań na zamierzony cel. W tym sensie zadanie może być traktowane jako środek realizacji celu¹⁰⁶. Zadania dla komponentu powietrznego określa dowódca wielonarodowych połączonych sił zadaniowych. W zakresie cywilno-wojskowej współpracy najczęściej są one przekazywane przez komórkę CJ-9 tego dowództwa. W dokumentach sojuszniczych lub doktrynach narodowych można się spotkać także z terminem „misja”. Najczęściej odnosi się on do całej operacji wsparcia pokoju – IFOR, SFOR, KFOR itp¹⁰⁷.

Doradztwo dowódcy jest drugą równie ważną funkcją komórki CIMIC komponentu powietrznego wielonarodowych połączonych sił zadaniowych. Odpowiada ona bowiem za stałe informowanie dowódcy i jego sztabu odnośnie cywilnych warunków na obszarze działania Sojuszu Północnoatlantyckiego. Zdaniem ekspertów NATO jest bardzo ważne, aby przedstawiciele komórki A-9 (CIMIC) przekazywali dowódcy pełny zakres wiarygodnych informacji wyjaśniających w jaki sposób działania wielonarodowych połączonych sił zadaniowych (w tym oczywiście komponentu powietrznego) mogą wpłynąć na ludność cywilną.

Trzecia funkcja związana jest ze szkoleniem. Założono się, że szkoleniem powinny być objęte dowództwa i sztaby wszystkich szczebli organizacyjnych przewidziane do pracy w strukturach cywilno-wojskowej współpracy¹⁰⁸. Dotyczy to także dowództwa komponentu powietrznego połączonych sił i podległych mu jednostek lotniczych oraz naziemnych sił obrony powietrznej. W ramach szkolenia należy zapewnić jak najwięcej i jak najbardziej wiarygodnych informacji umożliwiających zrozumienie sytuacji cywilnej w obszarze prowadzenia operacji wsparcia pokoju.

Druga faza określona w dokumentach doktrynalnych jako operacyjna dotyczy wykonania zadań wynikających z przygotowanego planu cywilno-wojskowej współpracy. Z całą pewnością można przyjąć, że zakres działań komórek CIMIC zależy głównie od ogólnej sytuacji sił wielonarodowych w obszarze konfliktu. Na podstawie dotychczasowych doświadczeń można stwierdzić, że dotyczy to przede wszystkim komponentu lądowego wielonarodowych sił zadaniowych, który wykonuje zadania bezpośrednio w rejonie konfliktu (kryzysu). W niewielkim stopniu problem

106 Tamże, s. 83.

107 W teorii organizacji i zarządzania *misja* to przedmiot aspiracji, czyli trwałych dążeń organizacji (systemu), określony zwykle w akcie erekcyjnym jako zakres jej społecznie pożądanego działania. Misja nie jest kategorią planistyczną, lecz raczej socjologiczną, z wyraźnym aspektem prawnym w przypadku organizacji formalnych. W obszarze określonym przez misję organizacji formułowane są jej ideały, zamierzenia, cele i zadania.

108 Odnosi się to również do personelu indywidualnego.

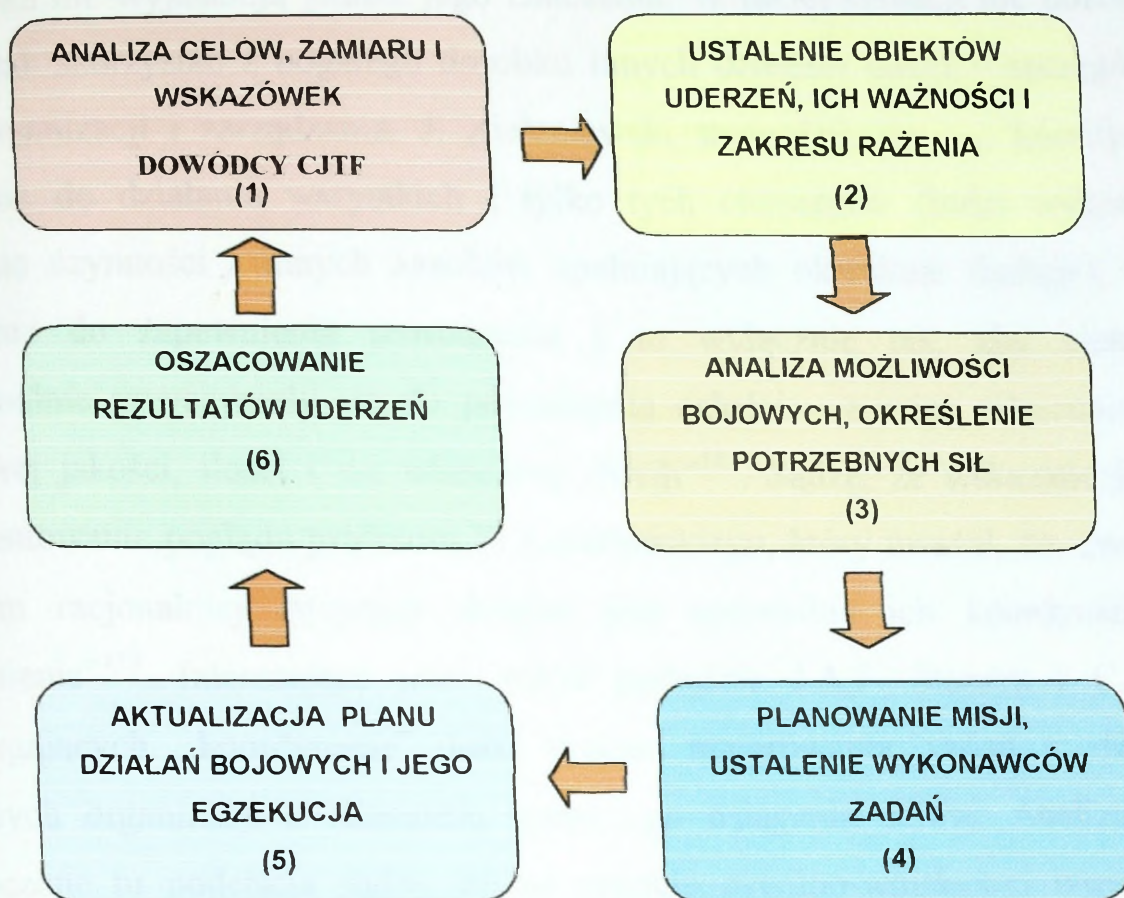
ten dotyczy natomiast komponentu powietrznego bazującego głównie poza obszarem operacji. W tym wypadku można uwzględnić przede wszystkim relacje zachodzące między rządem oraz społecznością państwa pełniącego rolę gospodarza a przybyłymi jednostkami. W fazie operacyjnej autorzy doktryny NATO wyróżnili sześć funkcji, które powinna wypełniać komórka CIMIC: pozyskiwanie i utrzymywanie kontaktów ze wszystkimi organizacjami, biorącymi udział w operacji; zapewnienie wymiany informacji z przedstawicielami organizacji cywilnych¹⁰⁹; koordynowanie prowadzonych operacji w zakresie cywilno-wojskowej współpracy; tworzenie podstaw prawnych dla działań CIMIC; analizowanie efektów prowadzonych operacji; uczestnictwo w procesie targetingu, w czasie którego komórka CIMIC jest organem doradczym dowódcy dbającym głównie o zminimalizowanie strat w środowisku cywilnym, obejmującym zarówno ludność, jak i obiekty cywilne¹¹⁰.

Z wymienionych powyżej funkcji na szczególną uwagę zasługuje uczestnictwo komórki CIMIC w procesie selekcji obiektów uderzeń oraz przyporządkowania im stosownych oddziaływań. Fakt, że w tak ważnym dla użycia sił powietrznych procesie mogą uczestniczyć przedstawiciele organizacji międzynarodowych oraz humanitarnych jest wydarzeniem bez precedensu potwierdzającym specyfikę operacji wsparcia pokoju.

109 W jej ramach komórka CIMIC powinna wyjaśnić zamiar działań sił pokojowych, w tym komponentu powietrznego oraz dążyć do uzyskania informacji zwrotnej.

110 W oficjalnych dokumentach obowiązujących w Sojuszu pojęcie to jest definiowane następująco: proces selekcji obiektów uderzeń i przyporządkowania im stosownych oddziaływań z uwzględnieniem wymagań operacyjnych i własnych możliwości”.

„analiza położenia (sytuacji) przeciwnika w zależności od misji i celów dowódcy oraz możliwości jakimi dysponuje do identyfikacji i wyznaczania specyficznych, słabych stron państwa (grupy lub frakcji) nie respektującego postanowień pokojowych, tzn. takich że ich wykorzystanie pozwoli na osiągnięcie celu poprzez

Rys. 14. Wariant cyklu TARGETINGU

Źródło: JFACC HQ Operating Guide, 3 rd Draft July 1999.

Rezultaty dotychczasowych badań wykazały, że zaangażowanie przedstawicieli cywilnych w tym procesie odgrywa szczególną rolę w koordynacji ofensywnych działań lotnictwa sił pokojowych oraz cywilnych organizacji w operacjach wymuszania pokoju. Ten rodzaj operacji może wymagać bowiem użycia przemocy zbrojnej (wykorzystania lotniczych środków rażenia) w trakcie równoległe prowadzonych działań humanitarnych¹¹¹. Bezpośredni udział organizacji cywilnych w targetingu sprzyja zatem właściwej koordynacji działań cywilnych i wojskowych w danym rejonie, chroniąc przedstawicieli organizacji humanitarnych przed rażącym skutkiem bojowego użycia lotnictwa. Dlatego też tak bardzo artykułuje się znaczenie funkcji koordynacji działań komponentu wojskowego i organizacji cywilnych wypełnianej przez komórkę CIMIC sił powietrznych.

Termin „koordynacja” jest więc bardzo popularnym pojęciem w większości publikacji wojskowych, dotyczących działań o charakterze wielonarodowym. Autorzy tych

opóźnianie, dezorganizację, obezwładnianie lub niszczenie sił tego państwa (grupy, frakcji) lub środków szczególnie dla nich ważnych”. – Joint Publication 1-02.

¹¹¹ Pozwala na to rozdział VII Karty Narodów Zjednoczonych.

opracowań nie wyjaśniają jednak jego znaczenia. W takiej sytuacji nie pozostaje nic innego jak skorzystać z bogatego dorobku innych dziedzin nauki – szczególnie zaś teorii organizacji i zarządzania. J. Zieleniewski stwierdził, że: „... koordynacja to włączenie do działania wszystkich i tylko tych elementów (ludzi wykonujących określone czynności i innych zasobów spełniających określone funkcje), które są niezbędne do zapewnienia powodzenia i to wyłącznie tak, aby elementy te maksymalnie przyczyniały się do powodzenia całości – a więc włączenie ich we właściwej jakości, ilości i we właściwej chwili”¹¹². Sądzę, że wskazane jest także zaprezentowanie poglądu profesora T. Kotarbińskiego, który uważał, że: „warunkiem istotnym racjonalnej integracji działań jest optymalna ich koordynacja, czyli uzgodnienie”¹¹³. Interesujące jest także podejście J.A.F. Stonera i C.Wankela, postrzegających „koordynację” jako proces integrowania zadań i działalności odrębnych organizacji z zamiarem sprawnego osiągnięcia celów. Analizując tylko przytoczone tu podejścia sądzą, że na gruncie cywilno-wojskowej współpracy to ostatnie jest najbardziej adekwatne. Koordynacja jest bowiem niezbędna, a w tym przypadku wprost konieczna, w celu zapewnienia całościowego zgrania pracy sztabu wielonarodowych połączonych sił zadaniowych w zakresie cywilno-wojskowej współpracy. Może to oznaczać, że umożliwia uniknięcie lub zaistnienie konfliktów oraz stwarza przesłanki uzyskania pewności o tym, że wszystkie czynności, formy sposoby oraz opinie zostały wzięte pod uwagę i rozważone w trakcie czynności planistycznych związanych z operacją wsparcia pokoju. Zakładam więc, że koordynacja należy do podstawowych zadań, których realizacja powinna przejawiać się w trakcie poszczególnych czynności planistycznych u wszystkich oficerów sztabu (SD) wielonarodowych połączonych sił zadaniowych oraz podległego komponentu powietrznego (JFACC).

W fazie przejściowej operacji wsparcia pokoju następuje przeniesienie odpowiedzialności za wykonywane zadań o charakterze pokojowym z komponentu wojskowego na organizacje cywilne, które ponownie odgrywają dominującą rolę. Głównym problemem komponentu wojskowego, w tym także sił powietrznych jest wówczas przekazanie demokratycznie wybranym władzom terytorium charakteryzującego się jak najmniejszymi stratami w środowisku cywilnym. W

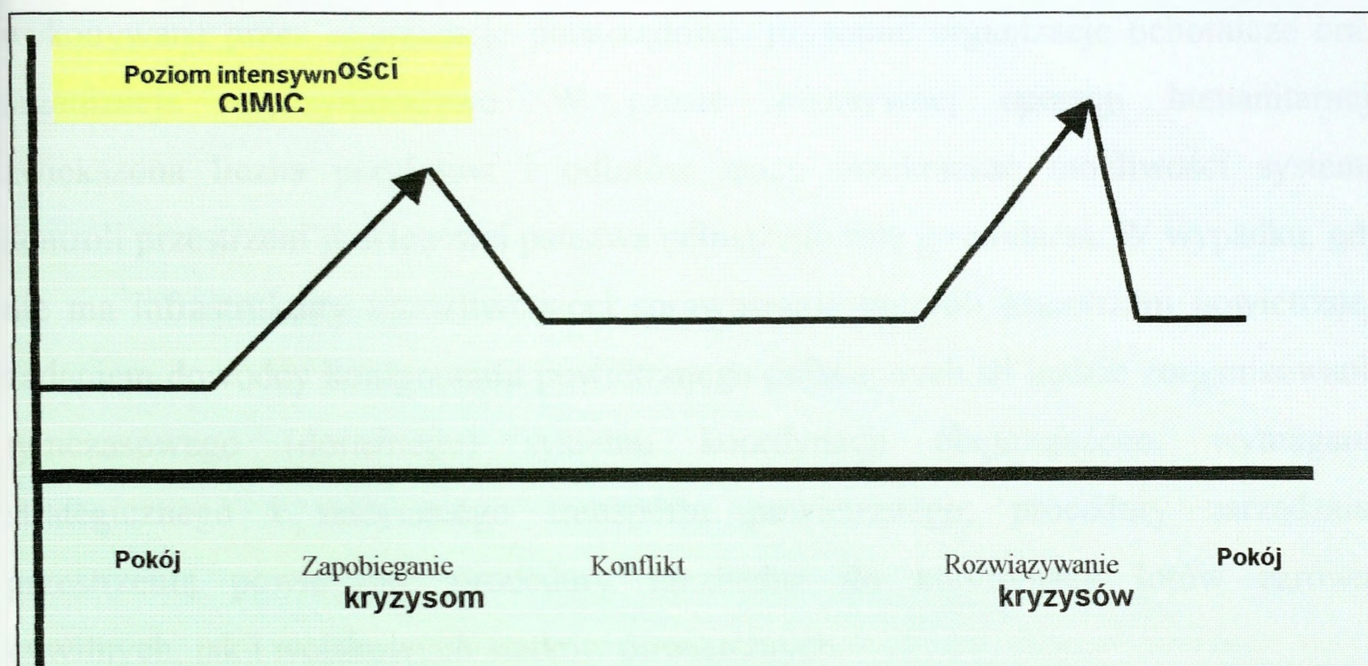
112 J. Zieleniewski, *Organizacja i zarządzanie*, Warszawa 1981, s. 231.

113 T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław 1973, s. 207.

sytuacji gdy wielonarodowe połączone siły zadaniowe będą stopniowo ograniczały działalność, personel CIMIC powinien wzmocnić swoją aktywność dążąc do zminimalizowania zakłóceń w środowisku cywilnym. W siłach powietrznych problem ten może dotyczyć sprawowania nadzoru i koordynacji nad ruchem lotniczym w obszarze, gdzie występują już wyraźne symptomy stabilizacji i powrotu do normalnego życia.

Intensywność działań CIMIC

Intensywność użycia komórki CIMIC, w tym także komponentu powietrznego będzie się zmieniała w zależności od rodzaju prowadzonej operacji wsparcia pokoju¹¹⁴.

Rys. 15. Intensywność cywilno-wojskowej współpracy.

Cechą właściwą prowadzonych operacji jest podział ich na charakterystyczne fazy. Z reguły największy nacisk na problematykę CIMIC kładzie się w początkowej oraz końcowej fazie operacji (z użyciem komponentu wojskowego). W czasie operacji humanitarnych i działań związanych z niesieniem pomocy poszkodowanym w klęskach żywiołowych większość zadań wykonywanych przez jednostki wojskowe związana jest z cywilno-wojskową współpracą (CIMIC). Na rysunku poniżej przedstawione zostały relacje CIMIC w stosunku do poszczególnych faz reagowania kryzysowego.

¹¹⁴ W literaturze przedmiotu można spotkać się także z pojęciem reagowania kryzysowego, które coraz częściej znajduje zastosowanie w dokumentach sojuszniczych.

3.5. Możliwe płaszczyzny zastosowania CIMIC komponentu powietrznego w operacjach innych niż wojna

Jedną z możliwych płaszczyzn zastosowania komórki CIMIC komponentu powietrznego w szeroko pojętych operacjach wsparcia pokoju jest zapewnienie bezpieczeństwa w przestrzeni powietrznej. Koordynacja przestrzeni powietrznej w tej kategorii operacji, a szczególnie w działaniach humanitarnych jest prowadzona zgodnie z ustalonymi przez państwa sojusznicze procedurami¹¹⁵. Dodatkowym obciążeniem w tym zakresie są loty z pomocą humanitarną organizowane i wykonywane przez organizacje pozarządowe, prywatne organizacje ochotnicze oraz organizacje międzynarodowe. W czasie intensywnej operacji humanitarnej, zwiększona liczba przylotów i odlotów może przekraczać możliwości systemu kontroli przestrzeni powietrznej państwa pełniącego rolę gospodarza. W wypadku, gdy nie ma infrastruktury umożliwiającej sprawowanie kontroli przestrzeni powietrznej, zadaniem dowódcy komponentu powietrznego połączonych sił będzie zorganizowanie tymczasowego (doraźnego) systemu koordynacji obejmującego: wymagania strategicznego i taktycznego transportu powietrznego; procedury zarządzania przestrzenią powietrzną; procedury niezbędne do koordynacji lotów zarówno cywilnych, jak i wojskowych statków powietrznych.

Dopuszcza się sytuację, w której dowódca wielonarodowych połączonych sił zadaniowych nie musi posiadać uprawnień w zakresie kontroli użycia przestrzeni powietrznej i wykorzystania środków powietrznych przez organizacje pozarządowe, prywatne organizacje ochotnicze oraz organizacje międzynarodowe. Ścisła jednak koordynacja i właściwe porozumienia z tymi organizacjami dotyczące przygotowywanych przez nie lotów transportowych może zdecydowanie zmniejszyć niebezpieczeństwo wypadków lotniczych, zwiększając jednocześnie efektywność prowadzonych przez wielonarodowe siły zadaniowe operacji humanitarnych. Należy jednak podkreślić, że główną część zadań w zakresie cywilno-wojskowej współpracy realizować będzie mimo wszystko komponent lądowy wielonarodowych połączonych sił zadaniowych. Przeprowadzone dotychczas przez Sojusz operacje wsparcia pokoju wykazały, że zarówno dowództwo komponentu powietrznego, jak i podległe mu

¹¹⁵ Dotyczy to również operacji prowadzonych przez koalicję.

jednostki są rozmieszczone poza obszarem operacji. Już tylko z tego powodu zakres ich zadań będzie zdecydowanie mniejszy w porównaniu z komponentem lądowym. W przyszłości nie można jednak wykluczyć, że dowództwo komponentu powietrznego będzie rozmieszczone bezpośrednio na obszarze działań. Rola jego komórki CIMIC nieporównywalnie wzrośnie.

3.6. Konkluzje

Rezultaty przeprowadzonej analizy wyraźnie wskazują, że narodowe poglądy wiodących państw NATO dotyczące użycia komponentu wojskowego w operacjach wsparcia pokoju różnią się znacznie. Jest to bardzo ważne, gdyż akceptacja doktryny sojuszniczej wymaga jednolitego podejścia do rozwiązywania wielu złożonych problemów, które są tak charakterystyczne dla tej kategorii działań. Oceniamy, że dzięki wysiłkom podjętym przez wszystkie państwa członkowskie oraz przyjętym kompromisom większość trudności udało się pokonać i w efekcie powstała doktryna odpowiadająca współczesnym wyzwaniom związanym z operacjami wsparcia pokoju. Wspólna doktryna dotycząca wspomnianych operacji kreuje więc zarówno ogólne, jak i szczegółowe podejście do cywilno-wojskowej współpracy. Wyniki naszych badań wyraźnie wskazują, że dopiero po zakończeniu misji IFOR w Bośni i Hercegowinie eksperci Sojuszu zwrócili uwagę na potrzebę wypracowania wspólnej, sojuszniczej doktryny dotyczącej cywilno-wojskowej współpracy. Okazało się wówczas, że problem ten wynikał głównie z dwóch powodów. Pierwszym były różniące się poglądy wiodących państw członkowskich Sojuszu Północnoatlantyckiego odzwierciedlone w doktrynach narodowych. Drugi natomiast dotyczył konieczności przewartościowania ogólnych wizji użycia sił zbrojnych w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych¹¹⁶. W naszej ocenie wymienione tu czynniki były głównymi determinantami samego przygotowania, jak i treści zawartych w sojuszniczej doktrynie. Podjęto w niej próbę między innymi wyjaśnienia samego pojęcia „CIMIC”,

116 Ponadto w ostatnim dziesięcioleciu NATO skupiło swój wysiłek na operacjach odbiegających znacznie od typowych działań, do których przeznaczone są siły zbrojne. Wymusiło to konieczność prowadzenia przez wielonarodowy komponent wojskowy operacji o charakterze humanitarnym, a także rekonstrukcji życia polityczno-gospodarczego na obszarach objętych konfliktem.

co ma fundamentalne znaczenie dla państw członkowskich, wydzielających swoje formacje wojskowe do operacji wsparcia pokoju¹¹⁷.

Według wspomnianej doktryny, celem działań CIMIC jest pomoc w tworzeniu warunków umożliwiających trwałe rozwiązanie sytuacji kryzysowej¹¹⁸. Dlatego też, zdaniem autorów sojuszniczej doktryny cywilno-wojskowej współpracy, przedmiotem zainteresowani sztabu CIMIC powinno być: nawiązywanie i utrzymywanie ścisłych kontaktów z Organizacją Narodów Zjednoczonych, organizacjami międzynarodowymi, organizacjami pozarządowymi oraz prywatnymi organizacjami ochotniczymi; ustanowienie (zorganizowanie) struktur cywilno-wojskowej współpracy, obejmującej również jej ośrodek; rozwinięcie środków cywilno-wojskowej współpracy (CIMIC) w terenie; osiągnięcie jedności wysiłku wszystkich zaangażowanych komponentów (organizacji cywilnych i komponentu wojskowego); przekazywanie zadań wykonywanych przez wojskowe organy CIMIC stosownym organizacjom cywilnym, przed wycofaniem wielonarodowych połączonych sił zadaniowych z obszaru operacji.

Rezultaty badań dowiodły także, że spośród wielu organizacji pozarządowych głównie Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża z zadowoleniem przyjął widoczny trend skierowany na równoległe operacje i koordynację działań pomiędzy komponentem wojskowym i organizacjami humanitarnymi. Takie właśnie podejście zadaniem ekspertów było wyraźnie dostrzegalne w większości konfliktów zbrojnych. Z punktu widzenia tej organizacji, podstawowym celem koordynacji działań między agencjami (agendami) humanitarnymi i komponentem wojskowym działających na tym samym teatrze powinno być stworzenie warunków umożliwiających osiągnięcie celów wyznaczonych dla tych komponentów (cywilnego i wojskowego).

Opierając się na wynikach badań można przyjąć, że komórka A-9 w standardowych sytuacjach nie będzie odgrywała pierwszoplanowej roli w kierowaniu organem

117 Problem ten dotyczy także działań objętych artykułem 5 Traktatu Północnoatlantyckiego – kolektywnej obrony terytorium Sojuszu i jego państw członkowskich. Ze względu jednak na wprowadzone w badaniach ograniczenia przedmiotem naszej analizy było jedynie funkcjonowanie CIMIC w środowisku operacji wsparcia pokoju.

118 Sytuacja kryzysowa to zdaniem R. Wróblewskiego zespół okoliczności zewnętrznych i wewnętrznych wpływających na dany układ (system) w taki sposób, iż zaczyna się i jest w nim kontynuowany proces zmiany. Rezultatem tej zmiany może być nowy jakościowo układ (system) lub nowa struktura i funkcja w układzie (systemie) istniejącym. W tak pojmowanej sytuacji kryzysowej kryzys – „zerwanie” jest jedną z faz. Kryzys – jako okres funkcjonowania państwa – oznacza rozwój wydarzeń wewnętrznych lub zewnętrznych, stanowiących bezpośrednie zagrożenie żywotnych interesów społeczeństwa (państwa, sojuszu) i następujących tak szybko, iż wymuszają one na władzach politycznych natychmiastowe podjęcie przez nie nadzwyczajnych działań.

cywilno-wojskowej współpracy. Z reguły będzie to element sztabu odpowiedzialny za CIMIC w dowództwie komponentu lądowego. Mimo wszystko komórka w dowództwie komponentu powietrznego będzie podstawowym punktem kontaktowym w przypadku rozwiązywania problemów dotyczących CIMIC w powietrznym wymiarze operacji.

Koordinacja CIMIC będzie miała miejsce bezpośrednio z innymi dowództwami oraz cywilnymi organami i instytucjami w obszarze odpowiedzialności dowódcy sił wielonarodowych. W tym zakresie komórka A-9 będzie odgrywała rolę mediatora wyjaśniającego potrzeby jednostek wojskowych (komponentu powietrznego) w stosunku do organizacji i instytucji cywilnych oraz będzie punktem, skupiającym wszystkie wymagania i prośby skierowane do dowództwa komponentu powietrznego. Większość działań związanych z CIMIC będzie wykonywana przez jednostki, w stosunku do których sztab wielonarodowych połączonych sił zadaniowych posiada uprawnienia zapewniające efektywną ich kontrolę.

Doświadczenia wykazały, że reagując na potrzeby i wymagania w zakresie cywilno-wojskowej współpracy Sojusz Północnoatlantycki wypracował stosowną doktrynę. Odzwierciedlono w niej szeroki zakres porozumień wewnętrznych i uzgodnień standaryzacyjnych w zakresie procedur i wyposażenia, które mogłyby być z powodzeniem zastosowane w tej kategorii operacji. Obecna postać doktryny w opinii ekspertów wojskowych i cywilnych NATO i osiągnięte uzgodnienia w zakresie procedur stworzyła podstawy, które zdaniem ekspertów międzynarodowych powinny zapewnić osiągnięcie sukcesu w przyszłych międzynarodowych operacjach wojskowych o charakterze innym niż wojna. Kilka stanagów¹¹⁹, szczególnie tych odnoszących się do procedur operacyjnych i logistycznych okazało się na tyle elastycznymi, że można je było dostosować do operacji wsparcia pokoju. Równie ważny był także fakt, że procedury te zostały zaadaptowane przez siły zbrojne państw nie będących członkami Sojuszu zgłaszających akces do udziału w tych operacjach.

Wnioski z dotychczasowego użycia sił wielonarodowych oraz funkcjonowania w ich strukturach komórki CIMIC jednoznacznie wskazują, że sztab CIMIC powinien być

119 STANAG – skrót używany w NATO, pochodzący z nazw uzgodnionych porozumień normalizacyjnych. Zapis porozumienia pomiędzy kilkoma lub wszystkimi państwami członkowskimi o zastosowaniu takiego samego lub podobnego sprzętu wojskowego, amunicji, zaopatrzenia i zapasów, a także procedur operacyjnych, logistycznych i administracyjnych. Przyjęcie przez państwa publikacji NATO wydanych przez Wojskową Agencję Standaryzacji może być zapisane jako Porozumienie o Standaryzacji.

zaangażowany już na etapie planowania operacji. Szczególnie powinno to mieć miejsce wówczas, gdy działalność (działania) CIMIC stanowią wstępny warunek zapewniający (umożliwiający) wykonanie zadań przez Wielonarodowe Połączone Siły Zadaniowe. W takim wypadku nie mamy najmniejszych wątpliwości, że organy CIMIC muszą uczestniczyć od samego początku w przygotowaniu (planowaniu) operacji wsparcia pokoju.

Analizując reagowanie kryzysowe o podłożu humanitarnym, jego reguły można dojść do wniosku, że ma ono z natury charakter cywilny. Można więc przyjąć, że jedynym powodem użycia komponentu wojskowego są niewystarczające zasoby międzynarodowych agencji (organizacji) i ich pozarządowych partnerów do efektywnego i szybkiego działania na dużą skalę¹²⁰. Innym istotnym powodem w ocenie międzynarodowych ekspertów jest dążenie do obrony praw człowieka. Doświadczenia z wcześniejszych operacji jednoznacznie wykazały, że może być ona realizowana jedynie w bezpiecznym środowisku (otoczeniu). Komponent wojskowy musi zatem być obecny wszędzie tam, gdzie należy zapobiegać rażącemu (nagminnemu) łamaniu praw człowieka i gdzie niesienie pomocy cierpiącej ludności staje się jedynym sposobem mogącym uratować jej życie. Dlatego też przedstawiciele organizacji cywilnych są przekonani, że obecnie powszechnie akceptuje się użycie w tym celu komponentu wojskowego i to nie tylko okazjonalnie. Twierdzą wręcz, że moralnym obowiązkiem wojskowych jest zapewnienie bezpiecznego środowiska dla działań humanitarnych. Ten element stosunków (relacji) cywilno-wojskowej (CIMIC) w zgodnej opinii społeczności międzynarodowej nie powinien być dłużej przedmiotem jakichkolwiek sporów. Kolejny problem to konieczność prowadzenia szczegółowej analizy stosunków pomiędzy komponentem wojskowym a ludnością cywilną. Zdaniem ekspertów analizę tą należy dokonywać każdorazowo w stosunku do konkretnych działań wojskowych w środowisku operacji humanitarnych wspólnie z przedstawicielami organizacji i agencji cywilnych. Należy zatem podjąć działania mające na celu lepsze przygotowanie komponentu wojskowego do wsparcia operacji reagowania kryzysowego o podłożu humanitarnym. W ocenie Biura Wysokiego Komisarza Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców takie operacje

120 W środowisku sojusznicznym (międzynarodowym) jako przykłady takich działań przytacza się operacje przeprowadzone w latach 1992-1995 w Bośni i Hercegowinie oraz w regionie Wielkich Jezior w Afryce w latach 1994-1995. Oceniamy, że do tego typu działań należy zaliczyć także operację w Kosowie, która nie została jeszcze zakończona.

powinny być kierowane przez przedstawiciela cywilnego. Udział komponentu wojskowego należy ograniczyć czasowo, do momentu osiągnięcia stosownych możliwości i zgromadzenia zasobów przez właściwe organizacje i agencje cywilne. Należy się zgodzić zatem z poglądem, że takie zadanie dla formacji wojskowych będzie zadaniem drugoplanowym.

Dowódcy muszą jednocześnie dostrzegać skutki (problemy) uboczne wynikające z udziału komponentu wojskowego w operacjach reagowania kryzysowego o podłożu humanitarnym. Liderzy organizacji cywilnych twierdzą bowiem, że długotrwałe zaangażowanie komponentu wojskowego może zagrozić podstawowym regułom operacji humanitarnych (wsparcia pokoju) – bezstronności, neutralności i niezależności. Bardzo często pomoc wielonarodowego komponentu wojskowego udzielana cywilnym organizacjom humanitarnym może być jedynym racjonalnym sposobem zapewnienia bezpieczeństwa ich przedstawicielom wykonującym zadania w terenie.

Każda z nich ma określone własne cele, które zamierza osiągnąć w wyniku operacji. Przez lata organizacje wypracowały stosowne metody działania oraz poglądy, które należy korelować i koordynować z tymi jakie ma NATO. Doświadczenia uzyskane z konfliktu bałkańskiego jednoznacznie wykazały, że właściwie utrzymywane kontakty z organizacjami cywilnymi, rządami, siłami zbrojnymi stron konfliktu oraz społecznością lokalną są niezbędne w procesie zmierzającym do trwałego rozwiązania kryzysu i osiągnięcia stabilnej sytuacji w danym regionie (slajd możliwe relacje CIMIC).

Rozdział 4

WSPÓLPRACA CYWILNO-WOJSKOWA A MOŻLIWOŚCI ORGANIZACJI ZABEZPIECZENIA LOGISTYCZNEGO SP NATO

Stabilizacja stosunków na linii Wschód – Zachód, umożliwiła dokonanie rewizji celów strategicznych oraz wsparcie przez Sojusz Północnoatlantycki wysiłków międzynarodowych, podejmowanych z inicjatywy ONZ, jak też OBWE, w zakresie budowania i utrzymania pokoju. Ze względu na dysponowane możliwości bojowe, zarówno czasowe, przestrzenne jak i ogniowe, bardzo ważną rolę w tym procesie odgrywają nadal Siły Powietrzne (SP). Wyniki analiz przebiegu wydarzeń ubiegłej dekady potwierdzają wzrost zaangażowania we współczesnych konfliktach zbrojnych, zwłaszcza w operacjach (działaniach) innych niż wojna¹²¹, SP NATO. Podstawowy instrument oddziaływania wojskowego Sojuszu w takich sytuacjach stanowią głównie właściwie wyposażone i przygotowane, utrzymujące wysoki stan gotowości i mobilności, a zatem dysponujące odpowiednimi możliwościami, Siły Reagowania (Reaction Forces – RF). Stan tych możliwości w znacznym stopniu zależy od poziomu ich zabezpieczenia logistycznego.

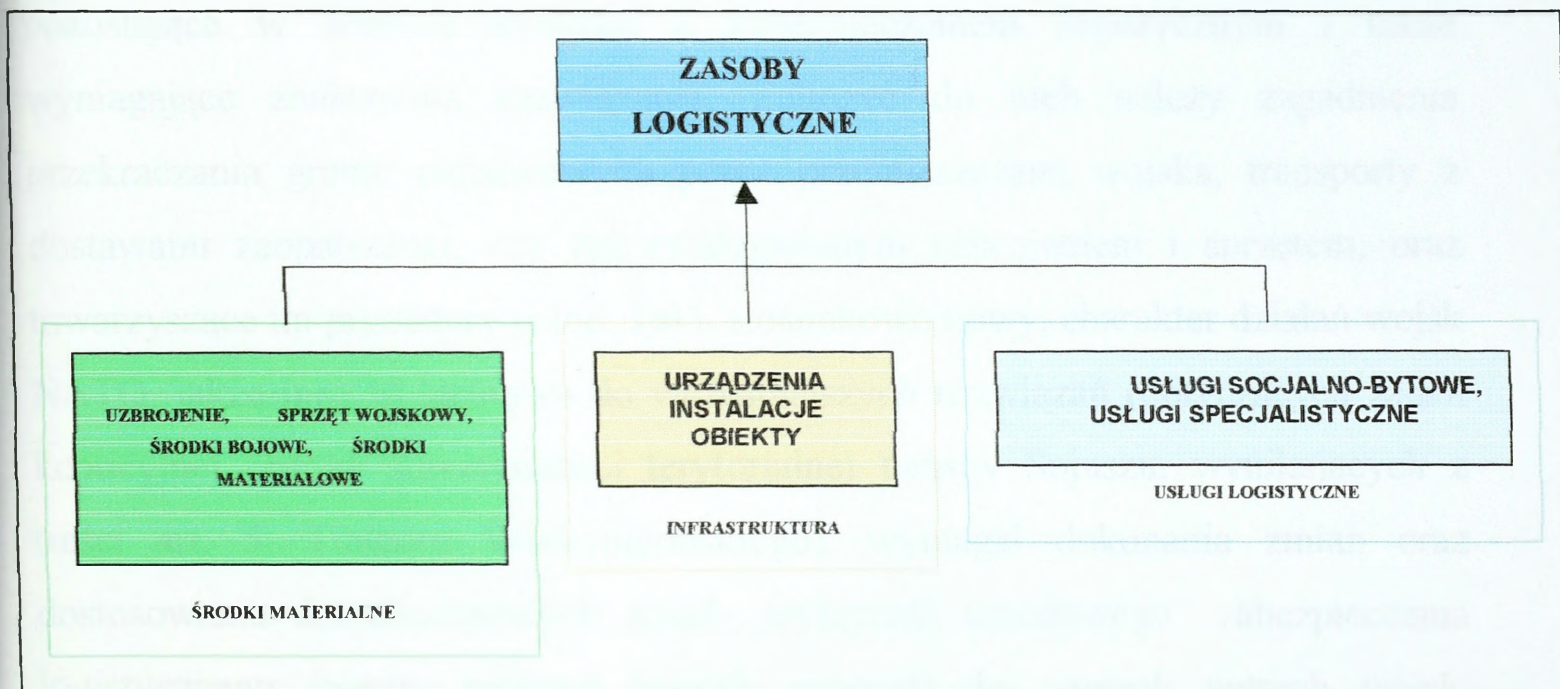
4.1. Nowe potrzeby zabezpieczenia logistycznego SP NATO

Analizując, nawet zupełnie pobieżnie, poszczególne, możliwe scenariusze rozwoju sytuacji geopolitycznej oraz wynikające z nich formy (rodzaje) zagrożeń i warianty koalicyjnego użycia wojsk NATO, łatwo dostrzegamy, że szczególnie w działaniach wykraczających poza ramy obrony suwerenności terytorialnej państw Sojuszu, bardzo często wiążą się one z wydzieleniem i użyciem kontyngentów narodowych poszczególnych sojuszników, poza granicami wydzielających je

121 Military Operation other than War – MOOTW.

państw (Contributing Nations – CNs). Naturalną tego konsekwencją, tj. wydzielenia wojsk poza obszar kraju, jest znaczne wydłużenie, a nawet zerwanie, dotychczasowego łańcucha dostaw zaopatrzenia i usług. Powoduje to, że narodowe źródła zasobów logistycznych, uznawane wcześniej (jeszcze podczas rozmieszczenia i prowadzenia działań na obszarze własnego kraju) za najlepsze, stają się, czy to z powodów operacyjnych czy też ekonomicznych, niewystarczające. W ich wyniku następuje ograniczenie, a nawet utrata możliwości prowadzenia działań oraz przekroczenie dopuszczalnego poziomu kosztów zabezpieczenia logistycznego. Ponadto, wyjście poza granice kraju oznacza również konieczność opuszczenia zajmowanych dotychczas, przystosowanych dokładnie do specyficznych potrzeb, obiektów infrastruktury (szczególnie obiektów lotniskowych), tak ważnych, zwłaszcza dla lotnictwa sił powietrznych. A zatem, zarówno w działaniach wynikających z art. 5. Traktatu Waszyngtońskiego (w ramach obrony koalicyjnej), jak i (szczególnie) w działaniach nie wynikających z treści tego artykułu (non-Article 5 operation) oraz podczas ćwiczeń sojuszniczych, przygotowujących do prowadzenia wspólnych działań, poszczególni koalicjanci muszą posiadać dostęp do innych, niż wyłącznie narodowe, źródeł zasobów logistycznych dla wojsk wydzielonych przez siebie na obszar innego państwa. Nie nierealny, przewidywany udział w tego typu działaniach, w składzie komponentu SP NATO, (zgodnie z podjętymi zobowiązaniami) pododdziałów Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej (WLOP), po osiągnięciu przez nie gotowości, wyzwala (dodatkowo wzmacnia) potrzebę znalezienia sposobu zapewnienia im możliwości wykonywania zadań w tych szczególnych warunkach, a w tym ich zabezpieczenia logistycznego. Trwające w dalszym ciągu poszukiwania rozwiązań powstałego problemu potwierdza tezę o skomplikowanym charakterze zabezpieczenia logistycznego wojsk wydzielanych do Sił Sojuszu. Niewątpliwie nie jest to tylko nasz problem. Wywiązanie się przez poszczególne

państwa z obowiązku zapewnienia zasobów logistycznych¹²² wydzielanym przez nie, narodowym kontyngentem sił powietrznych, tworzącym sojuszniczy komponent powietrzny, zwłaszcza w działaniach poza granicami kraju, to zadanie złożone i trudne. Obowiązek ten wynika z zasad logistyki Sojuszu, zawartych w dokumencie MC 319/1 (NATO Principles and Policies for Logistics). Mimo wspólnej odpowiedzialności (Responsibility), zarówno poszczególnych państw jak i władz NATO, za zabezpieczenie logistyczne sił wielonarodowych, to obowiązek zapewnienia pozyskania zasobów logistycznych (Provision) do zabezpieczenia logistycznego wydzielonych przez siebie, do dyspozycji Sojuszu, wojsk spoczywa jednak na każdym z właściwych państw. Strukturę asortymentową zasobów logistycznych przedstawia rys. 16.

Rys. 16. Struktura asortymentowa zasobów logistycznych.

Nie sposób zapomnieć o równie ważnej i wymagającej nie mniejszego zainteresowania problematyce zachowania żywotności (Survive to Operate – STO),

122 Zasoby logistyczne, z punktu widzenia kryterium asortymentu, to: środki materialne (uzbrojenie, sprzęt wojskowy, środki bojowe oraz środki materialowe), urządzenia, instalacje i inne obiekty infrastruktury oraz usługi. Z punktu widzenia kryterium zasięgu stosowania można dokonać ich klasyfikacji na: zasoby powszechnego użytku (ogólnie dostępne) oraz zasoby specjalistyczne (stosowane przez stosunkowo wąskie grono użytkowników).

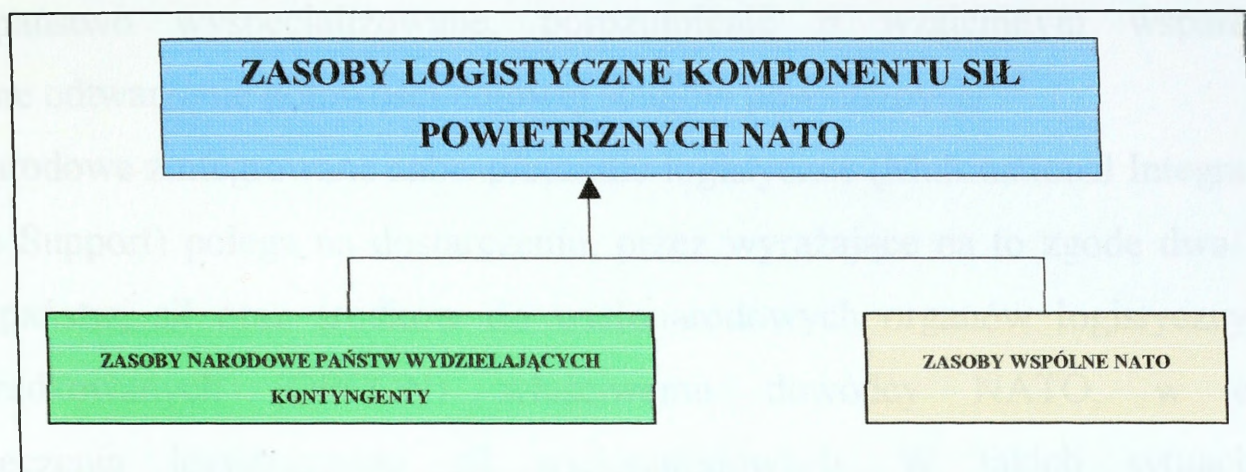
którą należy utożsamiać z uzyskaniem i utrzymaniem zdolności wydzielanych sił do realizacji zespołu przedsięwzięć zabezpieczenia bojowego, w tym ich: ubezpieczenia, maskowania, zabezpieczenia inżynieryjnego, obrony przeciwlotniczej i przeciwchemicznej, a – na podstawie ostatnich doświadczeń – także obrony przeciwbiologicznej.

W sytuacji coraz częstszych przypadków prowadzenia, przez kontyngenty narodowe poszczególnych państw NATO, działań poza obszarem własnego kraju, a nawet poza obszarem odpowiedzialności Sojuszu, problem pozyskania niezbędnych im zasobów logistycznych oraz ich zabezpieczenia logistycznego w rejonie operacji, w tym przemieszczenia ich: do i z tego rejonu oraz wewnątrz niego, nabiera szczególnego znaczenia. Powstają również inne, nowe problemy, pozostające w ścisłym związku z zabezpieczeniem logistycznym i także wymagające znalezienia rozwiązania. Zaliczyć do nich należy zagadnienia przekraczania granic państwowych przez przemieszczane wojska, transporty z dostawami zaopatrzenia, czy też ewakuowanym uzbrojeniem i sprzętem, oraz towarzyszące im procedury celne. Taki, stosunkowo nowy, charakter działań wojsk NATO, jakże inny w stosunku do wcześniejszych rozwiązań (dotyczących zadań koalicyjnej obrony suwerenności terytorialnej państw Sojuszu, wynikających z treści art. 5. Traktatu Waszyngtońskiego), wymagał dokonania zmian oraz dostosowania dotychczasowych zasad „wyłącznie narodowego” zabezpieczenia logistycznego (purely national logistic support) do nowych potrzeb wojsk, prowadzących działania poza granicami kraju. Trwanie przy wariacie „wyłącznie narodowego” zabezpieczenia logistycznego, realizowanym jedynie własnymi, narodowymi siłami i środkami państw członkowskich (z zastosowaniem tylko ich narodowych zasobów logistycznych, zgromadzonych w bazach na obszarze kraju), stosowanym w terytorialnym systemie obrony Sojuszu, wymagałoby realizowania szeregu niezwykle kosztownych, czasochłonnych i zakrojonych na dużą skalę przedsięwzięć przygotowawczych. Powodowałoby konieczność doraźnego

adaptowania w rejonie działań, a nawet budowania (tworzenia od podstaw), różnych, niezbędnych wydzielanym przez te państwa wojskom, obiektów infrastruktury. Przemieszczania do tego rejonu, przez poszczególne kontyngenty narodowe, mnóstwa, w większości podobnych, a w pewnych obszarach nawet identycznych z przemieszczanymi przez kontyngenty innych państw, elementów składowych potrzebnego potencjału logistycznego. W przypadku stosowania jedynie wariantu „wyłącznie narodowego” zabezpieczenia logistycznego, obciążenia indywidualne poszczególnych państw byłyby niebagatelne. Poważnym mankamentem tego wariantu jest także znaczne wydłużenie czasu osiągnięcia gotowości w nowym rejonie, a tym samym opóźnienie terminu rozpoczęcia działań, czyli mniejsze możliwości natychmiastowego, czy chociażby szybkiego, reagowania na zaistniałą sytuację kryzysową. Nie bez znaczenia są również ograniczone, w takiej sytuacji, możliwości wpływania przez dowódców NATO na stan zdolności bojowej całości podporządkowanych mu sił. Byłoby to więc rozwiązanie bardzo drogie oraz zdecydowanie nieefektywne. Właśnie w związku z powyższym poszukuje się alternatywnych źródeł zasobów oraz racjonalizuje sposoby zabezpieczenia logistycznego komponentu Sił Powietrznych.

4.2. Potencjalne możliwości zabezpieczenia logistycznego SP NATO

Pierwsze z potencjalnych źródeł zasobów logistycznych (w zasadzie jest to grupa źródeł) stanowią, wspomiane wyżej, własne zasoby narodowe poszczególnych państw wydzielających kontyngenty do składu sił wielonarodowych oraz, będące w centralnej dyspozycji NATO, zasoby wspólne Sojuszu (rys. 17).

Rys. 17. Pierwsza grupa potencjalnych źródeł zasobów logistycznych komponentu SP NATO.

Zasoby wspólne to środki i usługi logistyczne finansowane wspólnie (Commonly Funded Logistic Resources), objęte programem wspólnego finansowania, np. w ramach Programu Inwestycji NATO na rzecz Bezpieczeństwa (NATO Security Investment Programme – NSIP), m.in. obiekty infrastruktury, takie jak: składy, lotniska, stanowiska dowodzenia, obiekty koszarowe, linie komunikacyjne i inne, tworzone (modernizowane) oraz utrzymywane ze środków wnoszonych przez poszczególne państwa członkowskie Sojuszu.

Nie mniej ważne od źródeł zasobów logistycznych są również sposoby (warianty) zabezpieczenia logistycznego. Listy takich sposobów, innych niż opisane wyżej „wyłącznie narodowe” zabezpieczenie logistyczne, w którym każde z państw realizuje ogół zadań na rzecz wydzielanego przez siebie kontyngentu, należy poszukiwać w dokumentach i publikacjach sojuszniczych. Znajdujemy tam następujące opcje, nazwane sposobami „wielonarodowego zabezpieczenia logistycznego”: wielonarodowe zintegrowane zabezpieczenie logistyczne; zabezpieczenie logistyczne przez państwo wiodące; zabezpieczenie logistyczne

przez państwo wyspecjalizowane, porozumienie o wzajemnym wsparciu; wzajemne odtwarzanie gotowości bojowej statków powietrznych¹²³.

Wielonarodowe zintegrowane zabezpieczenie logistyczne (Multinational Integrated Logistic Support) polega na dostarczeniu, przez wyrażające na to zgodę dwa lub więcej państw, sił oraz środków do wielonarodowych organów logistycznych, podporządkowanych (OPCON) właściwemu dowódcy NATO, w celu zabezpieczenia logistycznego sił wielonarodowych. W takich sytuacjach formowana jest wielonarodowa zintegrowana jednostka logistyczna (Multinational Integrated Logistic Unit – MILU).

Wspólne cechy łączą zabezpieczenie logistyczne przez państwo wiodące (Lead Nation – LN) oraz zabezpieczenie logistyczne przez państwo wyspecjalizowane (Role Specialist Nation – RSN). W obu przypadkach jedno z państw, posiadające odpowiednie warunki, bierze na siebie odpowiedzialność za pozyskanie i dostarczenie określonych świadczeń dla całości lub jedynie określonej (np. terytorialnie) części sił wielonarodowych. Tym, co różni te warianty jest zakres świadczeń. O ile państwo wiodące pozyskuje i zapewnia, z reguły w szerokim zakresie, zabezpieczenie logistyczne, to państwo wyspecjalizowane (pełniące funkcję specjalisty w danym obszarze funkcjonalnym) pozyskuje i dostarcza jedynie określonego, szczególnego rodzaju (klasy bądź asortymentu) środki zaopatrzenia lub usługi. Niezbędna, w takim przypadku, kompensacja, lub też zwrot kosztów jest przedmiotem uzgodnień, dokonywanych pomiędzy zainteresowanymi stronami.

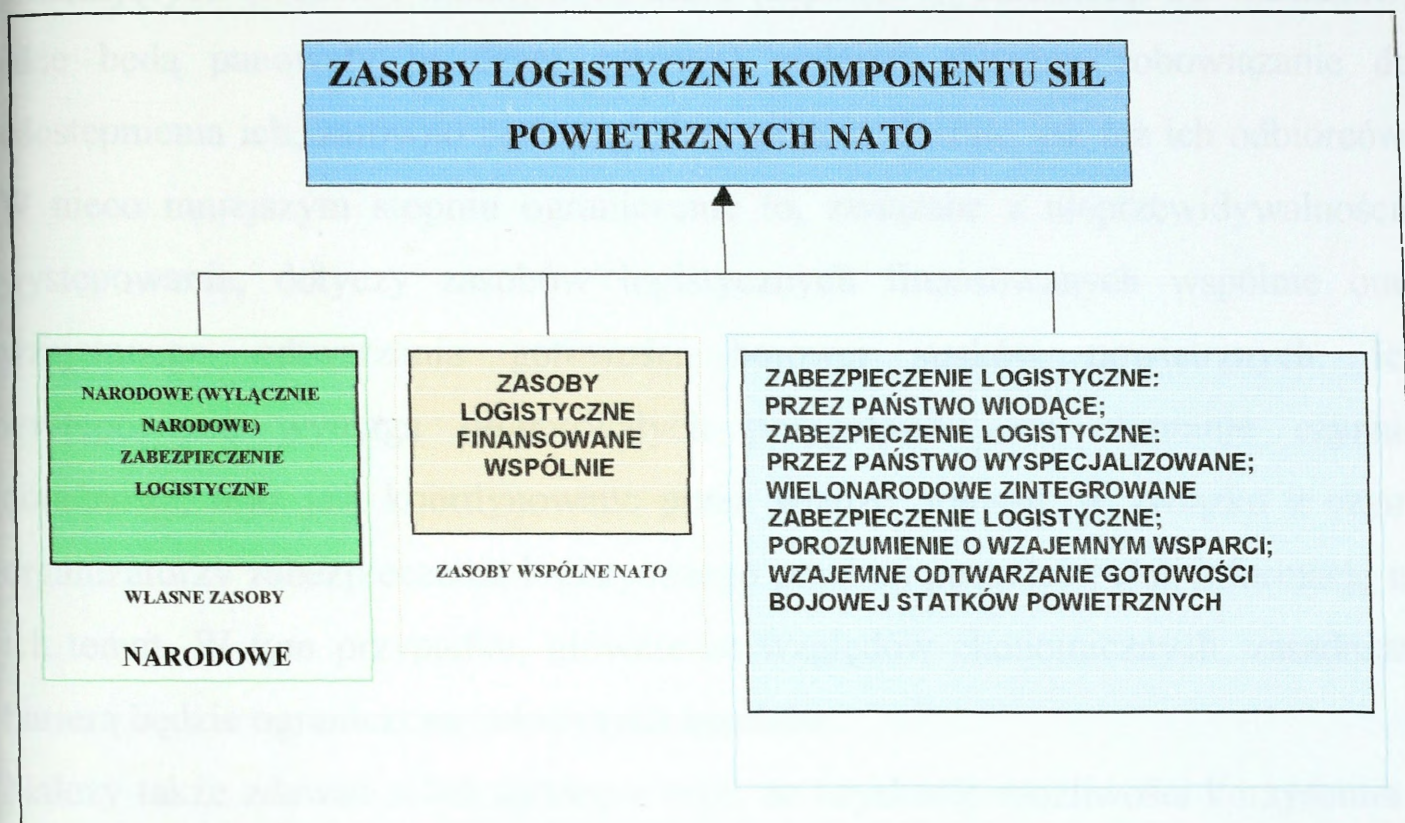
Porozumienie o wzajemnym wsparciu (Mutual Support Agreement – MSA), dokonywane „wewnętrznie” pomiędzy zainteresowanymi państwami, oraz pomiędzy zainteresowanymi państwami i przedstawicielami NATO, dwu- i/lub

123 Oprócz tej nazwy – sposoby „wielonarodowego zabezpieczenia logistycznego” (*Multinational Logistic Support*), określane są także ogólnym terminem „logistyka wielonarodowa” (*Multinational Logistics*). Termin ten, jednak oprócz sposobów może obejmować również środki (zasoby logistyczne) inne niż „wyłącznie narodowe” poszczególnych państw, stosowane przez te państwa do zabezpieczenia wydzielanych przez nie wojsk.

wielostronnie, jest sposobem ułatwienia organizacji zabezpieczenia logistycznego, umożliwiającym pominięcie przedłużających się, zbędnych negocjacji.

Najbardziej atrakcyjnym, z punktu widzenia pododdziałów lotnictwa, w tym lotnictwa SP, prowadzących działania poza granicami kraju, jest wzajemne odtwarzanie gotowości bojowej statków powietrznych (Aircraft Cross-Servicing – ACS). Jest ono określane jako usługi, na poziomie A, B i C, dotyczące odtwarzania gotowości bojowej (obsługiwania) statku powietrznego (przygotowania go do kolejnego wylotu), wykonywane przez personel techniczny i przy wykorzystaniu środków jednostki innej niż ta, do której jest on przydzielony (macierzystej).

Sposoby zabezpieczenia logistycznego pozostają w ścisłym związku z posiadanymi (możliwymi do pozyskania) zasobami. Powiązania powyższych, możliwych sposobów zabezpieczenia logistycznego kontyngentu narodowego komponentu SP NATO, w działaniach poza granicami kraju, z adekwatnymi źródłami zasobów przedstawia rys. 18. Jak wynika z powyższego, można wyspecyfikować całkiem obszerną listę takich, innych niż wyłącznie narodowe, źródeł zasobów logistycznych oraz sposobów ich pozyskiwania, dostępnych dla wojsk wydzielonych na obszar innego państwa. Wszystkie z nich stanowią dobrą okazję (dają szansę) uzupełnienia, siłą rzeczy znacznie ograniczonych poza granicami kraju, narodowych możliwości zabezpieczenia wydzielonego kontyngentu. Ułatwiają wykonywanie zadań, pozwalają unikać dublowania wysiłków i obniżyć koszty (oszczędzać) oraz łagodzić obciążenia indywidualne poszczególnych państw wydzielających swoje wojska. Przybliżają one także Sojusz do uzyskania zdolności utworzenia i utrzymywania całkowicie zintegrowanych wielonarodowych organów logistycznych (Totally Integrated Multinational Logistic Force), kierowanych (dowodzonych) przez dowódców NATO, które umożliwią (tymczasowo chyba niewyobrażalne) „całkowicie zintegrowane wielonarodowe” zabezpieczenie logistyczne wojsk Sojuszu.

Rys. 18. Możliwe, w obszarze pierwszej grupy źródeł zasobów, sposoby zabezpieczenia logistycznego kontyngentów narodowych komponentu SP NATO, wydzielonych do działań poza granicami kraju.

Jednocześnie wszystkie z wymienionych źródeł mają jednak, szczególnie z punktu widzenia planowania logistycznego, pewne wady, z których za najważniejsze należy uznać ich ograniczony zakres (w niektórych przypadkach obejmują jedynie pewne rodzaje obiektów infrastruktury, wybrany asortyment środków lub też usług), oraz doraźność (są dostępne jedynie w specjalnych, specyficznych sytuacjach), a zatem znaczną nieprzewidywalność występowania w określonym miejscu i czasie w przyszłości. Dotyczy to zwłaszcza zabezpieczenia logistycznego przez państwo wiodące, jak też przez państwo wyspecjalizowane oraz wielonarodowego zintegrowanego zabezpieczenia logistycznego. Głównie dlatego, że ewentualne korzystanie z tych zasobów jest uzależnione od państw

posiadających stosowne możliwości, które (zapewne w zależności od warunków, jakie będą panowały w danej sytuacji) podejmą doraźne zobowiązanie do udostępnienia ich, zarówno pod względem zakresu dostaw, jak też ich odbiorców. W nieco mniejszym stopniu ograniczenie to, związane z nieprzewidywalnością występowania, dotyczy zasobów logistycznych finansowanych wspólnie oraz wzajemnego odtwarzania gotowości bojowej statków powietrznych. Ich występowanie wymaga długotrwałych przygotowań, co eliminuje czynnik doraźności, oraz jest koordynowane przez władze Sojuszu, w związku z czym, organizatorzy zabezpieczenia logistycznego powinni posiadać pełną informację na ich temat. W tym przypadku, głównie ze względów ekonomicznych, zasadniczą barierą będzie ograniczony zakres tych zasobów.

Należy także zdawać sobie sprawę z tego, że uzyskanie możliwości korzystania z oferowanych środków i usług wymaga zrealizowania, przez potencjalnych odbiorców, stosownych przedsięwzięć przygotowawczych, w tym także osiągnięcia odpowiednich poziomów standaryzacji, jak też dokonania rozliczeń finansowych (kompensacji lub zwrotu kosztów) za wykorzystane świadczenia. Jako minimum wymagań sojuszniczych, w tym zakresie, przyjmuje się: II poziom standaryzacji – interoperacyjność (interoperability) zasadniczych składników wyposażenia, poziom III – wzajemną wymienialność (interchangeability) podstawowych środków zaopatrzenia oraz IV (najwyższy) poziom – wspólność (commonality) procedur działań logistycznych. Nie osiągnięcie wymaganych poziomów standaryzacji może spowodować, że korzystanie z określonych środków i usług, udostępnionych (oferowanych) w ramach wielonarodowego zabezpieczenia logistycznego, zwłaszcza zasobów specjalistycznych, związanych z eksploatacją uzbrojenia i sprzętu wojskowego, będzie niemożliwe. W związku z powyższym, mimo potencjalnie (zwłaszcza teoretycznie) szerokiego zakresu powyższych źródeł i sposobów, możliwości korzystania z nich, a szczególnie opierania na ich podstawie organizacji zabezpieczenia logistycznego kontyngentów narodowych komponentu

SP NATO, wydzielonych do działań poza granicami kraju, należy ocenić negatywnie. Mogą one jedynie mieć znaczenie pomocnicze.

Kolejne z potencjalnych źródeł zasobów logistycznych dla komponentu SP NATO, bardzo ważne w warunkach prowadzenia działań poza obszarem państw wydzielających siły do jego składu, stanowią zasoby miejscowe (In-Country Resources). Są to (w zależności od lokalnych uwarunkowań prawno-administracyjnych i ekonomicznych) wszelkiego rodzaju, powszechnego użytku, komercyjne: środki materialne (np. woda, środki spożywcze, paliwa, pojazdy), urządzenia (instalacje) i obiekty infrastruktury (np. hotele, parkingi) oraz usługi (w tym: socjalno-bytowe, transportowe, medyczne, obsługowo-remontowe), dostępne w rejonie działań na wolnym rynku. Nie obejmują one, tym samym, co oczywiste: uzbrojenia, środków bojowych i specjalistycznego wyposażenia wojskowego oraz tego typu, związanych z tym asortymentem, usług. Ze względu na ich charakter, powszechność użytkowania i strukturę, korzystanie z zasobów miejscowych nie wymaga spełnienia, wspomnianych wyżej, ścisłych norm standaryzacyjnych. Oprócz zakresu dostępności zasobów, powyższe źródła odróżnia też sposób pozyskiwania świadczeń. Pozyskiwanie zasobów miejscowych jest realizowane poprzez kontraktowanie „lokalne” (Local Contracting). Kontrakty na zasoby miejscowe są przygotowywane oraz zawierane (zazwyczaj¹²⁴) przez przedstawicieli zainteresowanych ich pozyskaniem państw, bezpośrednio z właścicielami tych zasobów, i równocześnie finansowane przez te, zawierające kontrakty, państwa. Tu właśnie należy upatrywać zasadniczych trudności. Co prawda szeroko rozpowszechniony jest pogląd, że wystarczającym warunkiem zakupu wybranych dóbr jest posiadanie odpowiedniej ilości środków pieniężnych, jednak w sytuacjach szczególnych, w przypadku konfliktu z użyciem sił zbrojnych, należy przewidywać wzrost znaczenia innych czynników, a zatem,

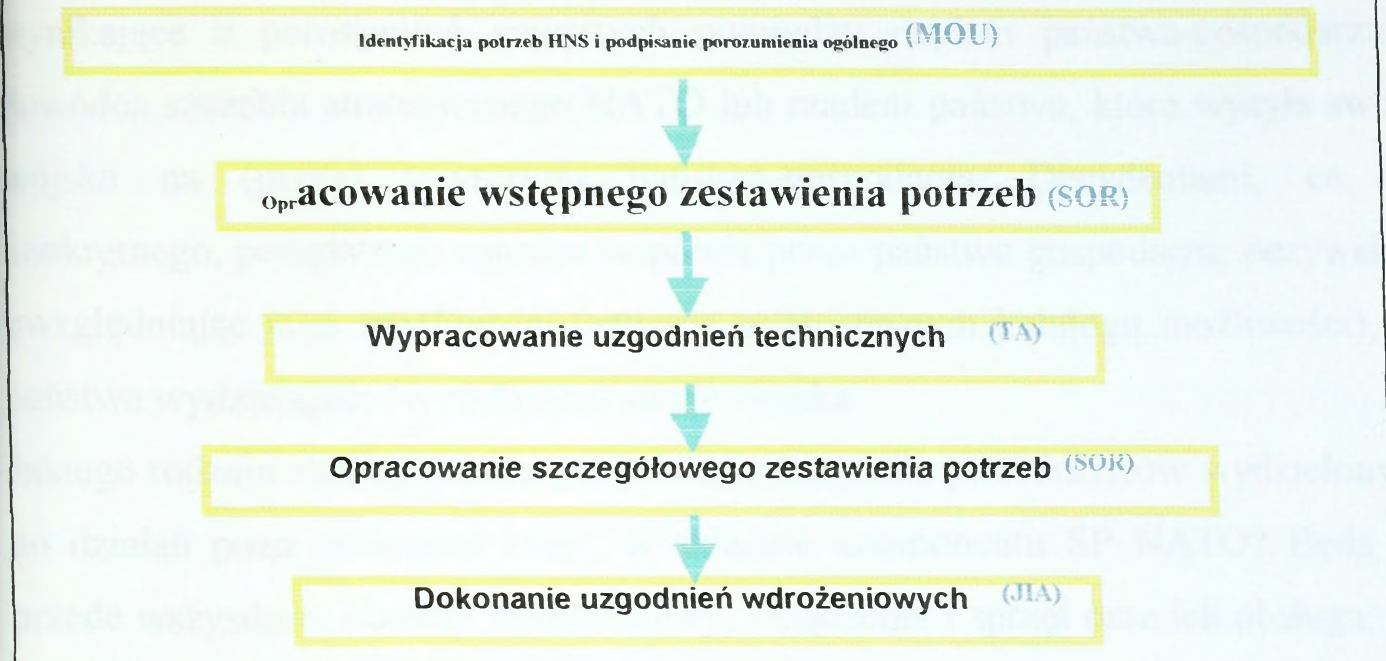
¹²⁴ W niektórych sytuacjach, przygotowaniem kontraktów na zasoby miejscowe oraz ich zawieraniem, na określone asortymenty środków, szczególnie ważne z punktu widzenia możliwości prowadzenia działań, może zajmować się Agencja NATO ds. Obsług i Zaopatrywania (NATO Maintenance and Supply Agency – NAMSA).

prawdopodobnie, pieniądź nie zawsze będzie czynnikiem decydującym. W wyniku podjęcia działań dyplomatycznych oraz politycznych, skierowanych przeciwko wojskom sojuszniczym, a szczególnie w sytuacji powstania strat ludności cywilnej, wystąpienia zakłóceń w systemie gospodarczym kraju oraz zniszczeń urzędów, instalacji i obiektów infrastruktury (produkcyjnej lub komunikacyjnej), dostępność zasobów miejscowych, środków oraz usług, również może zostać zakłócona. Dla pozyskania określonych, niezbędnych zasobów miejscowych, w takich warunkach, znacznie większe znaczenie od środków finansowych może mieć nawiązanie i utrzymywanie, w ramach przedsięwzięć współpracy cywilno-wojskowej, właściwych, dobrych stosunków z ich właścicielami. Są one potrzebne zarówno do zawarcia stosownych, korzystnych kontraktów, jak też, co ważne, do ich niezakłóconej realizacji, zwłaszcza w przypadku powstania opisanych wyżej zakłóceń.

Największe możliwości organizacyjne zabezpieczenia logistycznego, wynikające z rządowych gwarancji dostępności do źródeł oraz niemal pewności pozyskania środków i usług, przy potencjalnie (stosunkowo) szerokim zakresie zasobów, umożliwia wojskom, prowadzącym działania poza obszarem kraju, wsparcie przez państwo gospodarza (Host Nation Support – HNS). Wspomniana wyżej pewność nie wynika jednak z „nadania”. Jej uzyskanie wymaga znajomości i przestrzegania stosownych procedur oraz zrealizowania, na wielu różnych szczeblach, w tym także poza siłami zbrojnymi, szeregu złożonych przedsięwzięć przygotowawczych (rys. 19).

PROCES PRZYGOTOWANIA HNS

(według procedur zawartych w publikacji AJP-4.5)

Rys. 19. Proces przygotowania HNS, na podstawie procedur zawartych w publikacji AJP-4.5 (ALP-12A).

Powyższe należy jednak traktować jako wymagania minimum, bowiem zasadą jest (inaczej niż w przypadku państwa wiodącego, państwa pełniącego funkcję specjalistyczne, czy też państw formułujących wielonarodowe zintegrowane jednostki logistyczne) występowanie, a wręcz zabieganie, o wsparcie przez państwa zainteresowane jego uzyskaniem. A zatem, spełnienie określonych wymogów proceduralnych i realizację stosownych przedsięwzięć przygotowawczych musi poprzedzać zgoda potencjalnego państwa gospodarza na udostępnienie posiadanych zasobów logistycznych i udzielenie wsparcia. Niewątpliwie uzyskanie takiej zgody będzie uzależnione od stanu współpracy cywilno-wojskowej i stosunków pomiędzy właściwymi stronami.

Wsparcie przez państwo gospodarza sprowadza się, najogólniej, do udzielania przez to państwo, w czasie pokoju, kryzysu oraz wojny, pomocy wojskowej i

cywilnej wojskom sojusznicznym oraz instytucjom NATO, które są rozmieszczone na terytorium państwa-gospodarza, prowadzą działania na tym (z tego) terytorium lub przemieszczają się przez nie. Treścią takiej pomocy są zobowiązania, wynikające z porozumień zawartych pomiędzy rządem państwa-gospodarza i dowódcą szczebla strategicznego NATO lub rządem państwa, które wysyła swoje wojska na (przez) terytorium państwa-gospodarza. Decydentami, co do konkretnego, pożądanego zakresu wsparcia przez państwo gospodarza, oczywiście uwzględniając jego możliwości (zawarte w stosownym katalogu możliwości), są państwa wydzielające (wysyłające) swoje wojska.

Jakiego rodzaju zasoby można pozyskać tą drogą dla pododdziałów wydzielonych do działań poza granicami kraju, w składzie komponentu SP NATO? Będą to, przede wszystkim: obiekty infrastruktury, urządzenia i sprzęt oraz ich obsługa, jak też siła robocza, związane z zapewnieniem wojskom przekroczenia granicy państwowej, możliwości dotarcia w ustalone rejony działań, wyładowania (załadowania, przeładunku) sił i środków, przemieszczenia w rejony pośrednie, ześrodkowania. Inne świadczenia z zakresu HNS powinny obejmować zapewnienie: pomieszczeń i urządzeń magazynowych, budynków/obiektów koszarowo – sztabowych, przygotowanych terenów (miejsc) parkingowych (postojowych), dostępu do miejscowych urządzeń i linii telekomunikacyjnych oraz wykonania prac w zakresie rozbudowy inżynieryjnej i prac budowlanych. Korzystne byłoby pozyskanie usług z zakresu: zabezpieczenia bojowego, w tym (np. ochrona obiektów, osłona przeciwlotnicza, urządzenia zbiorowej obrony przeciwchemicznej), zabezpieczenia technicznego (przedsięwzięcia ewakuacyjne oraz obsługowo-remontowe), przygotowania i wydawania posiłków, usług kąpielowo - pralniczych, jak też dostępu do sprzętu oraz usług medycznych, w tym pomocy ambulatoryjnej (doraźnej), ewakuacji medycznej i hospitalizacji. Z punktu widzenia ochrony środowiska państwa-gospodarza ważne jest pozyskanie możliwości bezpiecznego gromadzenia oraz usuwania, czy też wywozu,

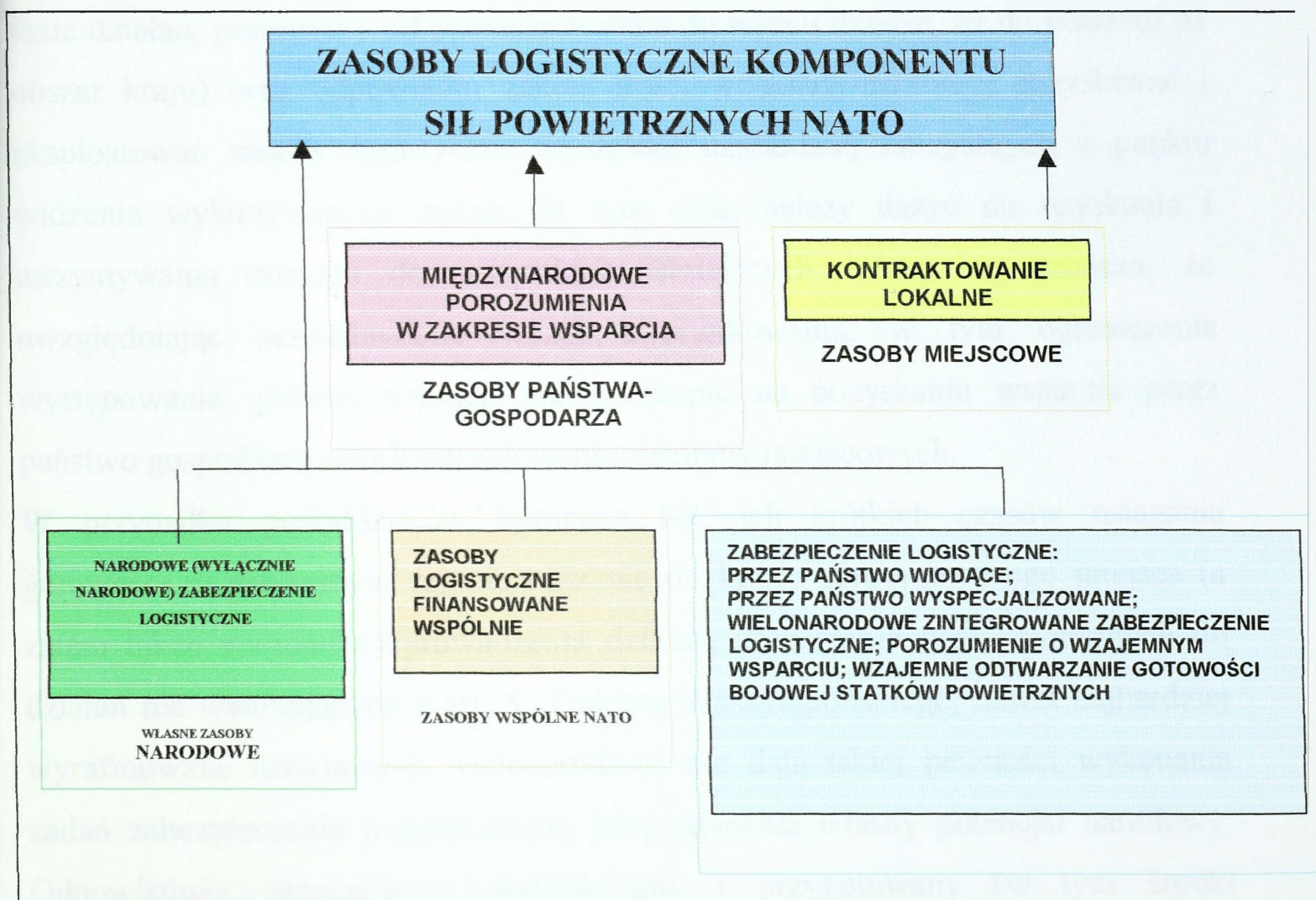
nieczystości. Powinna być również pozyskana możliwość gromadzenia zapasów zaopatrzenia (tworzenia punktów zaopatrzenia w rejonach wysuniętych) oraz dowozu środków do wojsk, w celu zapewnienia ciągłości ich zaopatrywania.

W odniesieniu do pododdziałów lotnictwa, wydzielonych do działań, w składzie sojuszniczego komponentu powietrznego, poza granicami kraju, dodatkowo, oprócz wymienionych możliwości i potrzeb typu „ogólnowojskowego”, HNS może obejmować zapewnienie dostępu do urządzeń i obiektów lotniskowych, np. kontroli ruchu lotniczego, informacji meteorologicznych, jak też innych, wynikających z wymogów eksploatacyjnych, ubezpieczenia i maskowania statków powietrznych, transportu i infrastruktury lotniskowej (lądowiskowej) oraz w zakresie zabezpieczenia technicznego techniki lotniczej. Oprócz tego, powinno się uwzględniać możliwości zapewnienia odpowiednich paliw lotniczych, gazów i płynów eksploatacyjnych oraz lotniskowych grup ewakuacyjno - ratunkowych.

Tak jak w przypadku zasobów miejscowych, również znaczna część tych, wyżej wymienionych zasobów może znajdować się w rękach właścicieli niepaństwowych. Dotyczy to zwłaszcza środków powszechnego użytku, jak też tego rodzaju usług, gdzie zadania transportowe (środkami poszczególnych rodzajów transportu), przedsięwzięcia lecznicze, obsługowo-remontowe, pralnicze, kwaterunkowe, żywienie oraz usługi w zakresie ochrony osób i mienia, czy też usuwania nieczystości mogą być realizowane przez wykonawców cywilnych. Także w tym przypadku, jednak raczej w nieco węższym zakresie, tj. z punktu widzenia zapewnienia ciągłości dostaw, istotne znaczenie ma współpraca cywilno-wojskowa i utrzymanie właściwych, dobrych stosunków z dostawcami świadczeń.

4.3. Założenia organizacji zabezpieczenia logistycznego SP NATO

Nawet posiadając tak wiele informacji (rys. 20) w dalszym ciągu bez odpowiedzi pozostaje pytanie: z których źródeł, jakimi drogami pozyskiwać zasoby logistyczne dla kontyngentów narodowych wydzielanych przez poszczególne państwa do działań w składzie komponentu powietrznego Sojuszu? Niełatwo udzielić na to pytanie krótkiej, zwięzłej odpowiedzi, która uwzględniałaby w sobie wszystkie, złożone uwarunkowania tego typu działań.

Rys. 20. Potencjalne sposoby zabezpieczenia logistycznego, wraz ze źródłami zasobów, kontyngentów narodowych komponentu SP NATO, wydzielonych do działań poza granicami kraju.

Wszak w pewnych sytuacjach niektóre z zaprezentowanych wyżej źródeł (a w związku z tym także sposobów zabezpieczenia) mogą być częściowo, a nawet całkowicie, niedostępne. Jeżeli tylko jest to uzasadnione względami operacyjnymi (np. utrzymywanie nienaruszonych własnych „narodowych” zasobów logistycznych, po to by zapewnić ich posiadanie i możliwość użycia w przewidywanej sytuacji ograniczonego dostępu do innych źródeł) oraz gdy jest to ekonomicznie zasadne (opłacalne) oraz możliwe (gdy poszczególne źródła są dostępne) należy, biorąc pod uwagę konkretne miejsce i czas (w odpowiedniej fazie działań, począwszy od przemieszczenia do rejonu działań, aż do powrotu na obszar kraju) oraz odpowiedni zakres ilościowo-asortymentowy, pozyskiwać i eksploatować zasoby logistyczne ze źródeł najbardziej korzystnych z punktu widzenia wykonywanych zadań. W tym celu, należy dążyć do uzyskania i utrzymywania dostępu do wszystkich istniejących źródeł, co oznacza, że uwzględniając przedstawione wyżej uwarunkowania, w tym ograniczenia występowania, główny wysiłek należy skupić na pozyskaniu wsparcia przez państwo gospodarza oraz kontraktowaniu zasobów miejscowych.

W przypadku pododdziałów lotnictwa SR, ich krótkich czasów osiągnięcia gotowości w nakazanym rejonie oraz nie do końca sprecyzowanego miejsca (a zatem także warunków) prowadzenia działań, szczególnie tych, zaliczanych do działań nie wynikających z art. 5. Traktatu Waszyngtońskiego, nawet najbardziej wyrafinowane rozwiązania wielonarodowe nie dają takiej pewności wykonania zadań zabezpieczenia logistycznego, jaką zapewnia własny potencjał narodowy. Odpowiednio, szczegółowo skalkulowany i przygotowany (w tym środki transportu), dokładnie odpowiadający potrzebom wydzielanych pododdziałów i zadeklarowanym ich możliwościom, zgodnie z treścią kwestionariusza planowania obronnego (Defence Planning Questionnaire – DPQ), oraz standardom sojuszniczym, ustalonym dla właściwego rodzaju sił. Uzyskanie i utrzymywanie (nie doraźne, dla zaliczenia kontroli, lecz ciągle) takich możliwości pozwala, w

znacznej mierze, uniezależnić wojska od warunków lokalnych w rejonie działań, a tym samym umożliwić większą swobodę planowania ich użycia, szczególnie bazowania poza obszarem odpowiedzialności Sojuszu. Z drugiej strony, posiadanie zdolności i utrzymywanie gotowości do „narodowego” zabezpieczenia logistycznego wydzielonych pododdziałów, poza obszarem kraju, nie wyklucza przygotowania oraz stosowania, w przypadku istnienia takich możliwości w rejonie działań, poszczególnych, wymienionych wyżej innych, form alternatywnych. Przemawiają za tym zarówno względy elastyczności i bezpieczeństwa tworzonego systemu (jego odporności na ewentualne zakłócenia, wywołane zmianami sytuacji), jak też względy ekonomiczne.

Nawet gdyby nie udało się obronić tezy, że podczas wielonarodowych operacji wojskowych, a także ćwiczeń, zasoby państwa gospodarza są jednym (choć nie jedynym) z głównych źródeł zasobów, w tym także zasobów logistycznych, dla sił sojuszniczych, to mimo wszystko trudno wyobrazić sobie przekraczanie granic państwowych, przemieszczanie się, rozmieszczanie i prowadzenie działań bez wsparcia przez państwo gospodarza.

Nie wolno przy tym jednak zapominać, że HNS jest jedynie formą pomocy, a nie sposobem realizacji zadań zabezpieczenia logistycznego, czy też okazją do przeniesienia obowiązku zapewnienia zasobów logistycznych, z państwa wydzielającego swoje wojska na państwo gospodarza. Należy także dostrzegać wyraźną różnicę pomiędzy wsparciem przez państwo gospodarza oraz, szerszą zakresowo, współpracą cywilno-wojskową (Civil-Military Cooperation – CIMIC). W odróżnieniu od CIMIC, na który składają się działania, mające charakter dwukierunkowy, dotyczące stosunków pomiędzy wojskami Sojuszu a rządami państw i ludnością cywilną, których celem jest zapewnienie skutecznej, ogólnej obrony obszaru NATO, istotę HNS można sprowadzić do jednokierunkowego zapewnienia wojskom państwa wysyłającego, gwarantowanych przez rząd państwa gospodarza, określonych asortymentów środków materialnych – w najszerszym

znaczeniu (w tym obiektów infrastruktury i usług). Ponadto, od – z reguły – dwupodmiotowego, dwustronnego HNS (państwo gospodarz – Host Nation i państwo wysyłające – Sending Nation), CIMIC odróżnia wielostronność prowadzonych działań. Oprócz narodowych, rządowych władz cywilnych i wojskowych, obejmują one także, w zależności od sytuacji, współpracę z agendami ONZ, OBWE, organizacjami pozarządowymi i innymi instytucjami.

Jak zatem, znając potencjalne źródła zasobów i możliwe sposoby zabezpieczenia logistycznego zorganizować zabezpieczenie pododdziałów prowadzących, w składzie komponentu SP NATO, działania poza obszarem kraju? Przed podjęciem takiej próby, należałoby sporządzić szczegółowy wykaz potrzeb wydzielanych pododdziałów w zakresie zabezpieczenia logistycznego, obejmujący zarówno potrzeby wynikające z uwarunkowań narodowych (własnych), jak też wymogów sojuszniczych (odnoszących się do poszczególnych rodzajów i kategorii wojsk oraz stopni ich gotowości). Zakładając, że własne możliwości w zakresie „wyłącznie narodowego” zabezpieczenia logistycznego tych pododdziałów są znane, oraz określone równie szczegółowo jak potrzeby, należałoby następnie, poprzez sporządzenie bilansu tych potrzeb i możliwości, określić zakres ograniczeń możliwości narodowych. Można je zapisać w postaci wzoru:

$$\text{Onmzl} = (\text{Pzlun} + \text{Pzlws}) - \text{Mwnzl}, \text{ gdzie:}$$

Onmzl – ograniczenia narodowych możliwości zabezpieczenia logistycznego pododdziałów wydzielonych do działań w składzie komponentu SP NATO,

Pzlun – potrzeby w zakresie zabezpieczenia logistycznego tych pododdziałów, wynikające z uwarunkowań narodowych,

Pzlws – potrzeby wynikające z wymogów sojuszniczych,

Mwnzl – możliwości „wyłącznie narodowego” zabezpieczenia logistycznego tych pododdziałów.

Przy założeniu, że podjęto właściwe działania i uzyskano dostęp do wszystkich z wyżej wymienionych źródeł zaopatrzenia, przygotowując zabezpieczenie logistyczne pododdziałów wydzielonych do działań, w składzie komponentu SP NATO, poza obszarem kraju, na pewno nie należy ograniczać się do wdrażania wyłącznie jednego z wyżej wymienionych wariantów, lecz stosować „wariant mieszany”, stanowiący elastyczną kombinację różnych rozwiązań. Powinien on obejmować elementy zabezpieczenia narodowego (bezwzględnie narodowe), w zakresie sił i środków specyficznych tylko dla poszczególnych kontyngentów, związanych z rodzajami (typami) użytkowanego przez nie uzbrojenia i sprzętu, np. statków powietrznych (chodzi o taki zakres niezbędnych środków oraz usług logistycznych, których nie można pozyskać ze źródeł innych niż własne zasoby narodowe). Będą to również inne elementy zabezpieczenia narodowego (także bezwzględnie narodowe), zapewniające uzyskanie i utrzymywanie, wymaganych przez Sojusz, ściśle określonych (sprecyzowanych w stosownych dokumentach standaryzacyjnych), narodowych możliwości zabezpieczenia logistycznego także po przebazowaniu pododdziałów wydzielanych do składu SR NATO (Deployable Capabilities), za które odpowiedzialność ponosi państwo wydzielające te pododdziały. W zakresie potrzeb wynikających z istnienia ograniczeń narodowych możliwości zabezpieczenia logistycznego, „wariant mieszany” powinien obejmować (również bezwzględnie) elementy wielonarodowego zabezpieczenia logistycznego, w tym głównie: elementy kontraktowania lokalnego oraz elementy wsparcia przez państwo gospodarza (realizowane według sformalizowanych procedur, lecz zarazem obejmujące, potencjalnie, szeroki zakres świadczeń i stosunkowo pewne), jak też, w miarę możliwości oraz potrzeb, elementy innych sposobów zabezpieczenia wielonarodowego. W pozostałym zakresie „wariant

mieszany” może obejmować (warunkowo), uwzględniając kolejne zasady logistyki Sojuszu: wystarczalności (Sufficiency)¹²⁵, elastyczności (Flexibility)¹²⁶ oraz ekonomii (Economy)¹²⁷, elementy wszystkich, zaprezentowanych wyżej, dopuszczalnych sposobów zabezpieczenia logistycznego. Zabezpieczenie logistyczne w tym wariacie można w postaci wzoru zapisać następująco:

$zlw_m = zbn_{pun} + pws + zbw_{pomn} + (zn + zw)$, gdzie:

zlw_m – zabezpieczenie logistyczne, w wariacie mieszanym, pododdziałów WLOP, wydzielonych, w składzie SR NATO, do działań poza granicami kraju,

$zbn_{pun} + pws$ – elementy narodowego zabezpieczenia logistycznego (bezwzględnie narodowe), w zakresie potrzeb tych pododdziałów, wynikających z uwarunkowań narodowych oraz potrzeb wynikających z wymogów sojuszniczych,

zbw_{pomn} – elementy wielonarodowego zabezpieczenia logistycznego (bezwzględnie wielonarodowe), w zakresie potrzeb wynikających z istnienia ograniczeń możliwości narodowych,

$zn + zw$ – elementy narodowego i wielonarodowego zabezpieczenia logistycznego (warunkowo), w pozostałym zakresie.

Rozważając problem organizacji zabezpieczenia logistycznego pododdziałów, prowadzących, poza granicami kraju, działania w składzie komponentu SP Sojuszu, nie sposób pominąć organów logistycznych, bezpośrednich wykonawców zadań zabezpieczenia kontyngentu narodowego.

Z doświadczeń Sił Powietrznych NATO, dotyczących wykorzystywania możliwych wariantów realizacji zadań zabezpieczenia logistycznego wynika, że pododdziały wydzielone do ich składu powinny dysponować własnymi organami

125 Aby zapewnić wymagane możliwości bojowe, podczas pokoju, kryzysu i wojny, poziomy zasobów logistycznych oraz ich rozdział muszą wystarczać do osiągnięcia wyznaczonych stanów gotowości bojowej, poziomów zdolności bojowej i mobilności.

126 Zabezpieczenie logistyczne, zarówno realizowane własnymi, jak też przydzielonymi siłami i środkami, musi być tak dynamiczne, elastyczne i mobilne oraz reagować na zmiany sytuacji tak, jak zabezpieczane pododdziały.

logistycznymi, o potencjale zapewniającym wykonanie zadań, niezależnie od miejsca i warunków ich realizowania (w granicach kraju, czy też poza nimi), szczególnie poza obszarem odpowiedzialności Sojuszu, gdzie warunki prowadzenia działań logistycznych są zdecydowanie trudniejsze, niż na obszarze innego z państw-członków NATO. Niezbędne jest istnienie jednostki logistycznej o wymaganym, wystarczającym potencjale logistycznym (w sile batalionu logistycznego dla każdej z wydzielonych eskadr lotniczych) przygotowanej do realizacji zadań podczas prowadzenia działań poza granicami kraju. Jednocześnie, wydzielenie z potencjału logistycznego, który pozostaje w dyspozycji, tak znacznych sił i środków do jednostek logistycznych dla wydzielanych pododdziałów oraz utrzymywanie takich jednostek w ciągłej gotowości do natychmiastowego wykorzystania, jest kosztowne i nieekonomiczne, m.in. z tego powodu, że realnie, stanowi zamrożenie wielu składników tego potencjału. W takiej sytuacji rozwiązanie problemu może polegać na doraźnym, jednak zarazem szczegółowo zaplanowanym i zorganizowanym, wydzieleniu sił i środków logistycznych, przeznaczonych dla tych pododdziałów podczas ich działań poza granicami kraju, z poszczególnych, adekwatnych elementów systemu logistycznego.

Organizacja zabezpieczenia logistycznego, oraz organa logistyczne i ich potencjał, muszą odpowiadać zamiarom operacyjnym. Muszą być adekwatne do tych zamiarów i wcześniej przygotowane właśnie do takich, a nie innych, działań. Tymczasem, wdrożenie dobrych, skutecznych i gwarantujących pewność, rozwiązań w tym zakresie ograniczone jest możliwościami finansowymi państwa. Ograniczenia te mogą powodować wręcz, że zabezpieczenie logistyczne może być organizowane nie na miarę potrzeb, a na miarę możliwości, co w odniesieniu do tego typu działań jest niedopuszczalne. Pamięając o ogromnym znaczeniu i prestiżu SP NATO, nie wolno czynić oszczędności w żadnej dziedzinie

działalności tych sił (szkoleniu, uzbrojeniu, wyposażeniu, zabezpieczeniu bojowym itd.). Z drugiej strony, nie ma możliwości oszczędzania we właściwie, prawidłowo oszacowanym potencjale logistycznym. Jest to możliwe jedynie wtedy, gdy stosowne kalkulacje i obliczenia zawierają błędy.

Tymczasem rodzą się kolejne pytania: jak duży potencjał logistyczny należy przygotować? co powinno go tworzyć? jakie powinny być zasady funkcjonowania i struktura organizacyjno-funkcjonalna organów logistycznych, aby zapewnić wydzielonym pododdziałom SP możliwości realizacji zadań? Odpowiadając na te pytania należy również określić, w jaki sposób zapewnić tym pododdziałom potrzebną (niezbędną) samowystarczalność logistyczną, w tym głównie samowystarczalność zaopatrzeniową? Należałoby też znaleźć odpowiedzi na pytania: jak i w jakim zakresie na działalność logistyczną mogą wpływać warunki i sposób działań wydzielonych sił? jak organizować pozyskiwanie i dowóz zaopatrzenia w trakcie wykonywania zadań? jak w określonych, zastanych warunkach miejscowych organizować efektywne kierowanie działalnością logistyczną? jak kształtować się będą wielkości dobowych potrzeb, w poszczególnych kategoriach asortymentowych środków zaopatrzenia? jak kształtować się będą straty oraz jaka będzie ich struktura? i wreszcie, w jakim zakresie, oraz w jakim czasie, istniejący system logistyczny jest zdolny wydzielić, ze swoich elementów, siły i środki logistyczne, o potencjale wymaganym przez wydzielone pododdziały, umożliwiające im prowadzenie samodzielnych działań poza granicami kraju, z baz położonych za granicą, w oddaleniu od narodowego zaplecza logistycznego?

Rozważania wyżej wymienionych zagadnień pozwoliły sformułować kilka wniosków, które można określić mianem założeń organizacji zabezpieczenia logistycznego pododdziałów, wchodzących w skład komponentu SP NATO, wydzielonych do działań poza granicami kraju.

Jak w każdej innej sytuacji, organizowanie zabezpieczenia logistycznego pododdziałów wydzielonych do działań poza granicami kraju w składzie komponentu SP NATO, należy poprzedzić określeniem potrzeb i możliwości oraz dokonaniem ich bilansu.

W warunkach organizowania zabezpieczenia logistycznego poza granicami kraju, uwidacznia się potrzeba znalezienia i posiadania, przez państwo wydzielające swoje siły, nowych, innych niż własne, źródeł zasobów oraz adekwatnych, innych niż wyłącznie narodowe, sposobów zabezpieczenia logistycznego, dostosowanych do warunków rozmieszczenia (bazowania) i działania wojsk.

Posiadanie szerokiego dostępu do różnorodnych źródeł i sposobów zabezpieczenia logistycznego zwiększa możliwości organizacyjne, ułatwia wariantowanie organizacji, a tym samym wpływa bezpośrednio na jej elastyczność oraz żywotność.

Ze względu na nieprzewidywalność występowania niektórych źródeł zasobów logistycznych w określonym miejscu i czasie w przyszłości oraz ograniczenia możliwości ich stosowania, należy dążyć do uzyskania i utrzymywania dostępu do wszystkich potencjalnych źródeł, co oznacza, że uwzględniając przedstawione wyżej uwarunkowania, główny wysiłek należy skupić na pozyskaniu wsparcia przez państwo gospodarza oraz kontraktowaniu zasobów miejscowych.

Zgodnie z zasadami logistyki Sojuszu (współdziałanie – cooperation), niezmiernie istotnym warunkiem działalności logistycznej jest współdziałanie pomiędzy poszczególnymi państwami-członkami NATO i kierownictwem Sojuszu. W przypadku działań nie wynikających z art. 5. Traktatu Waszyngtońskiego, współdziałanie to musi obejmować również, odpowiednio: inne państwa, nie będące członkami NATO, ONZ, UZE, OBWE, a także organizacje pozarządowe, o ile zachodzi potrzeba współdziałania z nimi.

Najlepsze wykorzystanie ograniczonych zasobów umożliwia współdziałanie logistyczne sektora cywilnego z militarnym, realizowane zarówno w obrębie poszczególnych państw, jak też pomiędzy nimi.

Szeroki dostęp do różnorodnych źródeł zasobów logistycznych dla pododdziałów wydzielonych do działań poza granicami kraju w składzie komponentu SP NATO, a zwłaszcza zasobów państwa gospodarza oraz zasobów miejscowych powszechnego użytku, może ułatwić współpraca cywilno-wojskowa, prowadzona z przedstawicielami władz państwa gospodarza, właścicielami tych zasobów oraz realizatorami świadczeń.

W celu ukierunkowania podejmowanych działań oraz ześrodkowania wysiłków współpracy cywilno-wojskowej w zakresie pozyskiwania zasobów logistycznych, niezbędne jest koordynowanie działań podejmowanych przez organa CIMIC z właściwymi organami kierowania zabezpieczeniem logistycznym SP.

Bez względu na charakter zadań, realizowanych przez zabezpieczane pododdziały SP, miejsce oraz warunki w rejonie działań, stosując się do wymagań sojuszniczych, równolegle powinno się wybierać i stosować taki wariant ich zabezpieczenia, który w danych warunkach okaże się optymalny, szczególnie pod względem efektywności oraz ekonomiczności. Przy tym, ponad ekonomiczność w skali mikro, polegającą na dążeniu do obniżenia kosztów i dokonania oszczędności, wynikających zazwyczaj z różnic cen jednostkowych, należy przedkładać ekonomiczność w skali makro, którą cechuje wspieranie możliwości rozwoju gospodarczego własnego państwa.

Rozdział 5

POTRZEBY I MOŻLIWOŚCI LOTNICTWA SP RP W ZAKRESIE CIMIC

Podstawowym celem CIMIC jest ustanowienie i utrzymanie pełnej współpracy dowódcy NATO z cywilną ludnością oraz instytucjami na jego obszarze działania w celu kreowania cywilno – wojskowych warunków dających mu, najlepsze z możliwych, moralne, materiałowe i taktyczne korzyści podczas prowadzenia różnego rodzaju operacji. Długoterminowym celem CIMIC jest tworzenie i utrzymanie warunków, które będą wspierały dowódcę w procesie osiągnięcia ostatecznego rozwiązania kryzysu. Przedsięwzięcia CIMIC dotyczą działań zarówno ujętych w artykule 5 jak i poza nim. CIMIC odzwierciedla wolę NATO do osiągnięcia stanu wspólnego bezpieczeństwa. W związku z tym musi być on integralną częścią procesu planowania przez dowódców NATO w czasie pokoju i podczas działań wojennych.

W działaniach pokojowych planowanie to musi uwzględniać obszar zainteresowania dowódcy. Może obszar ten obejmować wyznaczony rejon działań, wszystkie lub kilka sąsiednich obszarów, zależnie od celu operacji.

W czasie działań wojennych CIMIC może obejmować współpracę wewnątrz obszaru odpowiedzialności dowódcy. W działaniach NATO, na tym obszarze, wymaganym jest uwzględnianie czynników socjalnych, politycznych, kulturowych, religijnych, ekonomicznych, środowiska naturalnego oraz humanitarnych. I dalej, dowódca NATO musi brać pod uwagę obecność olbrzymiej ilości coraz bardziej zaawansowanych technologicznie i kulturowo międzynarodowych i pozarządowych organizacji cywilnych. Problemy te mogą być wzmacniane (intensyfikowane) przez różnice kulturowe oraz wynikające z różnorodności celów pomiędzy organizacjami wojskowymi i cywilnymi. Dlatego, aby zwiększyć ich udział koniecznym jest nawiązywanie i utrzymywanie odpowiednich z nimi kontaktów.

Zakres przedsięwzięć realizowanych w ramach CIMIC, jak wspomniano wyżej, może być różny. CIMIC może stanowić główną cechę danej operacji, szczególnie w przypadku pomocy humanitarnej oraz usuwaniu skutków klęsk żywiołowych. Dodatkowo, co jest prawdopodobnym w przypadku wielu misji, siły zbrojne mogą być częściowo zależne od instytucji cywilnych oraz ludności w zakresie pozyskiwania informacji, a także konkretnych zasobów. Władze cywilne mogą również zapewniać bezpieczeństwo pewnych obszarów. Możliwym jest jednak brak uzyskania przez danego dowódcę NATO swobody działania i ruchu bez tej właśnie współpracy. Można postawić tezę, że ustanawianie i utrzymywanie dobrych stosunków z otoczeniem cywilnym może stworzyć sytuację, w której wrogie siły lub potencjalnie wrogie nie uzyskają na tym samym obszarze podobnych korzyści. Dlatego obowiązki dowódców NATO mogą być najlepiej wypełnione na danym obszarze (obszarze odpowiedzialności) przy założeniu, że będzie on odpowiednio współdziałał z ludnością cywilną oraz międzynarodowymi i określonymi, pozarządowymi władzami. W ten sposób, co jest bardzo istotne, sukces militarny można osiągnąć bez użycia siły lub stosować jedynie groźbę ich użycia. Jest to możliwe przy zsynchronizowaniu celów dowódców NATO z celami ludności i wspomnianych instytucji znajdujących się w ich obszarze odpowiedzialności. Ma to zastosowanie, jak już wspomniałem, zarówno w działaniach określonych w artykule 5 oraz operacji wsparcia pokoju, w których, ze względu na cywilne uwarunkowania, mogą występować znaczne, poważne ograniczenia. W sytuacjach, gdzie synchronizacja ta jest niemożliwa lub gdzie nie ma woli jej utrzymywania, np. na wrogim teatrze działań lub podczas szybko rozwijającego się konfliktu, CIMIC będzie jeszcze głównym czynnikiem wpływającym na możliwość pozyskiwania lokalnych zasobów oraz, w zgodności z prawem międzynarodowym, ułatwiającym ewentualne realizowanie cywilnych funkcji (zadań) wcześniej nałożonych przez dowódców na władze cywilne. Dlatego CIMIC powinien być zawsze rozważany przez nich jako integralna część procesu planowania operacji. Poza tym CIMIC ma poważną funkcję w całym

spektrum działań Sojuszu szczególnie w zapobieganiu kryzysom oraz rozwiązywaniu konfliktów. Należy zauważyć również, że pierwszoplanowym zadaniem CIMIC w działaniach jest takie wsparcie władz cywilnych, ludności, międzynarodowych i pozarządowych organizacji, którego efektem ma być ich pomoc w osiąganiu celów militarnych.

Zmiany sytuacji międzynarodowej oraz otoczenia NATO doprowadziły do opracowania nowej koncepcji strategicznej Sojuszu. Mówi ona, że interakcja pomiędzy siłami sojuszniczymi, a środowiskiem cywilnym jest niezbędnym czynnikiem uzyskania celu militarnego. Ma to szczególnie odniesienie do działań związanych z obroną kolektywną (collective defence operations) i nie określonych w artykule 5 w zakresie reagowania kryzysowego (crisis response operations), w których to CIMIC spełnia największą rolę. Najlepiej jest to wyrażone w publikacji sojuszniczej - MC 400/2 – w której stwierdza się, że wielofunkcyjny charakter (natura) działań w ramach reagowania kryzysowego wymaga, aby wojskowe i cywilne agencje i organizacje w pełni ze sobą współdziałały.

Reasumując CIMIC ma do spełnienia kilka zasadniczych funkcji. Są to między innymi:

- **Utrzymywanie kontaktów z sektorem cywilnym.** Celem jest tu zapewnienie koordynacji koniecznej do ułatwiania i wspierania procesu przygotowania i prowadzenia działań. Kontakty z władzami i organizacjami cywilnymi ułatwia się poprzez, między innymi, odpowiednio prowadzoną polityką informacyjną;
- **Wspieranie sektora cywilnego przez siły Sojuszu.** Zazwyczaj (co jednak należy podkreślić) nie jest to wsparcie realizowane pod kierunkiem władz cywilnych. Może ono obejmować następujące spektrum spraw dotyczących: pozyskiwania informacji, zasobów ludzkich, materiałowych, wyposażenia, urządzeń związanych z szeroko rozumianą komunikacją oraz szkoleniem.

Ogólnie, będzie miało to miejsce tam gdzie trzeba stworzyć warunki korzystne do realizacji operacji wojskowych, a także tam gdzie odpowiednie władze cywilne lub agencje nie są w stanie zrealizować tych zadań.

- **Wpieranie sił zbrojnych przez sektor cywilny.** Na teatrze działań dowódcy NATO będą potrzebowali znacznej pomocy ze strony sektora cywilnego. Ważnym tu będzie takie koordynowanie wysiłków, aby zminimalizować zakłócenia prowadzenia operacji militarnych, w wyniku np. braku odpowiedniego rozpoznania zasobów lokalnych, w tym nastawienia i nastrojów wśród ludności cywilnej. Jest to tym bardziej ważne w sytuacjach, w których Sojusz jest, w pewnym stopniu, zależny od cywilnych źródeł informacji i zasobów.

Z kolei możliwości CIMIC zależą, poza odpowiednio prowadzoną pracą koncepcyjną, szkoleniem, kształceniem, od posiadanych zasobów fizycznych. Minimum, które jest wymagane w NATO to założenie na wszystkich szczeblach dowodzenia komórek (sztabów, zespołów) CIMIC. Ich rolą ma być uczestniczenie w ocenie sytuacji w zakresie współpracy cywilno – wojskowej, a także opracowanie zadań, które pozwolą dowódcy na osiągnięcie założonego celu działań. Skład tych zespołów oraz czas, w jakim będą realizować zadania zależał będzie od charakteru działań (operacji) oraz od czasu przybycia odpowiednich, cywilnych organizacji. Zwykle będą one funkcjonowały na połączonym obszarze działania (joint operations area – JOA) lub na szczeblu dowództwa regionalnego (regional command – RC), gdzie dowódca komponentu lądowego będzie posiadał uprawnienia kontroli operacyjnej (operational control – OPCON). W ich składzie powinni również znajdować się specjaliści (piony funkcjonalne) ze względu na specyficzne, wcześniej określone wymagania w zakresie dokonywania właściwych ocen (ekspertyz) w zakresie administracji cywilnej, infrastruktury, pomocy humanitarnej, struktur gospodarczych oraz spraw związanych z kulturą, obyczajami itd., które nie mogą być z różnych względów, w danym obszarze, dokonane przez innych. Nie musi być to jedynie personel wojskowy. Można od nich wymagać dokonywania

oceny, analiz oraz uczestniczenia w procesie planowania, a także wykonywania specyficznych prac (projektów). Ogólnie ujmując organizacja CIMIC musi być wystarczająco elastyczna, aby spełniać swoje funkcje. W dalszej perspektywie przewiduje się utrzymywanie (w odpowiednim stanie gotowości) i funkcjonowanie narodowych elementów, które będą zdolne do podejmowania zadań CIMIC.

Zadania CIMIC mogą być realizowane przez: grupy CIMIC (dowództwo grupy, kompania dowodzenia, kompanie wsparcia CIMIC), specjalistów funkcjonalnych (będą oni wykorzystywani na czas realizacji specyficznych zadań; ich skład i liczba zależy od zarówno potrzeb jak i możliwości ich pozyskania) oraz siły (np. pododdział żołnierzy, którzy mają realizować zadania dowódcy w ramach CIMIC). Grupa CIMIC jest jednostką CIMIC, która może rozwijać się w JOA lub regionie jako część kontyngentu narodowego lub której może być przekazane przez połączone siły sojusznicze (AJF-allied joint force) uprawnienie OPCON. Głównymi zadaniami tej grupy są: wspieranie procesu dowodzenia w JOA lub regionie oraz wsparcie dowodzenia w działaniach CIMIC.

Trzeba zwrócić uwagę, że w działaniach określonych w artykule 5 i poza nim będzie wymagane, na szczeblu JOA, przekazanie uprawnień dowódcy w zakresie CIMIC. W obu przypadkach tzn. gdy dowodzi dowódca połączonych sił (joint force commander – JFC) lub dowódca regionalny (regional commander – RC – art. 5), a nie dowódca komponentu lądowego, siły CIMIC będą zwykle znajdowały się właśnie pod OPCON komponentu lądowego. W działaniach zgodnych z artykułem 5 żadna komórka CIMIC nie może być rozwijana z zadaniem bezpośredniego wsparcia formacji narodowych. Ich działania są koordynowane przez sztab CIMIC ze szczebla dowódcy komponentu lądowego. Może się tam jeszcze znajdować grupa CIMIC, nad którą komponent lądowy może mieć uprawnienia OPCON.

W działaniach poza artykułem 5 wymagania w zakresie CIMIC mogą być zrealizowane w następujących wariantach:

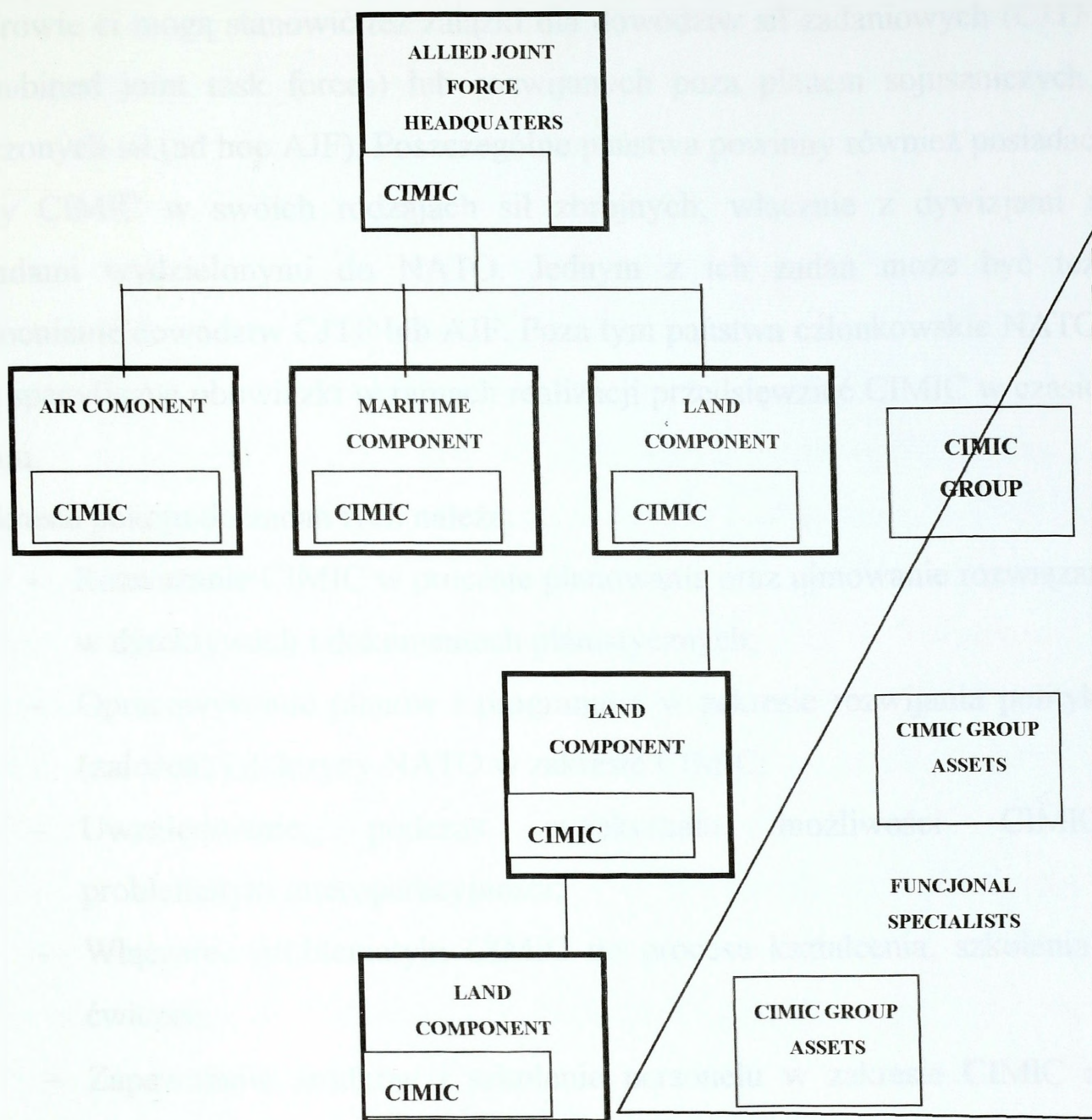
Przekazanie grupy CIMIC dowództwu AJF z uprawnieniami OPCON. Ten wariant jest bardziej odpowiedni w działaniach na dużym obszarze i ich wielozadaniowym charakterze. W efekcie grupa dowodzenia CIMIC staje się organem dowódcy na szczeblu teatru działań. Specjaliści funkcjonalni lub zespoły tych specjalistów otrzymują zadania od grupy dowodzenia CIMIC. Mogą wystąpić tu dwa dalsze warianty:

Grupy CIMIC podległych jednostek organizacyjnych (np. korpusy) otrzymują zadania bezpośrednio jako komponenty wojsk AJF, chociaż w przypadku ich działań będzie występowała potrzeba koordynowania przedsięwzięć na szczeblu dywizji i brygady;

Grupy CIMIC podległych jednostek organizacyjnych (np. korpusy) lub część składu (komórek) tych grup przeniesione są w celu wsparcia do podległych jednostek zwykle pod OPCON.

Wzmocnienie specjalistami funkcjonalnymi sztabu CIMIC dowództwa lub personelem ze składu grupy CIMIC. Wymaganie w zakresie wykonania zadań stawianych ze szczebla JOA mogłoby później być realizowane przez stawianie zadań w narodowym systemie i następnie, dalej pojedynczym specjalistom funkcjonalnym, którzy składają meldunki bezpośrednio do sztabu CIMIC.

Utrzymywanie potencjału CIMIC w celu rozwinięcia ich w JOA jako części narodowych udziałów w procesie tworzenia sił NATO (NATO Force Generation) określonych w oświadczeniu potrzeb (statement of requirements – SOR). Środki te mogłyby być rozwijane wstępnie na niższym (podległym) szczeblu i znajdować się pod kontrolą CJTF. Powyższe warianty przedstawiono na rys.21.

Rys.21. Warianty realizacji CIMIC w działaniach poza artykułem 5.

Należy też podkreślić, że sztaby dowództw (NATO) strategicznych, regionalnych, połączonych subregionalnych, bojowych, a także sił reagowania powinny włączać do pracy oficerów wyszkolonych w zakresie CIMIC. Ich głównym zadaniem w czasie pokoju będzie planowanie i przygotowanie danych CIMIC do Contingency Plans zarówno w zakresie wspólnej obrony NATO (Collective Defence Operations – CDOs) oraz operacji kryzysowych (Crisis Response Operations – CROs). Mają oni również swój udział w opracowywaniu doktryny, kształceniu, szkoleniu i ćwiczeniach. Muszą zapoznawać dowódców i ich sztaby z możliwościami, a także sposobami wykorzystania CIMIC.

Oficerowie ci mogą stanowić też załączki dla dowództw sił zadaniowych (CJTF – combined joint task forces) lub rozwijanych poza planem sojuszniczych, połączonych sił (ad hoc AJF). Poszczególne państwa powinny również posiadać sztaby CIMIC w swoich rodzajach sił zbrojnych, włącznie z dywizjami i brygadami wydzielonymi do NATO. Jednym z ich zadań może być też wzmocnienie dowództw CJTF lub AJF. Poza tym państwa członkowskie NATO mają specyficzne obowiązki w ramach realizacji przedsięwzięć CIMIC w czasie pokoju.

W okresie pokoju do zadań tych należą:

- Rozważanie CIMIC w procesie planowania oraz ujmowanie rozwiązań w dyrektywach i dokumentach planistycznych;
- Opracowywanie planów i programów w zakresie rozwijania polityki (założeń) i doktryny NATO w zakresie CIMIC;
- Uwzględnianie, podczas zwiększania możliwości CIMIC, problematyki interoperacyjności;
- Włączanie problematyki CIMIC do procesu kształcenia, szkolenia i ćwiczeń;
- Zapewnianie środków i szkolenie personelu w zakresie CIMIC na potrzeby NATO (do przeprowadzania ćwiczeń oraz konkretnych działań).

Wcześniej wspomniano organizacje, z którymi, w ramach CIMIC powinna być prowadzona współpraca. Wyróżnia się trzy rodzaje takich cywilnych organizacji:

- organizacje międzynarodowe (UNHCR – UN High Commissioner, for Refugees; UNOCHA – UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs; UNHCHR – UN High Commissioner for Human Rights; WFP – the World Food Programme; UNICEF – UN International Children's and Education Fund; IOM – International Organisation for Migration);

- organizacje pozarządowe posiadające mandat i ich nie posiadające, międzynarodowe i narodowe agencje posiadające gwarancje rządowe USAID – United States Agency for International Development; ECHO – European Community Humanitarian Office).

Na podstawie powyższego można poznać, w sposób ogólny, rolę, miejsce oraz zadania CIMIC w całej działalności NATO.

Po analizie publikacji NATO nasuwa się kilka zasadniczych wniosków.

Przedsięwzięcia CIMIC muszą być uwzględniane w całym spektrum działań NATO, zarówno zgodnych z artykułem 5 jak i w nim nie określonych. Poza tym dowódcy Sojuszu muszą uwzględniać je już w pierwszych stadiach planowania. Efektem CIMIC ma być ustanowienie i utrzymywanie stosunków z organizacjami cywilnymi i pozarządowymi, a także ludnością cywilną, aby powodowało to ich współdziałanie z dowódcą NATO w zakresie osiągnięcia przez niego założonego celu (w tym militarnego lub innego).

W celu rozważenia potrzeb Sił Powietrznych RP w zakresie CIMIC należy dokonać analizy możliwych wariantów działania tych sił. Nasze, polskie SP mogą uczestniczyć w działaniach sojuszniczych bądź koalicyjnych¹²⁸. Są to operacje wielonarodowe. Mogą być prowadzone zarówno w czasie wojny, jak i w działaniach innych niż wojna, wśród których do najbardziej znanych współcześnie zalicza się operacje wsparcia pokoju. Natomiast lotnictwo SP może uczestniczyć w operacjach połączonych takich jak Joint Operations (JO), Combined Joint Operations (CJO) oraz Allied Combined Joint Operations (ACJO) realizowanych w ramach sojuszniczej, kolektywnej obrony oraz, co może mieć miejsce w operacjach (działaniach) poza artykułem 5.

Obecnie nasze siły powietrzne (SP) nie posiadają w pełni takich możliwości, które pozwoliłyby im uczestniczyć we wszystkich ww operacjach.

Jednak na problem ten należy spojrzeć przez pryzmat techniki, która w niedalekiej przyszłości może być w ich posiadaniu. Wówczas to nasze SP mogą uczestniczyć, zgodnie z przewidywaniami określonymi podczas szczytu w

128 M. KOZUB *Lotnictwo Sił Zbrojnych w Operacjach.*, Studium operacyjne, W-wa, AON 2001, str.10.

Waszyngtonie w 1999 roku, w operacjach obejmujących duży przedział czasu i które mogą być prowadzone w znacznym oddaleniu od obszaru kraju jak i obszaru odpowiedzialności NATO. Mogą to być również działania o dużym stopniu nieokreśloności (np. działania tzw. ad hoc). Planując jednak przedsięwzięcia, w których uczestniczyły będą polskie SP należy określić zakres zadań dla ich komórek CIMIC na danym obszarze. Jest to ważne ze względu na możliwość jednoczesnego działania na korzyść wojsk Sojuszu, jak i własnych. Zależy to również od charakteru danej operacji (wspominałem o tym wcześniej). Obecnie, w sytuacji gdzie nie do końca są sprecyzowane zadania operacyjne dla naszych SP trzeba prowadzić na bieżąco ocenę sytuacji i przewidywać możliwe zadania CIMIC. Komórki CIMIC winny realizować to w czasie pokoju, w trakcie danej operacji oraz po jej zakończeniu, z uwzględnieniem współdziałania ze strukturami NATO oraz poszczególnymi państwami i ich przedstawicielami. Znajomość przyszłego obszaru działań byłaby tu bardzo przydatna. Komórki CIMIC SP mogłyby wcześniej przygotowywać grunt do stworzenia warunków współpracy w zakresie np. pozyskiwania zasobów logistycznych dla lotnictwa SP RP, pomagać w zawieraniu umów, utrzymywaniu stałych kontaktów z poszczególnymi firmami i organizacjami. Niezmiernie ważnym byłoby również uzgadnianie przedsięwzięć zabezpieczenia bojowego realizowanego na korzyść naszych SP, w tym szczególnie obrony i ochrony baz lotniczych, na których mogą znajdować się polskie statki powietrzne. Wykonywanie tych zadań bez znajomości, chociażby w przybliżeniu, przyszłego teatru działań będzie bardzo trudne przy obecnym składzie komórek CIMIC SP RP¹²⁹. Możliwości CIMIC SP RP przy tak założonym szerokim zakresie działania są zbyt skromne do ich wypełnienia. Jednak realizm zadań dla komórek CIMIC naszych SP, w tym szczególnie w zakresie zaspokajania potrzeb lotnictwa polskiego i sojuszniczego, będzie wynikał m.in. z określenia obszaru lub chociażby zakresu przyszłych potencjalnych działań.

129 Było to widoczne podczas sympozjum CIMIC w Wydziale Lotnictwa i OP AON, które odbyło się w grudniu 2001 roku, na którym szef CIMIC Dowództwa SP przedstawił strukturę organizacyjną CIMIC oraz jej zakres zadań.

OGÓLNE REFLEKSJE I WNIOSKI Z BADAŃ

Refleksja 1. Złożoność zjawiska, jakim jest CIMIC, jego wieloaspektowość i multidyscyplinarność nie ułatwia detalicznego, dogłębnego poznania Doktryny NATO w Zakresie Współpracy Cywilno-wojskowej - CIMIC. Mamy bowiem wrażenie, że w tłumaczonych na język polski, dostępnych nam dokumentach sojuszniczych, dotyczących tej problematyki, sporo treści i interesujących informacji mieści "między wierszami". Może to - między innymi - wynikać z faktu, że dokumenty te starają się w sposób bardzo syntetyczny i jednocześnie w miarę przystępny przybliżyć nam to złożone, psychospołeczne i organizacyjne zjawisko, jakim jest CIMIC. Jeśli tak, to czy nie zachodzi obawa, że ewentualnie to, co mieści się "między wierszami" dostępnej nam doktryny CIMIC będzie różnie odczytywane przez poszczególne osoby, albo też w ogóle nie zostanie zauważone?

Tego rodzaju obaw nie można wykluczyć również na etapie tłumaczenia Doktryny na język polski. W związku z tym nasuwa się praktyczne pytanie, czy etap tłumaczenia tej Doktryny na język polski nie jest na tyle istotny, aby potraktować go w z należytą uwagą? Jeśli dojdziemy do wniosku że tak, to być może warto przedsięwzięcie to ująć w odpowiednie ramy organizacyjne. Przykładowo mogło by to wyglądać tak, że: a/ w pierwszym etapie Doktrynę tłumaczy równolegle kilku, np. trzech tłumaczy, posiadających odpowiednie kwalifikacje językowe i merytoryczne; b/ w drugim etapie efektami pracy każdego tłumacza zajmuje się zespół odpowiednich specjalistów (z udziałem specjalistów z armii sojuszniczych), który dopiero na tej podstawie przygotowuje odpowiedni dokument, przydatny zarówno w dydaktyce, jak również w działalności praktycznej.

Taka procedura działania zmniejszała by do minimum możliwość ewentualnego wystąpienia różnego rodzaju błędów, a jednocześnie pozwoliła by w miarę wiernie odczytać zawarte w tych syntetycznych dokumentach przesłania i ich znaczenia. Trudno powiedzieć, czy w taki lub podobny sposób powstały

dostępne nam dziś w języku polskim materiały dotyczące CIMIC; jawią się również pytania, czy wszystkie zawarte w tym dokumencie sformułowania wiernie oddają sens i znaczenie zawartych w oryginale zapisów? Niestety, nie mamy wystarczającej wiedzy na ten temat, chociaż spotykamy się z różnymi opiniami w tej sprawie, co mogło by wskazywać na potrzebę podjęcia tego zagadnienia w badaniach.

Refleksja 2. Różnorodność sytuacji, w których przychodzi wykorzystywać CIMIC, stwarza określone problemy natury dydaktycznej i praktycznej. Nie wystarczy bowiem - jak się wydaje - poznać terminy, definicje, składniki, cele i funkcje CIMIC, a w działalności praktycznej powielać określone schematy i wzorce działania. Mówiąc krótko - mamy wrażenie, że doktryna CIMIC stwarza możliwości, a może nawet zmusza do jej twórczego wykorzystywania. Aby tego dokonać, należy jednak poznać CIMIC jako zjawisko psychospołeczne i organizacyjne (prakseologiczne) a zarazem jego istotę jako systemu działania, a tym samym "mechanizmu" w ręku (w głowie) dowódcy odpowiedzialnego za dany obszar działania SZ NATO. Nie można wykluczyć, że dowódcą tym - w określonych sytuacjach - może być dowódca komponentu powietrznego. Poza tym warto pamiętać, że znajomość CIMIC jako zjawiska może okazać się przydatna dla wszystkich, którzy uwikłani są w funkcjonowanie tego zjawiska i systemu działania w różnych, trudnych do przewidzenia sytuacjach.

Refleksja 3. Trudno nie zauważyć pewnych różnic w podejściach do doktryny CIMIC w różnych krajach i armiach, co niesie ze sobą określone skutki:

- z jednej strony - może stanowić swoisty mechanizm, sprzyjający rozwojowi tej Doktryny, zabezpieczający przed jej "kostnieniem";
- z drugiej strony jednak stwarza utrudnienia w sferze dydaktyki, ale także dla praktyki jej wykorzystania, szczególnie dla państw i armii, które od stosunkowo krótkiego czasu zajmują się tym zagadnieniem. W takiej sytuacji znajdują się nasze Siły Zbrojne, a w nich Siły Powietrzne.

Ta złożona sytuacja, oraz nakładające się na to dodatkowe, niesprzyjające czynniki, takie jak deficyt specjalistów w tym zakresie, stosunkowo mały zakres zagadnień CIMIC w programach kształcenia szkół i uczelni wojskowych, stosunkowo niski poziom wiedzy humanistycznej znacznej części dowódców, różnego rodzaju problemy organizacyjne, materialne, mentalne, itp. nie ułatwiają upowszechniania się wśród kadry wiedzy o CIMIC.

Przedstawiona wyżej - w dużym uproszczeniu - sytuacja problemowa zmusza do poszukiwania najlepszych sposobów wyjścia z niej. Spośród wielu pomysłów rozwiązania tego problemu, odczuwanego głównie w wymiarze dydaktycznym, ale i praktycznym, zasadnym wydawało by się wykorzystanie stosowanego w socjologii podejścia rozumiejącego. Konsekwencją tego było by również wykorzystanie podejścia fenomenologicznego. Upraszczając - chodzi o próbę spojrzenia na CIMIC jako na fenomen, specyficzne zjawisko o charakterze psychologicznym, socjologicznym i prakseologicznym. Takie podejście może sprzyjać wniknięciu w istotę tego zjawiska i zrozumieniu jego mechanizmów po to, aby tę wiedzę wykorzystywać w działaniu, a tym samym działać adekwatnie do potrzeb w różnych, trudno przewidywalnych sytuacjach.

Mówiąc o działalności praktycznej mamy na myśli nie tylko określonego szczebla dowódcę, realizującego w zmieniających się warunkach konkretne zadanie, ale również jego podwładnych, czyli cały podporządkowany mu personel CIMIC, ale także pozostałych podwładnych dowódcy, odpowiedzialnego za realizację celów, funkcji i zadań w ramach CIMIC na konkretnym obszarze działania SZ NATO. Personel ten, działając w funkcjonalnych i elastycznych strukturach, kieruje się nie tylko wytycznymi dowódcy i ogólnymi zasadami działania CIMIC, określonymi w miarę precyzyjnie w odpowiednich dokumentach normatywnych¹³⁰, ale także - znając istotę zjawiska CIMIC i właściwy mu system działania - efektywnie realizuje wolę dowódcy i osiąga cele CIMIC w turbulentnej, niedookreślonej i ciągle zmieniającej się rzeczywistości.

130 *vide np.* AJP-09

Splot tych czynników stwarza przesłanki do poszerzania się zakresu podmiotowości personelu CIMIC, jako jednego z warunków efektywnego funkcjonowania w tej sytuacji. To z kolei wymaga zarówno od personelu, ale i od dowódców różnych szczebli odpowiedniej wiedzy, w tym również na temat CIMIC, traktowanego jako zjawisko psychospołeczne i organizacyjne, a na szczeblu taktycznym i operacyjnym - jako system działania i swoisty mechanizm w ręku dowódcy. Mechanizm w ręku dowódcy, czy może raczej " w głowie dowódcy"? Miejmy nadzieję, że więcej zwolenników znajdzie raczej to drugie rozwiązanie.

Na tle powyższych rozważań rodzi się bardzo praktyczne pytanie: czy przygotowując kadrę do funkcjonowania w CIMIC i korzystania z CIMIC czynić to rzemieślniczo, czy raczej starać się jej stworzyć możliwości zrozumienia tego złożonego zjawiska, aby w różnorodnych, trudno przewidywalnych sytuacjach podejmować działania adekwatne do potrzeb i możliwości? A może raczej warto zastanowić się, kogo kształcić, a kogo szkolić? Czy tylko szkolić, czy może również wyposażać w pewne kwantum wiedzy teoretycznej? Są to pytania wymagające pilnej odpowiedzi.

Refleksja 4. Zmiany cywilizacyjne, ewolucja funkcji SZ oraz zmiana paradygmatu prowadzenia działań zbrojnych¹³¹ powodują, że systematycznie wzrasta znaczenie CIMIC w armiach NATO, szczególnie zaś w operacjach militarnych innych niż wojna. Jednocześnie daje się zauważyć;

z jednej strony – wzrost złożoności warunków funkcjonowania CIMIC;

z drugiej strony zaś - złożoność CIMIC jako systemu działania.

Stwarza to określone trudności dydaktyczne i organizacyjne. Problemy te są szczególnie odczuwalne przez kraje i armie, które zagadnieniem CIMIC zajmują się od niedawna. Doświadczenia wykazują bowiem, że współcześnie nie wystarczy już znać doktrynę i procedury współpracy cywilno-wojskowej. Koniecznym wydaje się również jej rozumienie. Mówiąc o potrzebie rozumienia

Doktryny NATO w zakresie współpracy cywilno-wojskowej mamy na uwadze rozumienie zjawiska CIMIC i mechanizmów jego funkcjonowania. Może temu sprzyjać postrzeganie CIMIC jako systemu działania i specyficznego „mechanizmu” w ręku dowódcy. Bardziej precyzyjnie biorąc – mechanizmu nie tyle w „ręku dowódcy”, co raczej w „głowie dowódcy”.

Refleksja 5. CIMIC w SP to nie tylko zadania wykonywane przez SP w ramach CIMIC, ale również znajomość CIMIC przez kadre SP. Nie chodzi li tylko o znajomość celów, funkcji, zadań i zasad funkcjonowania współpracy cywilno-wojskowej, ale również o rozumienie współpracy cywilno-wojskowej jako zjawiska psychospołecznego i organizacyjnego, oraz umiejętne wykorzystywanie tej wiedzy w różnorodnych, trudnych do przewidzenia i często zmieniających się sytuacjach.

Dla zrozumienia zjawiska CIMIC koniecznym wydaje się prowadzenie inter- i multidyscyplinarnych badań, z wykorzystaniem dorobku psychologii, socjologii, psychologii społecznej, teorii organizacji i zarządzania, teorii systemów, teorii informacji i komunikowania, itp. Obrazowo możemy to przedstawić w sposób, jak na rysunku 3. Uszczegóławiając przedstawione tam idee warto zwrócić uwagę na takie zagadnienia, jak: dynamika potrzeb człowieka i grup społecznych w sytuacjach zagrożeń i braku bezpieczeństwa; psychologia tłumu; problematyka nastawień i zachowań człowieka oraz grup społecznych w sytuacjach dużych trudności w zaspokojeniu podstawowych potrzeb; rodzaju, roli i charakteru więzi społecznych w różnych kulturach¹³²; kulturowych uwarunkowań nastawień i zachowań człowieka oraz grup społecznych, szczególnie w sytuacji niezaspokojonych potrzeb; efektywności funkcjonowania struktur organizacyjnych w sytuacjach dynamicznych zmian otoczenia, itp.

131 M.Cieślarczyk, W.Marud, Siły zbrojne cywilizacji III fali. Kilka refleksji dotyczących sił powietrznych, Myśl Wojskowa nr 6, 2001.

132 G.Hofstede, Kultury i organizacje, Warszawa 2000.

Kwestie te wymagają jednak dalszych, pogłębionych badań. Dotychczas zaledwie dotknęliśmy - jak się wydaje - swoistego wierzchołka góry lodowej.

Rozważania na temat współpracy cywilno-wojskowej CIMIC w SP chcielibyśmy zamknąć następującymi **wnioskami**:

- rola CIMIC w misjach NATO będzie wzrastać;
- poszerza się zakres zadań CIMIC;
- będą one realizowane w coraz trudniejszych warunkach;
- armie NATO muszą posiadać coraz lepiej przygotowany (w tym zakresie) personel - nie tylko specjalistyczny, ale i dowódczy;
- przygotowanie personelu - to nie tylko wąska wiedza specjalistyczna (np. znajomość doktryn, procedur, itp.), ale również znajomość CIMIC jako zjawiska - rozumienie zasad jego funkcjonowania i umiejętność ich wykorzystania w różnych warunkach i sytuacjach;
- dotychczasowe programy kształcenia w uczelniach wojskowych – jak się wydaje - w zbyt małym zakresie uwzględniają problematykę CIMIC;
- brak jest wystarczającej podbudowy teoretycznej dotyczącej współpracy cywilno-wojskowej;
- zbyt mało badań poświęca się tej problematyce.

Na koniec warto, jak się wydaje, postawić pytanie, które już wcześniej pojawiło się w naszych rozważaniach: czy aktualny poziom wiedzy humanistycznej kadry dowódczej sprzyja lepszemu rozumieniu zjawiska CIMIC? W miarę adekwatna do rzeczywistości odpowiedź na to pytanie powinna inspirować do kolejnych przemyśleń, a być może również działań praktycznych.

Dotychczasowe nasze rozważania na temat współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC) w odniesieniu do SP (ale nie tylko) zamkniemy kilkoma uwagami, które mogą okazać się przydatne zarówno w dalszych badaniach, w działalności

dydaktycznej, ale także w innych obszarach działalności praktycznej. Przypomnijmy więc, iż z naszych ustaleń badawczych wynika, że:

A/ dalsze, podejmowane w tym zakresie badania, ale i działania dydaktyczne wymagają z jednej strony podejścia inter- i multidyscyplinarnego i związanej z tym szerokiej wiedzy z różnych jej obszarów; z drugiej strony zaś - dużej pokory związanej ze złożonością badanego zjawiska i wieloma barierami nie sprzyjającymi poznania jego istoty.

Doktryna NATO w zakresie CIMIC jest bowiem - jak już wspomniano - efektem wieloletnich, skumulowanych doświadczeń Sojuszu w tym zakresie. Jest ona jednak systematycznie doskonała. Fakt ten, oraz to, że trzeba ją wykorzystywać w wielu różnorodnych, trudno przewidywalnych i niedookreślonych sytuacjach powoduje, że:

B/ aby skutecznie i efektywnie działać w ramach CIMIC nie wystarczy znać założenia doktryny, trzeba ją rozumieć. Trzeba rozumieć (starać się zrozumieć) *zjawisko* CIMIC, ale także mechanizm działania CIMIC, aby w turbulentnej rzeczywistości wykorzystywać tę wiedzę podejmując działania, współdziałania, oddziaływania i współoddziaływania adekwatnie do potrzeb.

Wspomniana wyżej "pokora" będzie jakimś zabezpieczeniem przed nadmiernym pośpiechem i chodzeniem "na skróty", zarówno w sferze teorii, dydaktyki jak i praktyki działania, co może powodować - używając sformułowania Mertona - "nieoczekiwane konsekwencje". Zasygnalizowane we wstępie naszego opracowania różnorodne wyobrażenia kadry o tym, co kryje się pod tajemniczym dla wielu pojęciem *współpraca cywilno-wojskowa (CIMIC)* może być dobrym potwierdzeniem tych obaw. Podobnie zresztą, jak zbyt duża opieszałość, zarówno w poznawaniu tej złożonej problematyki, jak również w podejmowanych w tym obszarze działaniach praktycznych.

C/ Nasze wysiłki badawcze i ich efekty staraliśmy się umieścić w swoistej "luce" między teorią a praktyką CIMIC, żywiąc nadzieję, że będzie to stanowiło swoisty interfejs między nimi, będąc użytecznym zarówno dla teorii CIMIC, ale i dla praktyki, biorąc pod uwagę fakt, że podobno "nie ma nic bardziej

praktycznego niż dobra teoria". Dalecy jesteśmy od przekonania, że nasze dociekania badawcze zaowocowały "dobrą teorią". Mamy jednak nadzieję, że jest to *jakiś krok* w tym kierunku. Opracowanie teorii CIMIC wymaga prowadzenia systematycznych badań, również empirycznych. W badaniach tych szczególną uwagę powinno zwrócić się na relacje między różnymi elementami systemu działania CIMIC, a szczególnie na rodzaje i charakter więzi społecznych istniejących i zmieniających się w danym środowisku społecznym w różnych etapach funkcjonowania CIMIC.

BIBLIOGRAFIA

1. ACE ACS Programme (AD 80-53).
2. Allied Joint Logistic Doctrine (AJP- 4). MAS 1999
3. Allied Joint Operations Doctrine - AJP-1(A)). MAS 1997
4. Allied Joint Publication (AJP – 09) – Doktryna współpracy cywilno - wojskowej
5. ANTCZAK S., KOLIŃSKI K. *Narodowe i koalicyjne procedury dowodzenia*. Materiały z sympozjum zorganizowanym przez Katedrę SKIZ Wydziału LiOP AON.
6. CHOJNACKI M., FORNAL M. *Infrastruktura NATO. Charakterystyka Programu Inwestycji NATO na rzecz Bezpieczeństwa (NSIP)*, AON, W-wa 2000.
7. CHOJNACKI M., FORNAL M. *Procedury przygotowania i realizacji wsparcia przez państwo gospodarza*, , AON, W-wa 2002.
8. CIEŚLARCZYK M. *Psychospoleczne i organizacyjne elementy bezpieczeństwa i obronności*. Rozprawa habilitacyjna, W-wa AON 1997.
9. D.KATZ, R.L. KAHN. *Spoleczna psychologia organizacji*. PWN, W-wa 1979.
10. Dictionary of Military and Associated Terms (incorporating the NATO dictionaries). DOD, Washington 1997
11. DRAŻCZYK W. *Nowe zasady i założenia logistyki NATO w aspekcie zabezpieczenia Sił Powietrznych*, AON, W-wa 1999.
12. DRAŻCZYK W. *Zasady, procedury i zakres udziału logistyki Sił Powietrznych państwa gospodarza w zabezpieczeniu przyjmowanych wojsk NATO (Host Nation Support – HNS)*, AON, W-wa 1999.
13. F. H. ALLPORT. *Pattern and growth in Personality*. New York, 1961.
14. *Glossary of Abbreviations used in NATO Documents*. (AAP-15)
15. HOFSTEDE G. *Kultury i organizacje*, W-wa 2000.
16. *Koncepcja Strategiczna Sojuszu*. NAC, Waszyngton 1999
17. KOWALCZYK E. *O istocie informacji*. W-wa 1981.
18. KRASNODĘBSKI Z. *Działanie i jego racjonalność w perspektywie prakseologicznej i socjologicznej*. 1991.
19. L. van BERTALANAFFY. *The theory of open systems in physics and biology*. Science, nr 11, 1950.

20. ŁACZKOWSKI R. *Zasada wygładzania i myślenie nieliniowe*. Zagadnienia naukoznawstwa nr 1, 1986.
21. M. Mc. LUHAN. *Wybór pism*. W-wa 1975.
22. MARODY M. *Technologie intelektu*. W-wa 1987.
23. MERTON R.K. *Struktura biurokratyczna a osobowość*. W-wa 1966.
24. *Military Concept for NATO Peace Support Operations (MC 327/!)*.
25. MILLER J. *Feeling and emotions*. 1955.
26. *NATO Air Force Logistics Concept - draft (ALP-13 - projekt)*, MAS 1999
27. *NATO Glossary of Terms and Definitions*. (AAP-6)
28. *NATO Logistics Handbook*. DPC, Brussels 1997
29. *NATO Principles and Policy for Logistics (MC 319 z 1992 i 319/1 z 1997)*
30. *NATO Vademecum*. Bellona, Warszawa 1999
31. *New Command Structure*. SHAPE 2000
32. PASTUSIAK L. *Komputery i polityka*. W-wa 1976.
33. ROKEACH M. *Change and Stability in American Value Systems*, w: *The Public Opinion Quarterly*, 1974, t.38.
34. SIENKIEWICZ P. *Nowoczesne badania systemowe*. Zeszyty naukowe AON, W-wa 1990.
35. ZABŁOCKI E. *Dowodzenie przez cele siłami powietrznymi RP*. AON, W-wa 1996.
36. ZDRODOWSKI B., MARSZAŁEK M. *Operacje pozawojenne sił powietrznych*, AON, W-wa 2002.